

S-092-03

# Driftsgranskinger i jord- og skogbruk

## Regnskapsresultater 2002

*Account results in agriculture and forestry 2002*

92. regnskapsar

---

<b>Tittel</b>	Driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Regnskapsresultater 2002
<b>Utgiver</b>	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
<b>Utgiversted</b>	Oslo
<b>Utgivelsesår</b>	2003
<b>Antall sider</b>	211
<b>ISBN</b>	82-7077-536-3
<b>ISSN</b>	0333-2500
<b>Emneord</b>	regnskapsresultater, regnskapsstatistikk, landbruksøkonomi, skogbruksøkonomi, driftsregnskap, landbruksstatistikk

---

## Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingerne i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruksdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Driftsgranskingene i jord- og skogbruk viser resultater for gårdsbruk der en betydelig del av familiens inntekt kommer fra jord- og/eller skogbruk. Formålet med undersøkelsen er å gi kunnskap om økonomiske forhold i landbruket, til bønder, offentlig forvaltning, veiledere og andre.

For 2002 inngår driftsregnskap fra 961 bruk i undersøkelsen. 197 av disse brukene omfattes av en egen undersøkelse av økonomiske forhold i gårdsskogbruket. Driftsregnskapene er utarbeidet på grunnlag av skatteregnskap og tilleggsopplysninger om bruk av areal, oppnådde avlinger og arbeidsinnsats. Ett regnskapsmessig prinsipp er endret i årets utgave av driftsgranskingene: Fra og med regnskapsåret 2002 blir det ikke satt inn verdi på gratisarbeid utført av slektninger. Endringen påvirker størrelsen på flere resultatmål. Derfor kan ikke alle resultater fra driftsgranskingene for 2002 uten videre sammenlignes med tidligere publiserte tall fra andre år. I årets utgave av publikasjonen blir tallserier fra de siste 10 årene presentert, men da er resultatmålene fra tidligere år justert etter ny metode.

Tiårsoversiktene er denne gangen presentert sammen med resultatene fra det siste året. Jordbruk og skogbruk behandles i adskilte kapitler. Nytt i år er også at tilleggsopplysninger og skatt er omtalt i egne avsnitt under kapitlet om brukerfamiliens totaløkonomi.

Driftsgranskinger i jord- og skogbruk er utarbeidet ved stor felles innsats av medarbeidere både ved NILFs hovedkontor og ved distriktskontorene.

*The survey of account statistics for agriculture and forestry shows results for farms where most of the family's total income is derived from the holding. The objective of the survey is to provide information on financial conditions in agriculture, for farmers, public administration, advisers and others.*

*As concerns 2002, management accounts from 961 holdings are included in the survey. 197 of these farms are also involved in a separate survey of account statistics for farm forestry. The management accounts are drawn up on the basis of tax accounts and additional information about the use of farmland, yields obtained and labour input. One new calculation principle has been induced from the account year 2002 on: One no longer adds value for unpaid labour carried out by relatives. The change influences the size of some measured results. Therefore not all figures found in this edition should be compared directly to the similar figures published in previous editions. Still 10 years' figure series are presented now. In these cases the results concerning the nine foregoing years have been recalculated.*

*In this edition the 10 years' figure series are shown together with the corresponding results of the last year. Agriculture and forestry are presented in separate chapters. The topics "Other farm based activities" and "Taxes" are this time mentioned explicitly as parts of the chapter about overall financial results.*

*The survey of account statistics for agriculture and forestry could not be produced without the willing efforts of staff at both the main office and the regional offices of the Norwegian Agricultural Economics Research Institute.*

Oslo, oktober 2003

Leif Forsell





# Innhold

---

SAMMENDRAG .....	1
1 FORMÅL, UTVALG OG METODE .....	7
1.1 Formål .....	7
1.2 Utvalgsprinsipper og utvalgsmetode.....	7
1.3 Inndelingskriterier.....	9
1.3.1 Inndelingskriterier i jordbruksdelen.....	9
1.3.2 Inndelingskriterier i skogbruksdelen.....	11
1.4 Representativitet.....	12
1.4.1 Representativitet for jordbruket .....	12
1.4.2 Representativitet for skogbruket .....	13
1.5 Prinsipper for regnskapsoppgjøret.....	13
1.6 Resultatmål og resultatberegning.....	14
1.6.1 Resultatberegning for jordbruket .....	14
1.6.2 Resultatmål for brukerfamiliens samlede inntekt .....	15
1.6.3 Resultatmål for skogbruket .....	16
1.6.4 Variasjon i resultatene innenfor noen driftsformer i jordbruket.....	16
1.7 Definisjoner og begrepsforklaringer .....	17
2 JORDBRUK. RESULTATER FRA 2002 OG UTVIKLINGSTREKK GJENNOM 10 ÅR.....	24
2.1 Innledning.....	24
2.2 Innsatsfaktorer og oppnådde resultater.....	25
2.2.1 Arbeidsforbruk.....	25
2.2.2 Areal.....	25
2.2.3 Eiendeler og investeringer.....	25
2.2.4 Avlinger .....	27
2.2.5 Husdyrproduksjon.....	28
2.2.6 Oppnådde produktpriser .....	30
2.2.7 Kostnader.....	32
2.2.8 Inntekter.....	32
2.2.9 Noen resultatmål.....	33
2.3 Utvalgte driftsformer.....	37
2.3.1 Produksjon av kumelk og storfekjøtt .....	37
Variasjon innenfor produksjon av kumelk og storfekjøtt .....	42
2.3.2 Produksjon av kumelk og svinekjøtt .....	50
2.3.3 Produksjon av kumelk, storfekjøtt og korn.....	52
2.3.4 Produksjon av kumelk, saue- og lammekjøtt .....	53
2.3.5 Kornproduksjon .....	54
Variasjon innenfor kornproduksjon .....	56
2.3.6 Sauehold .....	61

Variasjon innenfor sauehold .....	63
2.3.7 Geitehold .....	65
2.3.8 Produksjon av korn og svinekjøtt .....	66
2.3.9 Andre driftsformer .....	69
3 SKOGBRUK. RESULTATER FRA 2002 OG UTVIKLINGSTREKK GJENNOM 10 ÅR.....	70
3.1 Grunnlagsmaterialet for undersøkelsen .....	70
3.2 Framdrift .....	71
3.2.1 Avvirkning og transport .....	71
3.2.2 Arbeidskraft .....	71
3.3 Økonomisk oversikt .....	72
3.3.1 Om de valgte presentasjonsmåtene .....	72
3.3.2 Produksjonsinntekter .....	72
3.3.3 Kostnader.....	73
3.3.4 Resultat.....	74
3.3.5 Investering og finansiering .....	74
3.3.6 Balanse.....	74
3.4 Hovedtrekk ved årets driftsgranskinger i skogbruket .....	75
3.5 10 års oversikt.....	75
4 SAMLET ØKONOMISK RESULTAT FOR BRUKERFAMILIEN.....	80
4.1 Innledning.....	80
4.2 Tilleggsnæringer .....	80
4.2.1 Et satsingsområde innenfor landbrukspolitikken .....	80
4.2.2 Klassifisering av tilleggsnæring .....	81
4.2.3 Omfang av ulike tilleggsnæringer .....	81
4.2.4 Driftsoverskudd fra tilleggsnæring.....	82
4.2.5 Tilleggsnæringenes betydning for total inntjening.....	83
4.3 Balanse.....	84
4.3.1 Eiendeler .....	84
4.3.2 Nettoinvestering utenom jordbruket.....	85
4.3.3 Gjeld og egenkapital.....	85
4.4 Nettoinntekt per familie .....	86
4.5 Tilgang på og bruk av midler .....	87
4.5.1 Arbeidskapital.....	87
4.5.2 Sparing.....	87
4.6 Skatt .....	89
4.7 Sammenligning med andre yrkesgrupper.....	92
SUMMARY .....	97
1 PURPOSE, SAMPLE AND METHODS .....	97
1.1 Purpose.....	97
1.2 Principles and methods of sampling.....	98
1.3 Criteria for classification .....	98
1.3.1 Agriculture .....	98
1.3.2 Forestry .....	99

1.4	Representativeness.....	99
1.4.1	Distribution of agricultural holdings .....	99
1.4.2	Distribution of forestry holdings .....	100
1.5	Accounting principles .....	100
1.6	Result measures and calculations .....	101
1.6.1	Calculation of results in agriculture .....	101
1.6.2	Result measures: The family's total income.....	102
1.6.3	Calculation of results in forestry .....	103
1.7	Definitions and explanations of terms .....	103

## HOVEDTABELLER. MAIN TABLES

1	Bruksstørrelse i dekar. Brukers alder. <i>Size of holdings in decares. Age of farmer.....</i>	112
2	Bruk av jordbruksarealet, dekar. <i>Use of agricultural area, decares. ....</i>	114
3	Avling, kg per dekar. <i>Crop yields, kg per decares.....</i>	116
4	Avling, FEM per dekar. <i>Crop yields, feed units milk per decares.....</i>	117
5	Buskapens størrelse, gjennomsnitt per bruk. <i>Number of livestock per holding .....</i>	118
6	Husdyrproduksjon. <i>Livestock production.....</i>	120
7	Arbeidsforbruk per bruk, fullverdige timer. <i>Labour input, hours per holding.....</i>	122
8	Oppnådde priser på gården, kroner per kg/l/stk. <i>Prices at farm gate, NOK per kg/l/ animal .....</i>	124
9	Eiendeler i jordbruket 31.12, 1000 kroner per bruk. <i>Agricultural assets, NOK 1000 per holding on 31 December .....</i>	126
10	Nyanlegg, avskrivninger, salg, tilskudd og nettoinvestering i jordbruket. 1000 kroner per bruk. <i>Investment, depreciation, sales, grants and net investment in agriculture, NOK 1000 per holding .....</i>	130
11	Nyanlegg, avskrivninger, salg, tilskudd og nettoinvestering for skogbruk, annen næring og privat, 1000 kroner per bruk. <i>Investments, depreciation, sales, grants and net investment in forestry, other occupations and private, NOK 1000 per holding.....</i>	132
12a	Eiendeler 31.12, 1000 kroner per bruk. <i>Assets on 31 December, NOK 1000 per holding.....</i>	134
b	Gjeld og egenkapital 31.12, 1000 kroner per bruk. <i>Debts and own capital on 31 December, NOK 1000 per holding.....</i>	136
13a	Variable kostnader, 1000 kroner per bruk. <i>Variable costs, NOK 1000 per holding .....</i>	138
b	Faste kostnader og kostnader i alt, 1000 kroner per bruk. <i>Fixed costs and total costs, NOK 1000 per holding .....</i>	140
14a	Produksjonsinntekter, 1000 kroner per bruk. Planteprodukter. <i>Output, NOK 1000 per holding. Total crop products .....</i>	142
b	Produksjonsinntekter, 1000 kroner per bruk. Husdyrprodukter. <i>Output, NOK 1000 per holding. Livestock products .....</i>	144

c	Produksjonstillegg, tilskudd, andre inntekter og produksjonsinntekter i alt, 1000 kroner per bruk. <i>Grants, other income and total output. NOK 1000 per holding</i> .....	146
15	Netto mekaniseringskostnad, 1000 kroner per bruk. <i>Net costs of mechanisation, NOK 1000 per holding</i> .....	148
16	Driftsresultat i jordbruket, 1000 kroner per bruk <i>Operating result in agriculture, NOK 1000 per holding</i> .....	150
17	Drift og driftsresultat ved ulike driftsformer. <i>Summary of accounts for different types of farming</i> .....	
a	Produksjon av kumelk og storfekjøtt. <i>Combined dairy and beef farming</i> .....	152
b	Produksjon av kumelk og svinekjøtt <i>Combined dairy and pig farming</i> .....	170
c	Kumelkproduksjon og sauehold <i>Combined dairy and sheep farming</i> .....	174
d	Kornproduksjon. <i>Cereal production</i> .....	178
e	Kornproduksjon og svinehold. <i>Combined cereal and pig farming</i> .....	184
f	Produksjon av kumelk, storfekjøtt og korn <i>Combined cereal production, dairy and beef farming</i> .....	188
g	Sauehold. <i>Sheep farming</i> .....	192
h	Geitmilkproduksjon. <i>Production of goat's milk</i> .....	198
18	Regnskaps sammendrag, 1000 kroner per familie. <i>Summary of accounts, NOK 1000 per family</i> .....	200

#### SKOGBRUKSGRANSKINGENE. FARM FORESTRY STATISTICS:

19	Opplysninger om skogene og eierne. <i>Some characteristics of the forest and the owners</i> .....	202
20	Avvirkning og transport. <i>Volume cut and logging</i> .....	203
21	Arbeidskraft. <i>Labour input</i> .....	204
22	Produksjonsinntekter, kostnader og driftsoverskott. <i>Output, costs and net income forestry</i> .....	205
23	Driftsresultater. <i>Operating results</i> .....	206
24	Driftsoverskudd i jord- og skogbruk. <i>Net income agriculture and forestry</i> .....	207
25	Investering og finansiering. <i>Investments and financing</i> .....	208
26	HOVEDTABELL FOR ALLE BRUK FRA 1954 til 2001 <i>General survey for all holdings 1954 to 2001</i> .....	210

# Sammendrag

---

## Kort om undersøkelsen

Hovedformålet med driftsgranskingene er å vise resultater og utvikling i økonomiske forhold på gårdsbruk der inntekter fra jordbruket har et vesentlig omfang.

Driftsgranskingene har videre følgende delmål:

- Vise resultater og utvikling for brukerfamilien, og for ulike typer av bruk med hensyn til størrelse, driftsform og beliggenhet.
- Gi grunnlag for sammenligninger med annen nasjonal og internasjonal statistikk.
- Legge grunnlag for videre forskning og utredning.
- Gi bidrag til rådgivning og undervisning.
- Gi bidrag til offentlig politikk og forvaltning.

Driftsgranskingene bygger på skatteregnskap som er omarbeidet til driftsregnskap. Regnskapene gjelder gårdsbruk som er spredt rundt i hele landet. For regnskapsåret 2002 deltok 961 bruk i driftsgranskingene i jordbruket. Herav var 197 også med i de særskilte driftsgranskingene i skogbruket. Driftsgranskingene omfatter i hovedsak familiebruk med en arbeidsinnsats i jordbruket på mellom 1 800 og 6 000 normerte timer.

Én endring i beregningsprinsipper er innført for regnskapsåret 2002: Det blir ikke lenger kalkulert noe vederlag til ubetalt leid arbeidskraft (oftest nære slektninger utenom brukerfamilien). Samtidig er definisjonen av et årsverk i jordbruket tilpasset til endringer i arbeidslivet ellers. For 2002 er et årsverk i jordbruket definert som 1 845 timer (1 860 timer er tidligere brukt for året 2001).

## Resultater i jordbruket

### Arbeidsinnsats, areal og antall husdyr

Omfanget av arbeidsinnsatsen i jordbruket i 2002, regnet som gjennomsnitt for alle deltakerbruk, har vært 2 929 timer. Sammenlignet med 2001 har det skjedd en nedgang på 3 timer per bruk. Brukerfamiliene har stått for 79 prosent av den registrerte arbeidsinnsatsen.

Gjennomsnittlig jordbruksareal i 2002 var 241 dekar per bruk. Sett i forhold til året før har deltakernes jordbruksareal blitt 8 dekar større, regnet per bruk.

Omfanget av leid jord har fortsatt å øke og er kommet opp i 68 dekar per bruk.

Storfe og sau på deltakerbrukene har økt i antall fra 2001 til 2002. Antall griser og geiter har gått litt tilbake.

## **Eiendeler og investeringer**

Verdien av eiendelene i jordbruket på deltakerbrukene har i løpet av 2002 gått opp med 5 prosent, til kr 1 287 000. Bruttoinvesteringen har vært kr 113 100, det vil si 9 prosent lavere enn i året før. Nettoinvesteringen, som var kr 13 500 i 2002, er nesten halvert fra året før.

## **Avlinger, husdyrproduksjon og priser**

I 2002 har middels avling på deltakerbrukene hatt en fôrverdi som tilsvarer 366 Fem/dekar. Avlingsnivået var dermed 3 prosent lavere enn hva som ble registrert for år 2001. Havre og bygg gav henholdsvis 13 prosent og 7 prosent lavere avlinger i 2002 enn i året før. Ellers er det bare registrert mindre avlingsutslag for de vanligste jordbruksvekstene fra 2001 til 2002.

Avdråtten, regnet i antall kg produsert melk, har gått opp med 2 prosent per årsku og 3 prosent per årsgeit. Størst avdråttsøkning er registrert for sau. Produsert mengde av saue- og lammekjøtt per vinterfôret sau har økt med 8 prosent.

Prisen på svinekjøtt har økt med 10 prosent. For kumelk og geitemelk har prisstigningen vært 6 prosent. Saue- og lammekjøtt er registrert med en prisnedgang på 3 prosent fra 2001 til 2002.

## **Kostnader og inntekter**

Deltakerbrukenes gjennomsnittlige totalkostnad i jordbruket har vært 5 prosent høyere i 2002 enn i 2001. Beløpet er kommet opp i kr 549 200 per bruk. Verdien av familiens arbeidsinnsats og rentekrav på kapital er ikke inkludert i denne summen, som utgjøres av 53 prosent faste og 47 prosent variable kostnader.

Deltakerne oppnådde i gjennomsnitt en 8 prosents økning i jordbruksinntekt fra 2001 til 2002. Jordbruksinntekten i 2002 har vært kr 791 500 per bruk. Planteproduksjon har bidratt med 11 prosent og husdyrhold med 53 prosent av totalbeløpet. Resten (36 prosent) stammer fra tilskudd, bortleie av traktor etc.

Utbetalingen av tilskudd til deltakerbrukene gikk i gjennomsnitt opp med 9 prosent fra 2001 til 2002. Etterslep fra 2001 for tilskudd til endret jordarbeiding, og forholdsvis stor utbetaling av distrikts- og kvalitetstilskudd for frukt og bær som følge av store avlinger, er to av forholdene som spiller inn her. Mer generelle forhold, som f. eks. større areal og større besetninger, har også hatt betydning.

## **Økonomiske resultater, samlet sett og for de enkelte driftsformene**

I 2002 ble det i gjennomsnitt oppnådd kr 242 300 i driftsoverskudd på deltakerbrukene. Beløpet er 16 prosent høyere enn i året før. Jæren er fortsatt den regionen hvor deltakerne har fått høyest gjennomsnittlig driftsoverskudd. Der har resultatet i 2002 vært kr 380 300 per bruk.

Brukerfamiliens arbeidsfortjeneste per årsverk har gått betydelig opp fra 2001 til 2002. I gjennomsnitt for alle deltakerbruk er økningen på 31 prosent. Gjennomsnitt for familiens arbeidsfortjeneste per årsverk i 2002 har vært kr 121 700.

Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital per årsverk har gjennomsnittlig gått opp med 26 prosent i 2002, til kr 165 700.

Vederlaget til *alt* arbeid og egenkapital per årsverk har også økt klart, med 14 prosent. Resultatet i 2002 var kr 167 400.

### **Produksjon av kumelk og storfekjøtt**

427 av deltakerbrukene i 2002 hadde denne driftsformen. I gjennomsnitt har brukene i gruppa hatt 16,0 årskyr og et jordbruksareal på 229 dekar. Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk har vært kr 165 100. Beløpet var 15 prosent høyere enn i 2001. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har økt med 23 prosent, til kr 117 000.

### **Produksjon av kumelk og svinekjøtt**

Denne gruppen har bestått av 41 deltakerbruk, som gjennomsnittlig har hatt 14,9 årskyr og 16,1 avlsgriiser i 2002. Middels jordbruksareal per driftsenhet har vært 210 dekar. Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk har utgjort kr 195 100, det vil si 16 prosent mer enn i 2001. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har gjennomsnittlig økt med 25 prosent, til kr 144 600.

### **Produksjon av kumelk, storfekjøtt og korn**

31 bruk har vært med i gruppen i 2002. Jordbruksarealet har vært 533 dekar per bruk, og i gjennomsnitt har antall årskyr vært 22,6. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk har økt med 25 prosent i 2002 og har kommet opp i kr 236 900. Beløpet som er registrert for 2002 som familiens arbeidsfortjeneste per årsverk, utgjør kr 171 000. Sett i forhold til året før har familiens arbeidsfortjeneste per årsverk gått opp med hele 43 prosent.

### **Produksjon av kumelk, saue- og lammekjøtt**

Driftsformen gjelder 55 deltakerbruk som i gjennomsnitt har hatt 206 dekar jordbruksareal i 2002. Middels dyretall har omfattet 12,0 årskyr og 58,0 vinterfôra sauer. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk er for 2002 registrert med kr 153 400 og har dermed økt med 16 prosent fra året før. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk ligger 24 prosent høyere enn det tilsvarende resultatet fra 2001, med kr 106 600 som verdi i 2002.

### **Kornproduksjon**

89 bruk hører hjemme i gruppen. Middels størrelse på jordbruksarealet har vært 322 dekar i 2002. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk har utgjort kr 120 900. Det siste innebærer en reduksjon på 6 prosent i forhold til resultatet fra 2001. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har i 2002 vært kr 30 900. Dette re-

sultatet ligger også lavere enn det tilsvarende beløpet fra 2001. Nedgangen her har vært på 25 prosent.

### **Sauehold**

For de 82 deltakerbrukene med sauehold har gjennomsnittlig areal i 2002 vært 147 dekar. Antall vinterfødrede sauer per bruk har vært 105. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk har økt med 2 prosent fra året før, til kr 95 900. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har derimot blitt redusert, med 3 prosent. Det registrerte beløpet for 2002 er da kr 46 500.

### **Geitehold**

26 deltakerfamilier driver med geit. Av disse hører 21 hjemme i Nord-Norge. Gjennomsnittlig jordbruksareal i gruppa har vært 107 dekar i 2002. Gjennomsnittsbruket hadde i 2002 77,9 årsgeiter. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk har økt med 13 prosent fra 2001 til 2002. Økningen i familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har vært på 17 prosent. Beløpene her er henholdsvis kr 166 000 og kr 135 000 for 2002.

### **Produksjon av korn og svinekjøtt**

Gruppen består av 45 bruk. Gjennomsnittlig jordbruksareal i 2002 har vært 287 dekar, og brukene har i middel hatt 33,9 avlsgriser. Arbeid og egenkapital har oppnådd et vederlag per årsverk på kr 238 500. Dermed har dette resultatet økt med 19 prosent fra året før. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har også gått opp, med 31 prosent. Resultatet for 2002 er kr 179 800.

## **Resultater i skogbruket**

Årets granskinger av gårdsskogbruket er basert på resultater for 197 bruk. Driftsgranskningene i skogbruket viser tall for produksjonsgrunnlag, avvirkning og transport, arbeidskraft, produksjonsinntekter, kostnader og resultat, investeringer og finansiering samt balanseoppstilling.

Kapittel 3.5 viser utviklingen i siste tiårsperiode for avvirkningsnivå, arbeidstimer i jord- og skogbruk, resultat, investeringsnivå og hvordan investeringene er finansiert.

For bruk som er med i den spesielle granskingen for gårdsskogbruket, var den gjennomsnittlige skogstørrelsen 1 300 daa i 2002. På disse eiendommene ble det i gjennomsnitt avvirket 72 prosent av balansekvantumet. Dette er laveste avvirkningsprosent i tiårsperioden 1993–2002. Avvirkningsprosenten for foregående år var på 92 prosent. Regnet per bruk utgjorde avvirkningen i gjennomsnitt 218 m<sup>3</sup>. 71 prosent av framdrevet virke ble drevet med skogstraktor i 2002.

Familiens samlede arbeidsinnsats i skogbruket for alle bruk som hadde gårdsskog, var i underkant av 130 timer i 2002. Arbeidsinnsatsen i jordbruket for disse familiene var litt under 2 200 timer.



Driftsoverskuddet per skog gikk ned med kr 13 000 i gjennomsnitt fra 2001 til 2002, til kr 26 500. Dette utgjør 11 prosent av samlet driftsoverskudd fra jord- og skogbruk. I 2001 var andelen 18 prosent. Den store nedgangen skyldes at oppnådd pris på salgsvirke er lavere og at det er avvirket mindre. Dersom en setter inn tarifflønn for brukerfamiliens arbeidsinnsats, blir overskuddet kr 9 500 i gjennomsnitt i 2002. Dette er kr 14 000 mindre enn året før.

Pris på solgt virke var kr 305 per m<sup>3</sup> i 2002, det vil si at prisen var kr 21 lavere enn året før. Utrengnet per m<sup>3</sup> var produksjonsinntekta kr 322, mens kostnadene var kr 201 i 2002. Dette gir et driftsoverskudd på kr 122. Tilsvarende tall for 2001 var kr 341, kr 194 og kr 147 per m<sup>3</sup>.

Investeringene, regnet av resultat før skogkultur, var i gjennomsnitt 52 prosent i 2002, mot 49 prosent i 2001.

## Samlet økonomisk resultat for brukerfamilien

### Tilleggsnæringer

Tilleggsnæring er definert som næring hvor en bruker gårdens ressurser av areal, bygninger eller maskiner. På 49 prosent av brukene som har deltatt i driftsgranskingene i jordbruket i 2002, er det registrert tilleggsnæring. I gjennomsnitt for disse brukene har driftsoverskuddet fra tilleggsnæring utgjort kr 38 700, eller 7 prosent av total inntekt for brukerfamilien.

### Balanse

Verdien av alle eiendelene til en gjennomsnittlig brukerfamilie i driftsgranskingene har økt med kr 140 500 i løpet av 2002, til kr 2 450 300 ved årets slutt. Verdien var da fordelt med 75 prosent på anleggsmidler og 25 prosent på omløpsmidler, og jordbrukets andel av totalkapitalen utgjorde 52 prosent. Denne andelen var blitt 1 prosentpoeng lavere siden forrige årsskifte. Ved utgangen av 2002 var 46 prosent av omløpsmidlene bankinnskudd og kontanter.

Samlet nettoinvestering utenom jordbruket i 2002 har i gjennomsnitt for deltakerne vært kr 24 400. 77 prosent av beløpet har gått til private eiendeler.

Samlet gjeld per deltakerbruk har økt med kr 45 500 fra slutten av 2001 til utgangen av 2002, da beløpet var kr 974 800. Egenkapitalen økte gjennomsnittlig med kr 95 200 i løpet av året, til kr 1 475 800. Ved slutten av 2002 var gjeldsprosenten 40. Det vil si at den var uendret i forhold til forrige årsskifte.

### Nettoinntekt per familie

Nettoinntekten er familiens samlede inntekt etter fradrag av betalte gjeldsrenter og kår. Deltakerfamiliene har hatt kr 466 900 i gjennomsnittlig nettoinntekt i 2002. I forhold til året før er det dermed registrert en vekst i nettoinntekt på kr 51 800.

## **Tilgang pa og bruk av midler**

Arbeidskapital er omløpsmidler minus kortsiktig gjeld. I løpet av 2002 økte arbeidskapitalen med 14 prosent for alle deltakerbrukene samlet, til en gjennomsnittsverdi på kr 373 900. Familiene i driftsgranskingene har i gjennomsnitt spart kr 63 100 i 2002. Sparingen har utgjort 5 prosent av den verdien egenkapitalen hadde ved årets begynnelse.

## **Skatt**

Skatt og fradrag i jordbruksinntekten er fra og med 2001 blitt en del av den inntektspolitiske biten i jordbruksforhandlingene. For skatteåret 2002 har maksimalt jordbruksfradrag vært kr 47 500 per bruk. Skattereduksjonen utgjør 28 prosent av fradraget, som er betinget av en nedre grense for næringsinntekt fra jordbruket. Deltakerne i driftsgranskingene i 2002 hadde i gjennomsnitt et jordbruksfradrag på kr 43 700.

## **Sammenligning med andre yrkesgrupper**

I 2002 utgjorde vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk på deltakerbrukene i driftsgranskingene 60 prosent av en gjennomsnittlig årslønn for industriarbeidere i NHO-bedrifter.

# 1 Formal, utvalg og metode

---

## 1.1 Formal

Hovedformålet med driftsgranskingene er å vise resultater og utvikling i økonomiske forhold på gårdsbruk der inntekter fra jordbruket har et betydelig omfang.

Driftsgranskingene har videre følgende delmål:

- Vise økonomiske resultattall for brukerfamilien, og for ulike typer av bruk med hensyn til størrelse, driftsform og beliggenhet
- Gi grunnlag for sammenligninger med annen nasjonal og internasjonal statistikk
- Legge grunnlag for videre forskning og utredning
- Gi bidrag til rådgivning og undervisning
- Gi bidrag til offentlig politikk og forvaltning

Siden 1950 har det hvert år vært med om lag 1000 bruk i driftsgranskingene. Ved utvalg av bruk er det lagt vekt på at driftsgranskingene skal være representative for den delen av landbruket der storparten av brukerfamiliens inntekt kommer fra bruket. I 2002 deltok 961 bruk.

Fra og med 1964 har en del av brukene også inngått i egne skogbruksgranskinger. Antall bruk i skogbruksgranskingene for 2002 har vært 197.

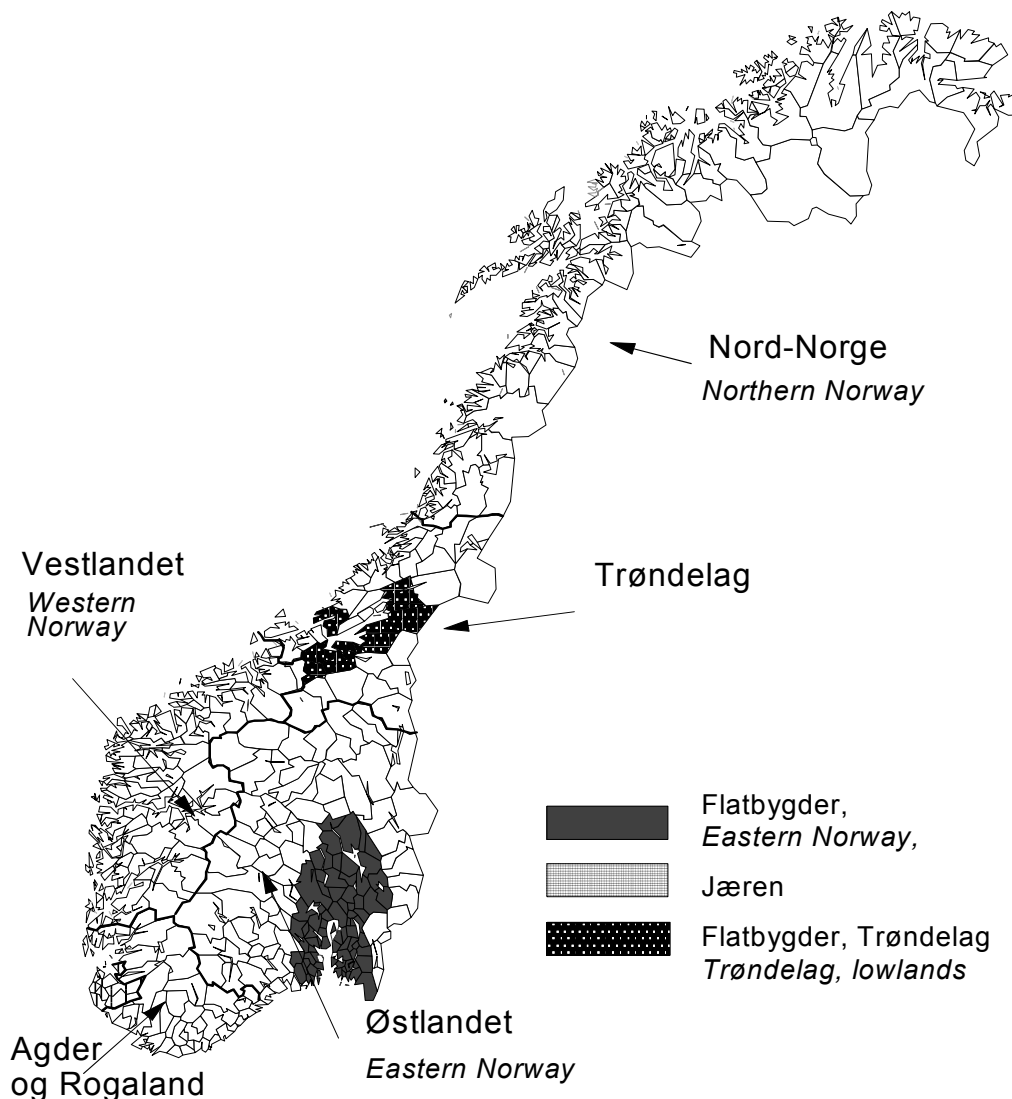
## 1.2 Utvalgsprinsipper og utvalgsmetode

Uttaket av nye bruk er basert på lister over brukere som er tilfeldig trukket fra Statens landbruksforvaltnings tilskudsregister. Tidligere ble normerte arbeidstimer brukt som grenseverdier for utvalgspopulasjonen. Utvalget blir nå gjort etter standard deknings-

bidrag. Uttrukne bruk skal ha et standard dekningsbidrag som minst tilsvarer 8 ESU, eller 70 000–80 000 kroner. Det er produksjonsomfanget, og ikke det enkelte bruks økonomiske resultat, som er kriterium for utvalget. Se mer om standard dekningsbidrag i kapittel 1.7.

Ved utvalg av bruk til driftsgranskingene er det i tillegg lagt vekt på å få en mest mulig representativ fordeling også når det gjelder skogbruket.

Deltakelsen i driftsgranskingene er frivillig. Det er ingen begrensning på hvor lenge et bruk kan være med i driftsgranskingene, men brukeren skal ikke være eldre enn 67 år. Mellom fem og ti prosent av deltakerbrukene skiftes ut årlig.



Figur 1.1 Landsdelsinndeling som benyttes i driftsgranskingene i jordbruket  
Regions' classification used in agricultural account statistics

## 1.3 Inndelingskriterier

### 1.3.1 Inndelingskriterier i jordbruksdelen

#### Landsdel

Inndelingen i landsdeler går fram av figur 1.1. Østlandet og Trøndelag er delt i underområdene flatbygder og andre bygder, mens Jæren er skilt ut fra Agder og Rogaland som et eget underområde. Grunnen er at flatbygdene og Jæren har et vesentlig bedre produksjonsgrunnlag enn resten av de respektive landsdelene. Inndelingen i landsdeler er nærmere omtalt på sidene 39–43 i 1980-meldingen.

#### Størrelsesgruppe

Materialet deles i størrelsesgrupper etter jordbruksareal, slik som vist i tabell 1.1. Gruppene under 50 dekar og over 500 dekar er utelatt i noen tabeller fordi antall bruk i disse gruppene er lavt.

Tabell 1.1 Deltakerbrukene fordelt på landsdeler og størrelsesgrupper

*Holdings in the survey classified by region and size*

Landsdel / <i>Regions</i>	Østlandet <i>Eastern Norway</i>		Agder og Rogaland		Vestlandet <i>Western Norway</i>		Trøndelag		Nord-Norge <i>Northern Norway</i>	Alle bruk <i>All holdings</i>
Størrelsesgruppe <i>Farm size</i>	Flat-Bygder <i>Lowlands</i>	Andre bygder <i>Other parts</i>	Jæren	Andre bygder <i>Other parts</i>		Flat- bygder <i>Lowlands</i>	Andre bygder <i>Other parts</i>			
Dekar/decares										
35-50	2				8				1	11
50-100	4	16	3	12	42				14	91
100-200	30	79	16	42	83	26	32		47	355
200-300	48	45	19	29	30	36	25		36	268
300-500	70	26	6	9	13	23	12		21	180
Over 500	45	6			2	3				56
Alle	199	172	44	92	178	88	69		119	961

#### Driftsform

Brukene fordeles på driftsformer etter arealbruk og husdyrhold. Produksjoner som utgjør mindre enn 10 prosent av total produksjon på bruket, inngår ikke i driftsformkoden. På bruk med husdyrproduksjon regnes korn som en del av fôrgrunnlaget. Hvis mer enn 40 prosent av jordbruksarealet brukes til kornproduksjon, blir driftsformen kombinert korn-husdyr. Av de 961 brukene som er med i driftsgranskningene for 2002, er 796 klassifisert i en av de åtte driftsformene som er med i tabellene 1.2 og 1.3 samt i hovedtabell 17. De øvrige brukene har enten mer enn to hovedproduksjoner eller en driftsform som er lite utbredt.

Tabell 1.2 Deltakerbrukene gruppert på landsdeler og driftsformer

*Regional grouping of holdings according to type of farming*

Landsdel / <i>Region</i>		Østlandet <i>Eastern Norway</i>		Agder og Rogaland		Vestlandet <i>Western Norway</i>	Trøndelag	Nord-Norge <i>Northern Norway</i>	Alle bruk <i>All holdings</i>	
Driftsformer <i>Type of farming</i>		Flat- bygder <i>Lowlands</i>	Andre bygder <i>Other parts</i>	Jæren	Andre bygder <i>Other parts</i>		Flat-bygder <i>Lowlands</i>	Andre bygder <i>Other parts</i>		
Melk <i>Dairy and Beef</i>		36	70	23	47	85	44	55	67	427
Melk-svin <i>Dairy and Pig</i>		1	8	12	6	13	1			41
Melk-sau <i>Dairy and Sheep</i>			12	4	10	27			2	55
Korn <i>Cereal</i>		50	24				15			89
Korn-svin <i>Cereal and Pig</i>		28	5				12			45
Korn-melk <i>Cereal, dairy and beef</i>		23	5		1		2			31
Sauhold <i>Sheep</i>			25		4	20	1	13	19	82
Geitemelk <i>Goat milk</i>			1			4			21	26
Andre <i>Other</i>		61	22	5	24	29	13	1	10	165
Alle <i>All holdings</i>		199	172	44	92	178	88	69	119	961

Tabell 1.3 Deltakerbrukene fordelt på størrelsesgrupper og driftsformer

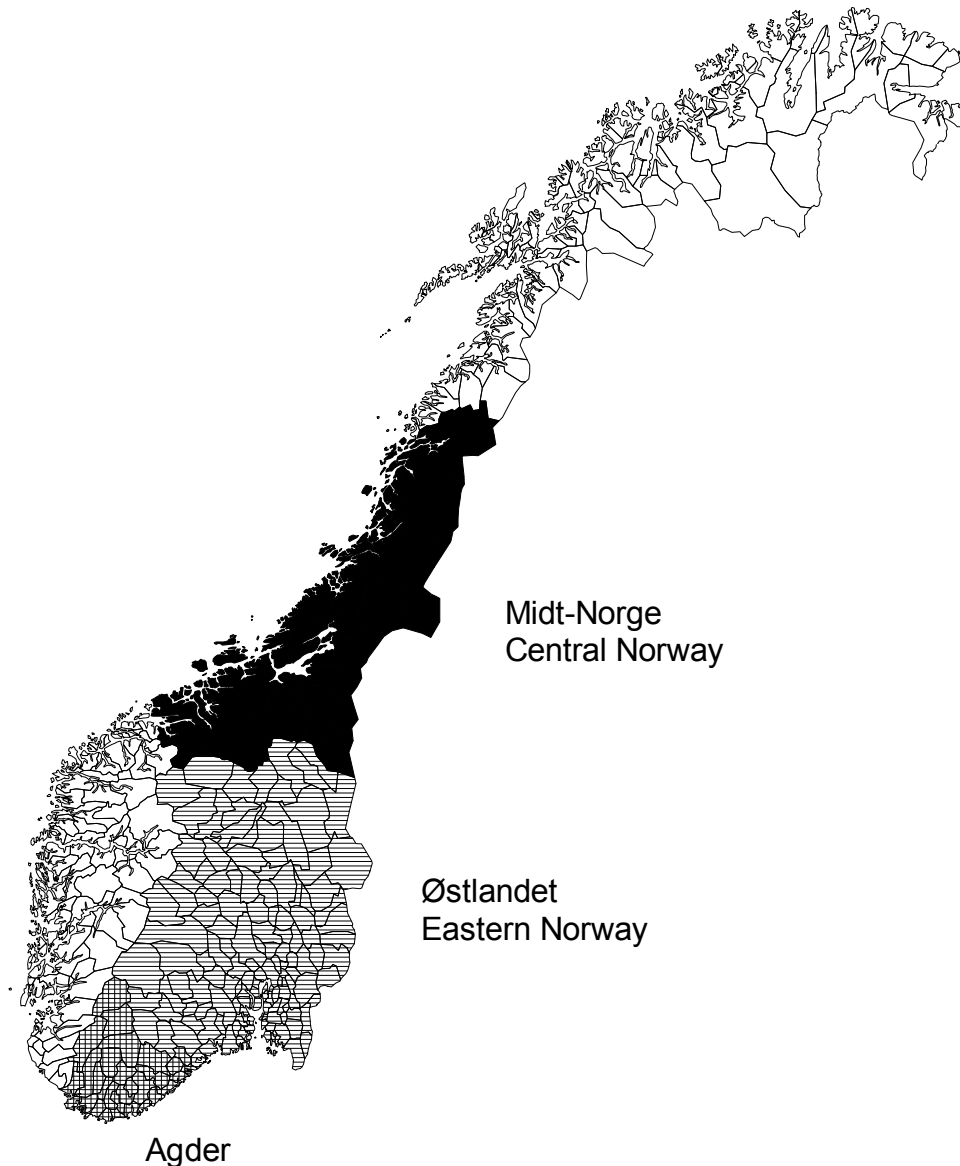
*Holdings in the survey classified by size and type of farming*

Størrelsesgruppe <i>Farm size</i>		35-50 dekar	50-100 dekar	100-200 dekar	200-300 dekar	300-500 dekar	Over 500 dekar	Alle bruk <i>All holdings</i>
Driftsform <i>Type of farming</i>		<i>decares</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	
Melk <i>Dairy and Beef</i>		1	21	170	149	81	5	427
Melk-svin <i>Dairy and Pig</i>			3	24	9	4	1	41
Melk-sau <i>Dairy and sheep</i>			4	26	18	6	1	55
Korn <i>Cereal</i>			2	22	24	27	14	89
Korn-svin <i>Cereal and Pig</i>		1	2	13	10	15	4	45
Korn-melk <i>Cereal, dairy and beef</i>					3	12	16	31
Sauhold <i>Sheep</i>		1	23	41	14	3		82
Geitemelk <i>Goat milk</i>		1	10	14	1			26
Andre <i>Other</i>		7	26	45	40	32	15	165
Alle <i>All holdings</i>		11	91	355	268	180	56	961

## 1.3.2 Inndelingskriterier i skogbruksdelen

### Landsdel

Alle skogeiendommene i utvalget ligger i barskogområdene. Det er brukt følgende inndeling i landsdeler: Østlandet, Agder og Midt-Norge. Landsdelen Midt-Norge består av Trøndelagsfylkene, Helgeland i Nordland fylke og Møre og Romsdal fylke nord for Romsdalsfjorden. Inndelingen er følgelig noe annerledes i skogbruksdelen enn i jordbruksdelen, se figur 1.2.



Figur 1.2 *Landsdelsinndeling som benyttes i skogbruksgranskingene*  
*Regions' classification used in forestry account statistics*

## Balansekvantum

Materialet er delt inn i fire størrelsesgrupper, etter størrelsen på balansekvantumet. Skogeiendommenes fordeling på landsdeler og størrelsesgrupper går fram av tabell 1.5.

## Avvirkningskvantum

Brukene er gruppert etter avvirkning for salg. Bruk uten avvirkning, eller med avvirkning bare til gards- og husbehov, samles i en egen gruppe. Årets avvirkningskvantum er brukt som inndelingskriterium for bruk som har hatt avvirkning til salg. Dette er gjort for å belyse hvordan det økonomiske resultatet avhenger av produsert mengde. Det er benyttet følgende størrelsesgrupper:

- Samlet avvirkning < 100 m<sup>3</sup>
- Samlet avvirkning 100–199 m<sup>3</sup>
- Samlet avvirkning 200–399 m<sup>3</sup>
- Samlet avvirkning ≥ 400 m<sup>3</sup>

## 1.4 Representativitet

Dersom det er fem eller færre bruk i en gruppe, oppgis ikke gruppegjennomsnitt, men brukene teller med i de totale gjennomsnittstallene.

### 1.4.1 Representativitet for jordbruket

I tabell 1.4 er deltakerbrukenes fordeling på størrelsesgrupper sammenlignet med alle bruk i landet over 5 dekar der minst 50 prosent av pensjonsgivende inntekt for bruker og eventuell ektefelle eller samboer kommer fra bruket. Tabellen viser at driftsgranskingene har med litt for få små bruk. Det kan nevnes at ingen av deltakerbrukene i driftsgranskingene er mindre enn 35 dekar. Til gjengjeld er de største brukene noe overrepresentert i driftsgranskingmaterialet. For å skaffe store nok grupper av bruk til en del typiske driftsformer, har hensynet til representativitet innen størrelsesgruppe og landsdel til en viss grad måttet vike.

Tabell 1.4 Prosentvis fordeling på størrelsesgrupper. Driftsgranskingbrukene i 1999 og 2002 sammenlignet med brukene i SSBs jordbrukstelling 1999

*Classification of holdings in the account statistics 1999 and 2002, compared to national agricultural statistics 1999. Per cent*

Arealgrupper, dekar per bruk <i>Farm size, decares per holding</i>	Driftsgranskingene <i>Account statistics</i>		SSBs Jordbruksstatistikk <i>National agricultural statistics</i>
	1999	2002	1999
5-50	2	1	6
50-100	12	9	14
100-200	42	37	39
200-500	40	47	37
> 500	4	6	4



## 1.4.2 Representativitet for skogbruket

I tabell 1.5 er det foretatt en sammenligning med tall fra Landbrukstellinga 1989. Dette er gjort for å vurdere om driftsgranskingene i gardsskogbruket er representative. Tallene er noe gamle, men etter 1989 er det ikke gjennomført fullstendige skogbrukstallinger.

De fleste av de store skogeiendommene ligger på Østlandet, mens de middelstore og små driftsenhetene er jevnt fordelt på landsdelene.

**Tabell 1.5** Fordeling av balansekvantum på landsdeler og størrelsesgrupper sammenlignet med Landbrukstellinga 1989. Prosent

*Sustainable yield by region and size group compared with figures from The 1989 Census of Agriculture and Forestry. Percentages*

Landsdeler	Driftsgranskingene	Landbrukstelling 1989	Størrelses-grupper m <sup>3</sup> per ar	Driftsgranskingene	Landbrukstelling 1989
<i>Regions</i>	<i>Account statistics</i>	<i>Census of Agriculture and Forestry</i>	<i>Size groups in m<sup>3</sup> per year</i>	<i>Account statistics</i>	<i>Census of Agriculture and Forestry</i>
Østlandet <i>Eastern Norway</i>	64	70	50 - 99	6	10
			100 - 199	12	18
Agder <i>Agder</i>	14	6	200 - 399	29	23
Midt-Norge <i>Central Norway</i>	22	24	400 -	53	49

## 1.5 Prinsipper for regnskapsoppgjøret

For hvert av deltakerbrukene omarbeider NILF skatteregnskapet til et driftsregnskap. De viktigste forskjellene mellom skatteregnskap og driftsregnskap er:

- Ubetalt arbeid utført i regnskapsåret av kårfolk eller andre nære slektninger utenom *familien* (se kap. 1.7) ble til og med regnskapsåret 2001 regnet som leid arbeid og verdsatt etter jordbrukstariffen. Fra og med 2002 setter en ikke inn lønnskostnader utenom de faktisk betalte. Alle arbeidstimer med leid hjelp registreres, men deles videre inn i kategoriene *betalt* og *ubetalt*.
- I driftsregnskapet lages det et klarere skille mellom *jordbruk*, *skogbruk*, *annen næring* og *privat* enn det som gjøres i skatteregnskapet. Dette fører til at enkelte inntekts- og kostnadsposter i skatteregnskapet helt eller delvis kan bli overført, f. eks. fra jordbruk til skogbruk, i driftsregnskapet.
- Utgifter og inntekter i forbindelse med hovedbygningen og kårbygningen blir i driftsregnskapet overført fra jordbruket til privat.
- Produksjonsinntektene i jordbruket deles i tre hovedgrupper: Inntekter fra planteproduksjon, inntekter fra husdyrproduksjon og samlegruppen med produksjonstilskudd og andre inntekter. I skogbruket brukes inndelingen: Virkesinntekter, driftstilskudd og andre inntekter. I både jordbruks- og skogbruksdelen er kostnadene gruppert i faste og variable kostnader.
- De enkelte inntekts- og kostnadspostene i driftsregnskapet er korrigeret for endringer i balanseverdier.

- Buskapen blir i driftsregnskapet, som hovedprinsipp, verdsett etter slakteverdi. Se også kapittel 1.7 under stikkordet *buskap*.
- Det benyttes lineære avskrivninger i driftsregnskapet, mens det i skatteregnskapet brukes saldoavskrivninger. Gevinst eller tap ved avhendelse av anleggsmidler nedskrives eller avskrives i driftsregnskapet. Disse forholdene er nærmere beskrevet i kapittel 1.7 under stikkordene *avskrivninger og frasalg*.
- Lager av egenproduserte varer for salg verdsettes i driftsregnskapet til antatt salgsverdi på verdsettingstidspunktet. I skatteregnskapet brukes her variable tilvirkningskostnader.
- I driftsregnskapet er det satt inn vederlag for familiens arbeid på nyanlegg. Dette vederlaget balanseføres etter tariff sammen med de øvrige anleggskostnadene, samtidig som vederlaget er skilt ut fra jord- og skogbruksdriften som en egen inntekstpost. Ubetalt arbeidshjelp på nyanlegg verdsettes etter tariff og balanseføres.
- Driftsregnskapet inkluderer data for tilgang på og innsats av ulike ressurser. For jordbruket registreres jordbruksareal, arealdisponering, arbeidsinnsats og oppnådde avlinger. For skogbruket registreres balansekvantum samt enkelte tekniske data vedrørende årets drift.
- I skatteregnskapet blir resultatet for skogbruket fastsatt som et gjennomsnittresultat for de fem siste årene. I driftsregnskapet brukes det faktiske resultat i det enkelte regnskapsår.
- Skogavgiftsmidler blir i driftsregnskapet behandlet som fondsavsetninger, og en ser bort fra disse posteringene. Det vil si at trukket avgift ikke blir utgiftsført i trekkåret, og at tilbakebetalt avgift ikke blir inntektsført i utbetalingsåret.
- Anlegg av skogsveier blir direkte utgiftsført i skatteregnskapet, men balanseføres i driftsregnskapet.

## 1.6 Resultatmal og resultatberegning

I driftsgranskingene brukes flere resultatmål. De som brukes mest, er uthevet i dette kapitlet. Restmetoden er benyttet for å komme fram til de enkelte resultatmål. Denne metoden går ut på å regne ut hva som blir igjen til dekning av enkelte innsatsfaktorer når andre innsatsfaktorer har fått kostnadsdekning. En del av resultatmålene er nærmere forklart i kapittel 1.7 «Definisjoner og begrepsforklaringer».

### 1.6.1 Resultatberegning for jordbruket

- Produksjonsinntekter
- Variable kostnader
- = **Dekningsbidrag**
- Faste kostnader eksklusive avskrivninger
- = Resultat før avskrivninger
- Avskrivninger
- = **Driftsoverskudd**

Driftsoverskuddet er den godtgjørelsen familien får for eget arbeid og for egen og lånt kapital. Tidligere ble gavearbeid trukket fra driftsoverskuddet. Fra 2002 er verdien av gavearbeid satt til 0. Fordelingen av driftsoverskuddet på arbeidsvederlag og forrentning av kapital gjøres på flere måter i driftsgranskingene:

- 1) Driftsoverskudd  
- Rentekrav på kapital bundet i jordbruket  
= Familiens arbeidsfortjeneste <sup>1</sup>  
+ Kostnader til leid arbeid  
= **Lønnsevne**
- 2) Driftsoverskudd  
- Innsatt verdi av familiens arbeid  
= **Forrentning**
- 3) Driftsoverskudd  
+ Kostnader til leid arbeid  
- Jordbrukets andel av gjeldsrenter og kår  
= **Vederlag til arbeid og egenkapital**
- 4) Driftsoverskudd  
- Jordbrukets andel av gjeldsrenter og kår  
= **Vederlag til familiens arbeid og egenkapital**

<sup>1</sup> Inkluderer også vederlag til ubetalt leid arbeid

Familiens arbeidsfortjeneste, vederlag til arbeid og egenkapital og vederlag til familiens arbeid og egenkapital kalkuleres også per årsverk á 1 845 registrerte timer. (For 2001 var det definert 1 860 timer per årsverk, tidligere 1 875 timer.) Lønnsevne beregnes ofte per arbeidstime.

Rentekravet er for 2002 satt til 7 prosent av verdien på eiendeler i jordbruket, slik som i de tre foregående årene.

## 1.6.2 Resultatmal for brukerfamiliens samlede inntekt

Som et uttrykk for brukerfamiliens samlede inntekt benyttes *nettoinntekt*, som beregnes på følgende måte:

- Driftsoverskudd jordbruk
- + Driftsoverskudd skogbruk
- + Driftsoverskudd tilleggsnæring
- + Driftsoverskudd andre næringer
- + Lønnsinntekt og pensjoner
- + Familiens arbeid på nyanlegg, innsatt verdi
- + Renteinntekter
- = **Samlet arbeidsvederlag og forrentning**
- Renteutgifter
- Kår

### = **Nettoinntekt**

Brukerfamiliens private forbruk beregnes ut fra nettoinntekten. Da tar en hensyn til hva som er betalt i skatt, endringer i balansen og diverse private og offentlige overføringer som ikke er tatt med ved beregning av nettoinntekt:

- Nettoinntekt
- Verdiregulering debet (tap på fordringer, levert arv, leverte gaver etc.)
- + Verdiregulering kredit (barnetrygd, mottatt arv, mottatte gaver etc.)
- Sum egenkapital i utgående balanse (UB)
- + Sum egenkapital i inngående balanse (IB)
- Betalte skatter
- = **Privatforbruk**

### 1.6.3 Resultatmal for skogbruket

Resultatmålene i skogbruksdelen er bygd opp litt annerledes enn i jordbruksdelen. Det er beregnet lønnsomhetsmål både før og etter skogkulturtiltak.

Det er ikke tatt hensyn til endringen i den stående trekapitalen ved resultatmålingen i skogbruket.

- Produksjonsinntekter
- Kostnader eksklusive skogkultur
- = Resultat før skogkultur
- Skogkultur (netto)
- = **Driftsoverskudd**

Et kalkulert vederlag for familiens egen arbeidsinnsats settes inn. Dette gjøres for å kunne sammenligne avvirkningskostnadene med tilsvarende tall fra annen skogstatistikk.

- Bruttoinntekt ved avvirkning
- Variable kostnader inklusive verdi av eget arbeid
- = **Rånetto**
- + Andre inntekter
- = Resultat før avskrivning
- Avskrivninger
- = Driftsresultat før skogkultur
- Skogkultur (netto) inklusive verdi av eget arbeid
- = **Driftsresultat**
- +/- Skogavgift
- = Driftsresultat etter skogavgift

### 1.6.4 Variasjon i resultatene innenfor noen driftsformer i jordbruket

Bak gjennomsnittresultatene kan det skjule seg store variasjoner fra bruk til bruk. Spredningen i tallmaterialet innen driftsformene korn, sauekjøtt og kumelk/ storfe-slakt belyses I kapittel 2. Det er beregnet standardavvik som viser variasjonen rundt gjennomsnittet i utvalgte størrelsesgrupper. Middelerverdier for den beste og dårligste

tre delen av brukene i gruppen blir også presentert. De utvalgte størrelsesgruppene har det til felles at de omfatter forholdsvis mange bruk.

## 1.7 Definisjoner og begrepsforklaringer

**Anleggsmidler** er eiendeler som er bestemt til varig eie eller bruk, det vil si alle eiendeler unntatt omløpsmidler. Anleggsmidlene har en funksjonstid i foretaket på over ett år. Eksempler på anleggsmidler er jord- og skogbruksarealer, driftsbygninger, maskiner og produksjonsdyr.

**Arbeid:** Både ubetalt og betalt leid arbeid, og familiens arbeid, registreres i timer etter medgått arbeidstid. For personer under 18 år eller over 65 år regnes arbeidstidene om til fullverdige timer etter følgende reduksjonstabell:

Alder	Multiplikasjonsfaktor
12–14 år	0,6
15–16 år	0,8
17 år	0,9
66–70 år	0,9
over 70 år	0,7

Kårfolk, og familiens barn over 17 år, som har arbeidet i jord- eller skogbruket, føres som leid hjelp i driftsregnskapet, selv om de ikke har fått utbetalt lønn. Familiens arbeid på nyanlegg blir ført særskilt, og vederlag for dette arbeidet blir balanseført.

All arbeidsinnsats i de ulike yrkesgreinene registreres, enten ved ukentlige noteringer eller i form av en mer summarisk årlig rapportering.

**Arbeidskapital** er omløpsmidler minus kortsiktig gjeld. Arbeidskapitalen er et uttrykk for familiens likvide situasjon.

**Avlinger** registreres som lagringsdyktig mengde. For korn vil det si kilo med 15 prosent vanninnhold. Andre vekster registreres som kilo innhøstede rotvekster og poteter, kilo innkjørt høy, m<sup>3</sup> ferdig surfôrmasse, FEm oppfôret gras, grønnfôr og beite. Alle avlinger omregnes til FEm per daa.

**Avskrivninger** defineres som planmessig fordeling av eiendelenes verdiforringelse over eiendelenes forventede levetid. Verdiforringelsen skyldes slitasje, elde og teknisk utvikling.

I skatteregnskapet blir de fleste avskrivbare eiendeler avskrevet etter saldo-prinsippet; det vil si med en viss prosent av eiendelens bokførte verdi. Dette prinsippet fører til at de årlige avskrivningene avtar etter hvert som eiendelene blir eldre. De avskrivbare eiendelene er delt i ulike avskrivningsgrupper. Bygninger og anlegg avskrives individuelt, mens inventar, redskaper og maskiner avskrives kollektivt.

I driftsregnskapet benyttes lineære avskrivninger, slik at den nominelle verdiforringelsen blir like stor hvert år i avskrivningsperioden (se tabell 1.6). De avskrivbare anleggsmidlene avskrives individuelt, og avskrivningstiden fastsettes ut fra sannsynlig varighet eller brukstid. Brukt utstyr avskrives dermed over kortere tid enn nytt utstyr. Yrkesbil, traktor og skurtresker som brukes ut over antatt levetid (15 år), blir stående i balansen med restverdi kr 1 000 så lenge disse eiendelene er i

stående i balansen med restverdi kr 1 000 så lenge disse eiendelene er i funksjon. Redskaper som fortsatt er i vanlig bruk, avskrives til kr 100 i balansen.

Avskrivningssatsene for ulike eiendeler, i både skatteregnskap og driftsregnskap, er ført opp i tabell 1.6.

**Tabell 1.6 Balanseføring og avskrivninger i skatteregnskap og driftsregnskap**

*Capitalization and depreciation in tax accounts and management accounts*

<b>Eiendeler</b> <i>Assets</i>	<b>Skatteregnskap</b> <i>Tax accounts</i>	<b>Driftsregnskap</b> <i>Management accounts</i>
Jord- og skogbruksarealer	Balanseføring uten avskrivning	Balanseføring uten avskrivning
Jordbruksveier	Balanseføring uten avskrivning	Balanseføring uten avskrivning
Skogsveier, varige	Direkte utgiftsføring	Balanseføring uten avskrivning
Driftsveier i skogen, enkle	Direkte utgiftsføring	Avskrivningstid max 10 ar
Nydyrking	Utgiftsføres direkte	Balanseføring uten avskrivning
Planering	Kostnadsfordeles over 10 ar	Balanseføring uten avskrivning
Frukttrær	Balanseføring uten avskrivning	Avskrivningstid 20 ar
Grøfter, lukkede	Utgiftsføres direkte	Avskrivningstid 20 ar
Grøfter, åpne	Balanseføring uten avskrivning	Balanseføring uten avskrivning
Vanningsanlegg, flyttbart	Kollektiv avskrivning, max 20 %	Avskrivningstid 15 ar
Vanningsanlegg, fast inkl. pumpe	Individuell avskrivning, max 8 %	Avskrivningstid 20 ar
Vannledning fram til bygning	Individuell avskrivning, max 4 %	Avskrivningstid 20 ar
Driftsbygninger:		
Forventet brukstid > 20 ar	Individuell avskrivning, max 4 %	Avskrivningstid 30 ar
Forventet levetid < 20 ar (pelsdyrgarder, enkle veksthus)	Individuell avskrivning, max 8 %	Avskrivningstid 15 ar
Innredninger i driftsbygninger	Kollektiv avskrivning, max 20 %	Avskrivningstid 15 ar
Maskiner	Kollektiv avskrivning, max 20 %	Avskrivningstid 15 ar
Vare- og lastebiler	Kollektiv avskrivning, max 20 %	Avskrivningstid 15 ar
Buskap	Variable oppdrettskostnader, omløpsmidler	Balanseføres etter slakteverdi
Varelager, salgsavling	Variabel tilvirkningsverdi	Salgsverdi
Varelager, innkjøpt	Innkjøpspris	Innkjøpspris
Varelager grovfor	Variabel tilvirkningsverdi	Forverdi
Vaningshus og karboliger	Balanseføring uten avskrivning	Avskrivningstid 50 ar
Privat bil	Varierende sats avhengig av bilens alder	Avskrivningstid 15 ar

**Avvirkningsprosenten** er årets totale avvirkningskvantum i skogen i prosent av balansekvantumet.

**Balansen** er en oppstilling for brukerfamiliens eiendeler, gjeld og egenkapital 31.12.

**Balanseføring, grenser:** Varige eiendeler balanseføres dersom kostprisen inklusive eventuell investeringsavgift er minimum kr 15 000. Dette er samme beløpsgrense som i skatteregnskapet. Maskiner og redskap som brukes lite, kan det være aktuelt å balanseføre selv om kostprisen er mindre enn kr 15 000.

I skatteregnskapet balanseføres bare en eventuell standardheving ved større reparasjons- og vedlikeholdsarbeid. I driftsregnskapet vil ofte en betydelig del av slikt arbeid bli balanseført og gjort til gjenstand for enten ordinære avskrivninger eller kostnadsfordeling over en kortere tidsperiode.

**Balansekvantumet** er det høyest mulige kvantum, målt i m<sup>3</sup> uten bark, som kan avvirket hvert år i en skog, uten at avvirkningskvantumet i framtida blir mindre. Det forutsettes en bestemt investeringsinnsats i primærproduksjonen.

**Bruk** er en driftsenhet i landbruket. Den kan bestå av eid og/eller leid areal.

**Brukeren** er den som administrerer driftsenheten. Han eller hun vil som oftest være eier av hele eller deler av den faste eiendommen, og er vanligvis den som har flest arbeidstimer på bruket.

**Brukerfamilien:** Se *familien*.

**Buskap:** I skatteregnskapet er hele buskapen klassifisert som omløpsmidler og verdsatt etter standardiserte enhetspriser for variable oppdrettskostnader (tilvirkningsverdier). I driftsregnskapet verdsettes buskapen, som hovedprinsipp, til slakteverdi, med unntak for verpehøns, smågriser og hester. Okser, smågriser, slaktegriser og fjørfe til slakt blir klassifisert som omløpsmidler, mens resten av buskapen blir regnet som anleggsmidler (produksjonsdyr). Både i skatteregnskapet og i driftsregnskapet blir voksne dyr stående i balansen med den verdien de en gang er gitt.

**Dekningsbidrag** er produksjonsinntekter minus variable kostnader.

**Driftsoverskuddet** er produksjonsinntekter minus kostnader. Driftsoverskuddet er den godtgjørelsen familien får for innsatsen av eget arbeid og eventuelt ubetalt leid arbeid, og for egen og lånt kapital.

**Egenkapitalen (EK)** er den delen av totalkapitalen som tilhører brukerfamilien. Egenkapitalen beregnes ved å trekke samlet gjeld fra samlet verdi av eiendelene.

**Eiendeler:** Se stikkordene *anleggsmidler* og *omløpsmidler*.

**Familien** består av bruker og eventuell ektefelle, samboer eller partner og deres barn under 17 år.

**Familiens arbeidsfortjeneste** (beregnes bare for jordbruket) er driftsoverskuddet fratrukket kalkulert rente av eiendelene i jordbruket. Dette resultatmålet viser hva familien har igjen som godtgjørelse for egen arbeidsinnsats og for innsatsen til eventuelt ubetalt leid arbeidskraft. Som uttrykk for jordbrukseiendelenes verdi brukes gjennomsnittet av inngående og utgående balanse.

**Familiens arbeidsvederlag** er et kalkulert vederlag for familiens arbeidsinnsats. Familiens registrerte arbeidstimer er utgangspunkt. En beregner hva det ville ha kostet å leie arbeidskraft i like mange timer, til tarifflønn, inkludert feriepenger og betaling for bevegelige helligdager. Arbeidsgiveravgiften, som er regionalt differensiert, tas også med. Derfor vil arbeidsvederlaget per time variere mellom ulike områder.

**Faste kostnader** er kostnader som i en gitt periode ikke endrer seg nevneverdig med omfanget av produksjonen. Eksempler på faste kostnader er avskrivninger og vedlikehold av driftsbygninger.

**Frasalg:** Salgsinntekter fra aktiverte anleggsmidler blir behandlet forskjellig i skatteregnskapet og i driftsregnskapet. I skatteregnskapet blir gevinst eller tap ved salg av ikke avskrivbare anleggsmidler eller anleggsmidler med individuell avskrivning, periodisert over gevinst- og tapskontoen. Ved salg av anleggsmidler som avskrives som gruppe, er det ikke mulig å fastsette eventuell gevinst eller tap. Hele salgssummen blir derfor nedskrevet i vedkommende saldogruppe. I driftsregnskapet blir gevinst ved salg brukt til nedskrivning, og tap ved salg avskrives.

Ved frasalg av jord eller skog skal den bokførte verdien av det solgte arealet nedskrives til null i driftsregnskapet. Dersom salgsinntekten er skattepliktig (salg til tomtepris), inntektsføres det resterende beløpet på tilleggsnæring. Hvis inntekten ikke er skattepliktig, føres den på verdiregulering.

**Gjeldsprosenten** er familiens gjeld i prosent av totalkapitalen og viser hvor stor del av eiendelene som er finansiert med fremmed kapital

**Inngående balanse** (IB) er balanse ved regnskapsårets begynnelse.

**Investeringshyppigheten** (beregnes bare for skogbruket) angir hvor stor prosentandel av skogeiendommene som har vært gjenstand for investeringer i løpet av året.

**Jordbruksareal:** Arealet av hver enkelt vekst registreres i dekar med en desimal. Areal med natureng og overflatedyrket beite reduseres for uproduktivt areal slik at en kommer fram til et produktivt nettoareal. Andel av fellesbeite regnes som del av bruket. Jordbruksarealet omfatter både eget og leid areal, og det er registrert hvor stort det leide arealet er.

**Kortsiktig gjeld** er gjeld som normalt forfaller til betaling innen ett år fra regnskapsavslutning, eller som er direkte knyttet til bedriftens kortsiktige omsetning av varer og tjenester.

**Kostnader** er verdien av varer og tjenester som er satt inn i produksjonen i regnskapsperioden.

**Langsiktig gjeld** er gjeld som normalt forfaller til betaling ett år eller mer etter regnskapsavslutning, og som ikke er knyttet til bedriftens kortsiktige omsetning av varer og tjenester.

**Lønnsevne** beregnes bare for jordbruket og forteller hvor mye jordbruket kan betale for samlet arbeidsinnsats når all kapital har fått sin godtgjøring. Den angis i kroner per bruk eller kroner per time.

**Lønnsevneprosenten** forteller hvordan den reelle godtgjørelsen for utført arbeid i jordbruket står i forhold til den godtgjørelsen som måtte ha blitt utbetalt dersom brukerfamilien skulle lønnes etter tariff.

**Nettoinntekt** er samlet driftsoverskudd fra all næringsvirksomhet, med tillegg av lønnsinntekter, pensjoner, kalkulert vederlag for familiens arbeidsinnsats på nyanlegg samt renteinntekter. Rente- og kårutgifter er trukket fra.

**Nettoinvestering** er nyanlegg minus avskrivninger, frasalg og investeringstilskudd.



**Netto mekaniseringskostnader** omfatter alle kostnader vedrørende maskin-innsatsen (traktorer, skurtresker, yrkesbil og andre maskiner og redskaper), inklusive rente av bokført verdi, men fratrukket inntekter fra utleie av maskiner:

Avskrivninger og vedlikehold  
+ Drivstoffkostnader  
+ Leieutgifter til maskiner og redskaper  
+ Rentekrav  
= Brutto mekaniseringskostnader  
- Leieinntekter av maskiner og redskaper  
= Netto mekaniseringskostnader

**Omløpsmidler** er eiendeler som ikke er anskaffet for varig eie eller bruk. De har enten en funksjonstid i foretaket på under ett år, eller de er knyttet til den kort-siktige omsetningen av varer og tjenester. Eksempler på omløpsmidler er bank-innskudd, kontanter, andre krav, slaktedyr og varelager.

**Produksjonsinntekter** er verdien av varer og tjenester som er produsert i løpet av året. Produksjonsinntektene omfatter derfor både hva som er solgt eller tatt ut til forbruk i løpet av året, og endringene i lagerbeholdningene av disse produktene.

**Produktivt skogbruksareal:** Som produktivt skogbruksareal regnes all mark som har en produksjonsevne som minst tilsvarer produksjonskravet i laveste klasse på en bonitetskala.

**Rentekrav** er kalkulert rente av gjennomsnittlig verdi av eiendeler i jordbruket.

**Rånetto** er bruttoinntekt med fradrag av driftsbetingede kostnader eksklusive skogkultur. De driftsbetingede kostnadene omfatter alt arbeid (eget og leid), leie og vedlikehold av utstyr, drivstoff, salgskostnader etc. Avskrivninger på eget utstyr tas ikke med i de driftsbetingede kostnadene.

**Sparing** er økning i egenkapitalen i løpet av året.

**Standard dekningsbidrag** (SDB) er det som i gjennomsnitt skal være igjen når produksjonsinntektene er fratrukket variable kostnader. Et bruks samlede SDB er summen av standard dekningsbidrag fra alle jordbruksproduksjonene på bruket. Størrelsen på et bruks SDB benyttes i flere europeiske lands og i EUs regnskapsstatistikk som utvalgsriterium og som grunnlag for inndeling i driftsformer. Minstegrense i EU-statistikken er 8 ESU (European Size Unit). 1 ESU er lik 1200 EURO, eller ca. NOK 9 000 (i 2002).

**Ubetalt leid arbeid:** I driftsregnskapet ble tidligere alt arbeid i jordbruket utført av nære slektninger utenom brukerfamilien verdsatt etter jordbrukstariff. Differansen mellom kalkulerte lønnskostnader og faktisk utbetalt lønn og arbeidsgiveravgift, ble betraktet som en gave til brukerfamilien og kalt gavearbeid. Fra og med 2002 blir det ikke lenger satt inn verdi på gratisarbeidet. Dette får effekt for noen lønnsomhetsmål, som driftsoverskudd, familiens arbeidsfortjeneste og nettoinntekt. Vederlaget til alt arbeid og egenkapital, og lønnsevnen, er ikke påvirket av denne endringen.

**Utgående balanse** (UB) er balansen ved utgangen av regnskapsåret.

**Variable kostnader** er kostnader som i en gitt periode forandrer seg proporsjonalt med omfanget av produksjonen, slik som f. eks. såfrø, gjødsel og innkjøpt fôr. Drivstoff regnes som en fast kostnad.

**Vederlag til arbeid og egenkapital** (beregnes bare for jordbruket) omfatter driftsoverskuddet pluss kostnadene til leid arbeid minus jordbrukets andel av utgifter til renter og kår. Jordbrukets andel av utgifter til renter og kår settes lik den prosentandelen som verdien av eiendelene *i jordbruket* utgjør av sumverdien av *alle* eiendeler.

**Vederlag til familiens arbeid og egenkapital** (beregnes bare for jordbruket) omfatter driftsoverskuddet minus jordbrukets andel av utgifter til renter og kår.

**Verdsetting:** I både drifts- og skatteregnskapet verdsettes anleggsmidlene til historisk kostpris med fradrag for eventuelle offentlige tilskudd. Dersom familien har nedlagt arbeid i forbindelse med nyanlegg, blir verdien av dette arbeidet lagt til kostprisen i driftsregnskapet. I skatteregnskapet blir anleggsmidler i skogbruket nedskrevet med eventuell utbetalt skogavgift, mens dette ikke gjøres i driftsregnskapet. Prinsippene for, og størrelsen på, de årlige avskrivningene er forskjellige i de to regnskapstypene (se stikkordene *avskrivninger* og *frasalg*).

Lager av innkjøpte varer føres opp i balansen til innkjøpspris med tillegg av fraktkostnader. For innkjøpte varer benyttes samme verdsettingsprinsipp i drifts- og skatteregnskapet. I skatteregnskapet verdsettes lagerbeholdninger av egenproduserte varer til tilvirkningsverdien. For jordbruksprodukter benyttes standardiserte enhetspriser, mens det for skogbruksprodukter brukes faktiske tilvirkningsverdier. I driftsregnskapet foretas verdsettingen av salgsprodukter til antatt salgsverdi per 31. desember i regnskapsåret. Hjemmeavlet fôr verdsettes ut fra prisen på bygg ved utgangen av regnskapsåret. Hvert grovfôrslag blir verdsatt etter fôrkonsentrasjon til en fôrenhetsverdi som er 80 prosent av byggprisen (for halm 50 prosent) Verdsetting av slaktedyrr er beskrevet under stikkordet *buskap*.

**Årsverk:** Et årsverk er i 2002 definert som 1 845 registrerte timer. For 2001 var et årsverk satt til 1 860 timer, og i tidsrommet 1990–2000 utgjorde et årsverk 1 875 timer.

## 2 Jordbruk. Resultater fra 2002 og utviklingstrekk gjennom 10 år

---

### 2.1 Innledning

Driftsgranskingene i jordbruket for 2002 er basert på resultater fra 961 bruk med yrkesmessig drift. I kapittel 1 er det beskrevet hvordan deltakerbrukene er valgt ut, og hvordan de er delt inn i grupper etter geografisk tilhørighet, etter driftsform og etter størrelsen på jordbruksarealet.

Begreper som f. eks. «alle bruk i landet sett under ett» og «brukene i Østlandets flatbygder» brukes uten at en i hvert tilfelle presiserer at det utelukkende er snakk om deltakerbrukene i driftsgranskingene. I stedet påpekes denne avgrensningen nå.

Drøftingene av regnskapsresultatene for året 2002 er til dels basert på sammenligning med tilsvarende tall fra 2001. I tillegg presenteres figurer som viser 10 års utvikling, for utvalgte lønnsomhetsmål og for forhold som angår eiendeler og gjeld. Alle tiårsfigurene bygger på verditall som er omregnet til kroneverdien i 2002. Omregningen er gjort ved hjelp av konsumprisindeksen.

I alle sammenligninger mellom 2002 og tidligere år med hensyn til *driftsoverskudd*, *familiens arbeidsfortjeneste*, *vederlag til familiens arbeid og egenkapital* og *nettoinntekt* er resultatene fra de foregående årene først justert. Justeringen har vært nødvendig fordi ubetalt leid arbeid behandles etter et nytt prinsipp i driftsgranskingene fra og med regnskapsåret 2002. Ved å trekke ut «gavearbeid» fra de foregående årenes resultater, har en funnet fram til verdier som er direkte sammenlignbare med 2002-tallene. Årsverk på 1 845 timer er benyttet for hele tidsserien i de tilfellene der resultater per årsverk fra tidligere år blir sammenlignet med tilsvarende 2002-tall.

## 2.2 Innsatsfaktorer og oppnådde resultater

### 2.2.1 Arbeidsforbruk

Arbeidsforbruket går fram av hovedtabell 7. I gjennomsnitt for alle deltakerbruk er det nedlagt 2 929 arbeidstimer i jordbruket i 2002. Dette er 3 timer mindre enn hva som ble registrert i år 2001. Gjennom en årrekke er det bokført størst arbeidsinnsats på brukene på Jæren. Slik har det vært i 2002 også, med 3 578 arbeidstimer som gjennomsnitt i denne regionen. I motsatt ende av skalaen finnes de brukene som ligger i flatbygdene på Østlandet. Der har det i 2002 vært en gjennomsnittlig arbeidsinnsats på 2 652 timer per bruk.

Leid betalt arbeid i jordbruket i 2002 har utgjort 456 timer per bruk på landsbasis. I tillegg er det utført 164 timer ubetalt leid arbeid per bruk, hovedsaklig av kårfolk og andre nære familiemedlemmer. I alt 21 prosent av arbeidsinnsatsen er utført av leid arbeidskraft.

Mellom bruksgruppene i forskjellige landsdeler har andelen av leid arbeid i 2002 variert fra 25 prosent på Jæren og Vestlandet til 18 prosent i Nord-Norge og i flatbygdene i Trøndelag.

I 1993 var gjennomsnittlig arbeidsforbruk på deltakerbrukene 3 064 timer. I årene etterpå har det foregått en gradvis reduksjon i antall arbeidstimer.

### 2.2.2 Areal

Hovedtabellene 1 og 2 viser hvor stort jordbruksareal som har vært i drift på deltakerbrukene i 2002, og hvordan dette arealet har fordelt seg på ulike vekster. Gjennomsnittlig jordbruksareal per driftsenhet har økt med 8 dekar fra 2001 og er kommet opp i 241 dekar. I løpet av den siste tiårsperioden har jordbruksareal per deltakerbruk økt med 57 dekar.

Godt og vel halvparten av arealøkningen fra 2001 til 2002 kan forklares med at omfanget av leiejord er blitt større. I middel for alle bruk har leid jord utgjort 68 dekar i 2001. Tilsvarende areal i 2001 var 63 dekar. Nydyrking og tilkjøp av jord foregår i liten utstrekning. De nye brukene som er rekruttert til driftsgranskingene for 2002, har etter alt å dømme større gjennomsnittlig eget jordbruksareal enn de som har gått ut av undersøkelsen dette året. At jordbruksarealet per driftsenhet har økt, er felles for alle landsdeler.

93 prosent av jordbruksarealet på driftsgranskingsbrukene i 2002 var fulldyrket jord.

Arealfordelingen mellom de viktigste vekstene endrer seg lite fra år til år. I 2002 har korn og oljevekster til sammen lagt beslag på 34 prosent av jordbruksarealet på deltakerbrukene. Grovfôr er blitt dyrket på 64 prosent av brukenes samlede jordbruksareal.

### 2.2.3 Eiendeler og investeringer

Data om eiendeler og investeringer finnes i hovedtabellene 9 og 10, og dessuten i tabellene 2.1 og 2.2.

Ved utgangen av år 2002 hadde hver deltakerfamilie i gjennomsnitt bokført eiendeler i jordbruket til en samlet verdi av kr 1 287 000. Verdien var dermed blitt 5 prosent høyere i løpet av året.

Bruttoinvesteringen per bruk i 2002 var kr 113 100. Beløpet var da 9 prosent lavere enn i 2001. Brukene på Vestlandet har skilt seg ut, med en klar vekst i bruttoinvestering. Ellers er det bare i «andre bygder» i Trøndelag at bruttoinvesteringen har vært større i 2002 enn i 2001.

På landsbasis har avskrivning av jordbrukskapitalen økt med 1 prosent fra 2001. Samtidig har investeringstilskudd og salgsinntekt fra driftsmidler økt med 5 prosent. Gjennomsnittlig nettoinvestering er nesten halvert fra det ene året til det andre (tabell 2.2).

**Tabell 2.1 Nyanlegg, avskrivninger, salg, tilskudd og nettoinvesteringer. Kroner per bruk. Landsdeler. Prosentvis fordeling**

*Investment, depreciation, sales, grant and net investment, NOK per holding. Regions. Percental composition*

Landsdeler <i>Regions</i>	Østlandet <i>Eastern Norway</i>		Agder og Rogaland		Vest- Landet <i>Western Norway</i>	Trøndelag		Nord- Norge <i>Northern Norway</i>
	Flatbygder <i>Lowlands</i>	A. bygder <i>Other</i>	Jæren	A. bygder <i>Other</i>		Flatbygder <i>Lowlands</i>	A. bygder <i>Other</i>	
Nyanlegg i alt, kr <i>Total investments NOK</i>	154 500	93 800	96 100	109 900	140 800	71 700	93 700	81 300
Maskiner og redskaper, % <i>Machinery, equipment, %</i>	55	63	50	50	28	46	53	56
Driftsbygninger, % <i>Out buildings, %</i>	35	27	23	39	60	34	34	30
Jord etc. % <i>Farm land etc. %</i>	10	10	27	11	12	20	13	14
Avskrivninger i alt, kr <i>Total depreciations NOK</i>	96 500	66 300	88 800	75 000	67 500	66 900	64 900	66 100
Maskiner og redskaper, % <i>Machinery, equipment, %</i>	56	58	39	51	50	51	51	57
Driftsbygninger, % <i>Out buildings, %</i>	41	40	55	45	46	47	47	41
Jord etc. % <i>Farm land etc. %</i>	3	2	6	4	4	2	2	2
Salg og tilskudd i alt, kr <i>Total sales and grants NOK</i>	38 600	20 700	12 900	30 500	26 100	18 600	15 000	17 800
Maskiner og redskaper, % <i>Machinery, equipment, %</i>	65	77	44	75	20	60	79	60
Driftsbygninger, % <i>Out buildings, %</i>	31	18	10	22	75	27	14	19
Jord etc. % <i>Farm land etc. %</i>	4	5	46	3	5	13	7	21
Nettoinvestering 2002, kr <i>Net investment 2002, NOK</i>	19 300	6 800	- 5 600	4 400	47 200	- 13 800	13 800	-2 500
Nettoinvestering 2001, kr <i>Net investment 2001, NOK</i>	63 600	12 700	9 700	30 500	12 100	12 200	7 500	27 200

Nettoinvesteringen varierer mye fra år til år, og det kan være vanskelig å finne noe mønster i utslagene ved regional gruppeinndeling. I tabell 2.1 synes det mest interessant å se på nettoinvesteringen i årene 2001 og 2002 som sum. Brukene i Østlandets flatbygder har hatt størst nettoinvestering i toårsperioden. I flatbygdene i Trøndelag har nettoinvesteringen i det samme tidsrommet vært negativ.

Bruk med mindre enn 50 dekar jordbruksareal er ikke med i tabell 2.2. Likevel kan det nevnes at for 2001 og 2002 samlet sett, har den gruppa hatt en negativ nettoinvestering på kr 21 900. Denne opplysningen forsterker inntrykket som tabell 2.2 gir, av at det eksisterer en klar sammenheng mellom størrelsen på jordbruksarealet og omfanget av investeringer.

**Tabell 2.2** Nyanlegg, avskrivninger, salg, tilskudd og nettoinvesteringer. Kroner per bruk. Størrelsesgrupper. Prosentvis fordeling

*Investment, depreciation, sales, subsidies and net investment, NOK per holding. Farm size. Percental composition*

Størrelsesgrupper	50-100 dekar	100-200 dekar	200-300 dekar	300-500 dekar	500- dekar	Alle bruk <i>All holdings</i>	Alle bruk <i>All holdings</i>
<i>Farm size</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	<i>decares</i>	2002	2001
Nyanlegg i alt, kr	68 800	71 700	143 100	140 200	237 100	113 100	123 800
<i>Total investments NOK</i>							
Maskiner og redskaper, % <i>Machinery, equipment, %</i>	29	48	45	56	54	49	51
Driftsbygninger, % <i>Out buildings, %</i>	59	40	44	29	36	39	37
Jord etc. % <i>Farm land etc. %</i>	12	12	11	15	10	12	12
Avskrivninger i alt, kr	39 000	61 300	74 400	100 900	140 200	74 600	73 700
<i>Total depreciations NOK</i>							
Maskiner og redskaper, % <i>Machinery, equipment, %</i>	50	50	53	53	64	53	54
Driftsbygninger, % <i>Out buildings, %</i>	46	47	44	44	33	44	43
Jord etc. % <i>Farm land etc. %</i>	4	3	3	3	3	3	3
Salg og tilskudd i alt, kr	12 100	12 900	24 400	49 700	49 600	25 000	23 900
<i>Total sales and grant NOK</i>							
Maskiner og redskaper, % <i>Machinery, equipment, %</i>	44	57	66	49	84	59	74
Driftsbygninger, % <i>Out buildings, %</i>	49	33	28	41	15	34	19
Jord etc. % <i>Farm land etc. %</i>	7	10	6	10	1	7	7
Nettoinvestering 2002 <i>Net investment 2002 NOK</i>	17 600	- 2 600	44 300	- 10 500	47 300	13 500	
Nettoinvestering 2001, kr <i>Net investment 2001 NOK</i>	- 4 900	- 2 200	42 000	68 800	69 600		26 200

## 2.2.4 Avlinger

Avlingsmengdene av ulike vekster går fram av hovedtabellene 3 og 4. Gjennomsnittlig avling på deltakerbrukene har i 2002 hatt en fôrverdi som tilsvarer 366 FEm/dekar. Dette avlingsnivået er 3 prosent lavere enn i 2001.

I 2002 er det i gjennomsnitt høstet 369 kg bygg, 386 kg havre og 437 kg hvete per dekar. Mens hvete har gitt 3 prosent høyere avling i 2002 enn i 2001, har både bygg og havre vært gjenstand for avlingsnedgang, med henholdsvis 7 prosent og 13 prosent.

Gjennomsnittlig potetavling i 2002 har vært 2 389 kg/dekar. Dette nivået ligger 1 prosent høyere enn resultatet fra 2001.

I middel for alle deltakerbruk har grovfôr gitt 366 FEm/dekar i 2002. Sett i forhold til grovfôravlingen i 2001 er nedgangen på 1 prosent.

Helhetsinntrykket er at avlingsnivået har endret seg lite fra det ene året til det andre.

Det er karakteristisk for deltakerbrukene at Jæren årvisst er den regionen som oppnår høyest antall FEm per dekar for grovfôrvekster. Brukene i Nord-Norge får på den andre siden lavere grovfôravling per arealenhet enn hva som er tilfelle i de andre landsdelene. På Jæren er det i 2002 tatt 520 FEm grovfôr per dekar, mens de nordnorske deltakerbrukene i middel har oppnådd 273 FEm grovfôr per dekar.

## 2.2.5 Husdyrproduksjon

Gjennomsnittstall fra husdyrholdet på alle deltakerbrukene er framstilt i hovedtabell 5. Totalt antall dyr av hvert slag er fordelt på totalt antall bruk. Den samme tabellen viser også hvordan middels antall dyr per bruk varierer mellom landsdelene og mellom de bruksgruppene som er inndelt etter arealstørrelse. Hensikten med disse beregningene er å belyse utbredelsen til, og betydningen av, de ulike dyreslagene. Nedenfor er noen av opplysningene fra hovedtabell 5 stilt opp og sammenlignet med de tilsvarende dataene fra fjoråret.

### ANTALL DYR FORDEL'T PÅ ANTALL DELTAKERBRUK

	2001	2002
Kyr	10,3	10,5
Andre storfe	19,2	19,6
Avlsgris	2,6	2,5
Andre griser over 2 mnd.	12,9	12,7
Sauer	16,1	17,8
Geiter	3,6	3,5

Storfe og sau har altså økt sin utbredelse, mens gris og geit har gått litt tilbake.

I hovedtabell 6 gis det oversikt over både omsatte mengder og avdrått for noen husdyrprodukter. Tabell 2.3 er konsentrert om avdråttstall. Fra 2001 til 2002 er det registrert en 2 prosents økning i avdrått til melkekyr, regnet i kg melk per årsku. I geiteholdet har avdråttsøkningen (kg melk per årsgreit) vært 3 prosent. Produsert mengde av saue- og lammekjøtt, regnet per vinterfôret sau, har økt med 8 prosent fra det ene året til det andre.





Tabell 2.3 Avdratt per dyr

*Livestock yield per unit*

Landsdeler og størrelsesgrupper <i>Regions and farm size</i>	Melk per arsku, kg <i>Milk per cow, kg</i>		Kjøtt per VFS, kg <i>Meat per sheep, kg</i>	Melk per arsgeit, kg <i>Milk per goat, kg</i>
	2002	2001		
<b>Østlandet</b> <i>Eastern Norway</i>				
Flatbygder <i>Lowlands</i>	6664	6575	27	
andre bygder <i>Other parts</i>	6167	6096	35	578
<b>Agder og Rogaland</b>				
Jæren <i>Jæren</i>	6459	6430	29	
andre bygder <i>Other parts</i>	6225	6279	27	644
<b>Vestlandet</b>				
	6306	6231	25	438
<b>Trøndelag</b>				
Flatbygder <i>Lowlands</i>	6392	6224	29	
andre bygder <i>Other parts</i>	6321	6108	26	
<b>Nord-Norge</b>				
	6351	6125	27	582
<b>Northern Norway</b>				
50-100 dekar <i>decares</i>	5938	5762	24	548
100-200 dekar <i>decares</i>	6201	6199	28	570
200-300 dekar <i>decares</i>	6449	6344	29	579
300-500 dekar <i>decares</i>	6483	6263	28	
Over 500 dekar <i>decares</i>	6376	6393	27	
Alle bruk 2002 <i>All holdings 2002</i>	6358		28	561
Alle bruk 2001 <i>All holdings 2001</i>		6262	26	543

## 2.2.6 Oppnådde produktpriser

Priser til produsent er vist i hovedtabell 8, og i tabellene 2.4 og 2.5.

I Nord-Norge er det i 2002 oppnådd forholdsvis lave priser på alle kjøttslag, sammenlignet med andre landsdeler. Derimot har ullprisen vært høyere i Nord-Norge enn i de andre regionale gruppene. Deltakerne i flatbygdene på Østlandet har fått høyest pris på kumelk.

Prisen på svinekjøtt har ligget 10 prosent høyere i 2002 enn i 2001. Ingen andre produkter har vært gjenstand for en så sterk prisvekst. Både kumelk og geitemelk har steget i pris med 6 prosent. Derimot har prisen på saue- og lammekjøtt gått ned med 3 prosent.

Tre av produktene som er med i tabell 2.5, har prisregistreringer som antyder sammenheng mellom prisnivå og arealstørrelse. For poteter og ull er tendensen: Jo mindre jordbruksareal, desto høyere pris. Geitemelk er derimot blitt dårligst betalt på de minste brukene. Det er sannsynlig at omsetning gjennom alternative kanaler kan forklare at små bruk har oppnådd spesielt høye priser på poteter. Regionale prisforskjeller mellom meieriene kan være den egentlige årsaken til geitemelkprisens variasjon med bruksstørrelse. Bruksstørrelsesfordelingen er til dels karakteristisk for de enkelte regionene (tabell 1.1).

Tabell 2.4 Oppnådde priser, eksklusive tilskudd. Kroner per kg. Landsdeler

*Prices at farm gate. NOK per kg. Regions*

Landsdeler <i>Regions</i>	Østlandet <i>Eastern Norway</i>		Agder og Rogaland		Vestlandet <i>Western</i>	Trøndelag		Nord-Norge <i>Northern Norway</i>
	Flatbygder <i>Lowlands</i>	A. bygder <i>Other</i>	Jæren <i>Jæren</i>	A. bygder <i>Other</i>	<i>Norway</i>	Flatbygder <i>Lowlands</i>	A. bygder <i>Other</i>	
Bygg <i>Barley</i>	1,90	1,84	1,73	1,72	1,71	1,85	1,80	
Havre <i>Oats</i>	1,66	1,63		1,70		1,66	1,62	
Hvete <i>Wheat</i>	2,23	2,01			1,67	2,73	1,77	
Poteter <i>Potatoes</i>	1,67	1,70	1,49	3,23	3,94	1,46	2,13	5,07
Kumelk per l <i>Milk (cow) per l</i>	3,86	3,61	3,70	3,68	3,52	3,53	3,47	3,53
Kukjøtt <i>Meat (cow)</i>	25,44	25,13	25,18	25,34	25,23	25,23	25,45	23,35
Annet storfe kjøtt <i>Meat (beef)</i>	31,37	30,89	30,63	30,71	30,28	30,57	30,63	27,95
Smagris, per stk <i>Piglets per unit</i>	796	796	763	803	773	794		
Svinekjøtt <i>Pork</i>	21,87	22,13	21,84	21,73	21,73	21,66	21,05	20,00
Sau- og lammekjøtt <i>Meat (mutton, lamb)</i>	26,30	29,78	30,73	29,85	28,69	29,64	29,83	27,09
Ull <i>Wool</i>	26,51	33,70	35,26	34,09	33,57	34,43	34,68	37,05
Geitemelk per l <i>Milk (goat) per l</i>		4,12		4,43	3,67			3,94

Tabell 2.5 Oppnådde priser, eksklusive tilskudd. Kroner per kg. Størrelsesgrupper

*Prices at farm gate. NOK per kg. Farm size*

Størrelsesgrupper	50-100 dekar	100-200 dekar	200-300 dekar	300-500 dekar	> 500- dekar	Alle bruk	Endringer fra 2001
<i>Farm size</i>	<i>50-100 decares</i>	<i>100-200 decares</i>	<i>200-300 decares</i>	<i>300-500 decares</i>	<i>&gt; 500- decares</i>	<i>All holdings</i>	<i>Changes from 2001</i>
Bygg <i>Barley</i>	1,75	1,85	1,86	1,88	1,89	1,87	+ 0,05
Havre <i>Oats</i>	1,51	1,70	1,60	1,68	1,65	1,66	+ 0,05
Hvete <i>Wheat</i>		2,26	2,13	2,25	2,22	2,22	+ 0,01
Poteter <i>Potatoes</i>	3,07	2,10	2,03	1,65	1,59	1,75	+ 0,05
Kumelk per l <i>Milk (cow) per l</i>	3,48	3,55	3,62	3,65	3,91	3,62	+ 0,22
Kukjøtt <i>Meat (cow)</i>	24,13	25,02	24,92	25,27	25,44	25,07	- 0,03
Annet storfe kjøtt <i>Meat (beef)</i>	29,22	30,17	30,33	30,87	31,18	30,52	+ 0,03
Smagris, per stk <i>Piglets per unit</i>	808	769	785	821	796	791	+ 14
Svinekjøtt <i>Pork</i>	22,11	21,79	21,94	21,74	21,90	21,83	+ 1,91
Sau- og lammekjøtt <i>Meat (mutton, lamb)</i>	27,67	29,02	29,73	29,51	27,42	29,05	- 0,88
Ull <i>Wool</i>	36,44	35,09	33,17	31,89	29,59	34,35	+ 1,30
Geitemelk per l <i>Milk (goat) per l</i>	3,86	4,00	4,19			3,95	+ 0,24
Egg <i>Eggs</i>		12,09	11,02	12,17		11,81	+ 0,66

## 2.2.7 Kostnader

Hovedtabell 13 gir oversikt over deltakerbrukenes gjennomsnittlige kostnader. De variable kostnadene er presentert i hovedtabell 13a, og de faste i 13b. Netto mekaniseringskostnad er omhandlet i hovedtabell 15.

Totalkostnaden i jordbruket har i middel vært kr 549 200 per deltakerbruk i 2002. Dette beløpet er 5 prosent høyere enn det sammenlignbare resultatet for 2001.

Kostnadsøkningen har vært størst i Nord-Norge og i «andre bygder» på Østlandet. For flatbygdene i Trøndelag er det registrert kostnadsreduksjon. Fordelingen mellom faste og variable kostnader har vært 53 prosent kontra 47 prosent på landsbasis.

Kraftfôr og annet innkjøpt fôr er den klart største posten blant de variable kostnadene. Denne kategorien av innsatsmidler har stått for 57 prosent av variable kostnader i 2002. 93 prosent av de totale kostnadene til innkjøpt fôr har da vært knyttet til kraftfôr.

Faste kostnader har tre dominerende poster: Avskrivninger, vedlikehold og leid arbeid. I 2002 har disse postenes respektive andeler utgjort 26 prosent, 21 prosent og 20 prosent.

Netto mekaniseringskostnad i 2002 har vært kr 108 700 i gjennomsnitt for alle deltakerbrukene. Sett i forhold til året før har det funnet sted en økning på 5 prosent. Sammenhengen mellom bruksstørrelse og netto mekaniseringskostnad ser ut til å være entydig: Jo større jordbruksareal, desto høyere kostnad.

## 2.2.8 Inntekter

Jordbruksinntektene går fram av hovedtabell 14. I gjennomsnitt har deltakerbrukene oppnådd en samlet produksjonsinntekt, inklusive tilskudd, på kr 791 500 i 2002. Sammenlignet med året før innebærer denne summen en økning på 8 prosent. Planteproduksjon (uten tilskudd) har bidratt med 11 prosent og husdyrhold (heller ikke her er tilskudd inkludert) med 53 prosent av det angitte beløpet. Den resterende andelen av totalinntekten, 36 prosent, stammer fra tilskudd, bortleie av traktor, salg av melkekvote etc.

Oppstillingen nedenfor forteller hvordan utvalgte inntektskategorier har utviklet seg fra 2001 til 2002 for gjennomsnittsbruket i driftsgranskingene.

Korn og oljefrø	- 1 %
Planteprodukter i alt	+ 3 %
Storfehold, melk	+ 9 %
Storfehold, livdyr og slakt	+ 10 %
Svinehold	+ 1 %
Sauhold	+ 4 %
Geitehold	+ 10 %
Fjørfe	+ 8 %
Husdyr i alt	+ 7 %
Tilskudd	+ 9 %

At geiteholdet har fått økt inntektsmessig betydning, har bakgrunn i pris- og avdråttøkning. Det har nemlig ikke blitt flere geiter på gjennomsnittsbuket. For storfe som selges som livdyr og til slakt, synes økning i dyretallet å være den mest nærliggende forklaringen på inntektsveksten.

I 2001 ble det ikke utbetalt tilskudd til endret jordarbeiding (bortsett fra et lite etterslep fra år 2000). Selv om den aktuelle tilskuddsordningen var i funksjon også i 2001, ble utbetalingene forskjøvet til 2002. Virkningen av denne forskyvningen kommer til syne i tabell 2.6, hvor det viser seg at «andre tilskudd» har økt med 66 prosent fra 2001 til 2002. Et annet forhold som kan forklare veksten i «andre tilskudd», er at store avlinger av frukt og bær i 2002 medførte økt utbetaling av distrikts- og kvalitetstilskudd. Det har også vært en generell økning i tilskuddsutbetaling. Større areal og større dyretall har hatt betydning her.

**Tabell 2.6** Produksjonstilskudd. 1000 kroner per bruk

*Support. NOK 1000 per holding*

Landsdeler og størrelsesgruppe		Areal- og kulturlandskapstilskudd			Husdyr	Tilskudd	Refusjon av	Andre tilskudd	Sum
<i>Regions and farm size</i>		<i>Acreage and cultural landscape support</i>				melk/kjøtt	avløserutg		tilskudd <sup>1</sup>
		Korn	Grovfor	Salgsavling	<i>Animal</i>	<i>Milk and</i>	<i>Repayment</i>	<i>Other support</i>	<i>Total</i>
		<i>Cereal</i>	<i>Fodder crops</i>	<i>Crops for sale</i>	<i>support</i>	<i>meat support</i>	<i>hired labour cost</i>		
<b>Østlandet</b> <i>Eastern Norway</i>									
flatbygder	<i>Lowlands</i>	67,0	25,1	4,1	46,8	34,3	28,8	18,8	219,3
andre bygder	<i>Other parts</i>	19,8	53,2	0,9	55,7	73,3	40,6	16,2	253,9
<b>Agder og Rogaland</b>									
Jæren	<i>Jæren</i>	2,9	41,0	0,9	98,8	73,7	59,2	4,0	274,5
andre bygder	<i>Other parts</i>	4,2	63,4	1,8	66,8	81,7	47,0	6,9	265,8
<b>Vestlandet</b> <i>Western Norway</i>		1,1	54,3	1,7	60,0	86,2	45,1	19,2	261,5
<b>Trøndelag</b>									
flatbygder	<i>Lowlands</i>	45,6	40,5	0,8	60,1	55,6	42,2	10,1	249,3
andre bygder	<i>Other parts</i>	4,5	75,9	0,1	75,0	104,0	59,1	12,8	325,9
<b>Nord-Norge</b> <i>Northern Norway</i>		0,1	84,4	1,3	69,8	162,6	49,3	8,8	370,4
50 - 100 dekar	<i>50 - 100 decares</i>	1,8	27,8	4,2	38,9	56,4	26,6	21,7	171,3
100 - 200 dekar	<i>100 - 200 decares</i>	6,4	50,4	0,6	58,5	82,8	44,6	9,9	247,4
200 - 300 dekar	<i>200 - 300 decares</i>	17,7	62,2	0,6	68,3	88,1	48,6	10,9	290,6
300 - 500 dekar	<i>300 - 500 decares</i>	43,6	60,5	2,5	69,5	88,1	44,7	14,9	318,0
500 - dekar	<i>&gt; 500 decares</i>	119,5	39,9	7,6	62,6	49,1	34,0	33,3	340,6
Alle bruk 2002	<i>All holdings 2002</i>	22,7	52,3	1,8	61,2	80,1	43,0	14,0	269,3
Alle bruk 2001	<i>All holdings 2001</i>	20,7	47,8	1,5	55,4	75,7	37,9	8,4	247,4

## 2.2.9 Noen resultatmal

De økonomiske resultatene som er oppnådd på deltakerbrukene i 2002, beskrives i hovedtabell 16. Noen data derfra er tatt inn i tabellene 2.7– 2.9.

Tabellene 2.7 og 2.8 presenterer en markert økning i økonomiske resultater fra 2001 til 2002 for alle bruksgrupper, uansett om de er inndelt geografisk eller etter størrelsesmessige kriterier. Jæren peker seg ut som den regionen hvor den prosentvise veksten har vært aller sterkest.

<sup>1</sup> Bunnfradrag trekkes fra før sum tilskudd beregnes

Tabell 2.7 Driftsoverskudd og familiens arbeidsfortjeneste i jordbruket. Kroner

*Net income agriculture and family labour income agriculture. NOK*

Landsdeler og størrelsesgrupper	<i>Regions and farm size</i>	Driftsoverskudd		Familiens arbeidsfortjeneste			
		<i>Net income, agriculture</i>		<i>Family labour income</i>		<i>per bruk per holding</i>	
		2002	2001 - 2002 % endring % change	2002	2001 - 2002 % endring % change	2002	2001 - 2002 % endring % change
Østlandet	<i>Eastern Norway</i>						
Flatbygder	<i>Lowlands</i>	261 200	15	137 300	23	122 900	32
Andre bygder	<i>Other parts</i>	198 500	22	122 800	33	99 800	37
Agder og Rogaland							
Jæren	<i>Jæren</i>	380 300	26	255 600	41	176 100	51
Andre bygder	<i>Other parts</i>	230 600	10	138 000	13	106 000	19
Vestlandet	<i>Western Norway</i>	208 500	14	131 800	18	107 400	27
Trøndelag							
Flatbygder	<i>Lowlands</i>	258 100	9	174 400	14	145 500	28
Andre bygder	<i>Other parts</i>	267 600	13	189 700	17	128 000	28
Nord-Norge	<i>Northern Norway</i>	258 200	20	191 300	25	142 400	30
50-100 dekar	<i>50-100 decares</i>	135 100	22	91 400	32	92 400	42
100-200 dekar	<i>100-200 decares</i>	203 200	11	134 400	16	110 800	22
200-300 dekar	<i>200-300 decares</i>	260 700	13	166 900	19	125 400	28
300-500 dekar	<i>300-500 decares</i>	318 300	21	194 700	34	145 000	42
500 - dekar	<i>500 - decares</i>	359 400	9	183 600	11	137 500	20
Alle bruk, 2002	<i>All holdings 2002</i>	242 300	16	152 800	22	121 700	31

Tabell 2.8 Vederlag til arbeid og egenkapital og vederlag til familiens arbeid og egenkapital. Kroner per arsverk

*Return on labour and owner's capital, return to family labour and owner's capital. NOK per man- year*

Landsdeler og størrelsesgrupper	<i>Regions and Farm size</i>	Vederlag til arbeid og egenkapital per arsverk <i>Return on labour and owner's capital</i>		Vederlag til familiens arbeid og egenkapital per arsverk <i>Return on family labour and owner's capital</i>	
		2002	2001 – 2002 % endring % change	2002	2001 – 2002 % endring % change
Østlandet	<i>Eastern Norway</i>				
Flatbygder	<i>Lowlands</i>	189 200	16	186 800	25
Andre bygder	<i>Other parts</i>	149 400	16	142 500	26
Agder og Rogaland					
Jæren	<i>Jæren</i>	211 800	26	223 600	42
Andre bygder	<i>Other parts</i>	150 700	6	147 100	15
Vestlandet	<i>Western Norway</i>	144 300	8	148 700	24
Trøndelag					
Flatbygder	<i>Lowlands</i>	188 600	15	187 600	26
Andre bygder	<i>Other parts</i>	166 200	12	163 200	25
Nord-Norge	<i>Northern Norway</i>	173 400	20	167 500	28
50-100 dekar	<i>50-100 decares</i>	125 300	17	122 100	33
100-200 dekar	<i>100-200 decares</i>	153 900	10	148 500	18
200-300 dekar	<i>200-300 decares</i>	166 100	12	165 800	24
300-500 dekar	<i>300-500 decares</i>	196 300	22	198 300	33
500 – dekar	<i>500 - decares</i>	208 400	6	213 600	17
Alle bruk, 2002	<i>All holdings 2002</i>	167 400	14	165 200	25

Lønnsevnen per time, regnet som gjennomsnitt for alle deltakerbruk, har økt med 16 prosent fra 2001 til 2002.

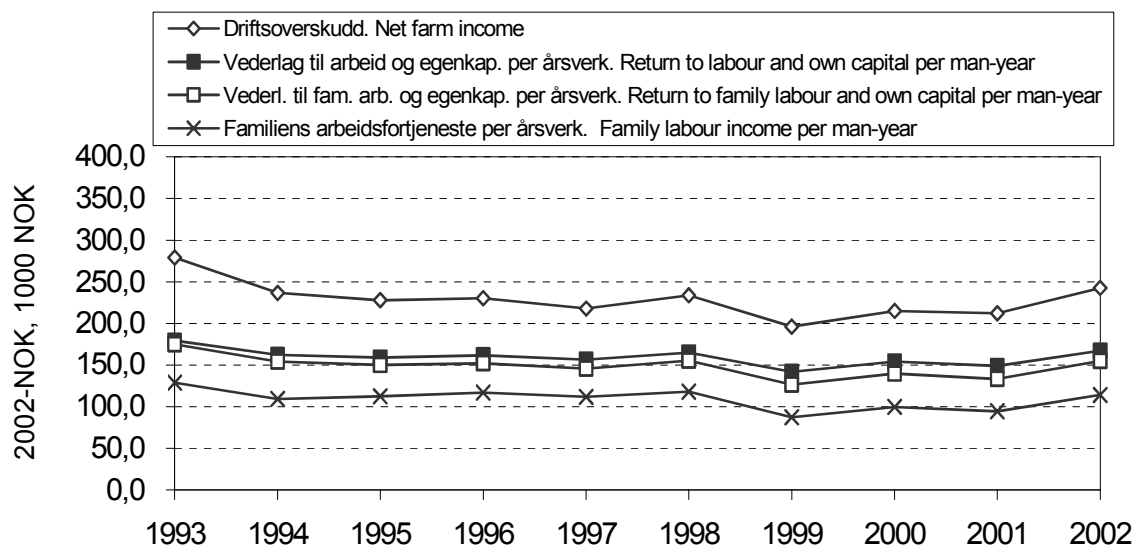
Lønnsevneprosenten forteller hvordan den reelle godtgjørelsen for utført arbeid i jordbruket står i forhold til den godtgjørelsen som måtte ha blitt utbetalt dersom brukerfamilien skulle lønnes etter tariff.

**Tabell 2.9** Lønnsevne i jordbruket. Kroner per bruk og kroner per time

Capacity to pay in agriculture. NOK per holding and per hour

Landsdeler og størrelsesgrupper	Regions and farm size	Per bruk Per holding	Lønnsevne	Capacity to pay	%
			Per time per hour		
Østlandet	Eastern Norway				
Flatbygder	Lowlands	200 500	75,60		58
andre bygder	Other parts	174 100	62,20		50
Agder og Rogaland					
Jæren	Jæren	341 900	95,56		75
andre bygder	Other parts	192 100	64,10		51
Vestlandet	Western Norway	185 400	61,42		52
Trøndelag					
Flatbygder	Lowlands	224 900	83,51		64
andre bygder	Other parts	258 000	74,94		61
Nord-Norge	Northern Norway	251 300	82,87		68
50-100 dekar	50-100 decares	130 000	55,40		46
100-200 dekar	100-200 decares	184 200	66,81		53
200-300 dekar	200-300 decares	225 700	72,70		58
300-500 dekar	300-500 decares	265 900	83,85		66
500 - dekar	500 - decares	290 600	83,67		65
Alle bruk, 2002	All holdings 2002	211 000	72,03		57
Alle bruk, 2001	All holdings 2001	181 700	61,96		49

For noen av de resultatmålene som er omtalt ovenfor, viser figur 2.9 hvordan utviklingen har vært i den siste tiårsperioden. Felles for de fire kurvene i figuren er at nivået i 2002 var omtrent som i 1998. Målt i faste 2002-kroner lå resultatene lavere i 2002 enn i 1993.



Figur 2.1 Resultatmål for alle bruk. Faste 2002-kroner

Results for all holdings. 2002-NOK



## 2.3 Utvalgte driftsformer

### 2.3.1 Produksjon av kumelk og storfekjøtt

Hovedtabell: 17a.

Fra 1995 er driftsformene kumelk og kumelk/storfekjøtt presentert som én driftsform: Melk og storfeslakt. Bakgrunnen for sammenslåingen var at stadig færre bruk hadde ensidig melkeproduksjon.

Av tabell 2.10 går det fram at både avdråtten per årsku og melkeprisen har økt fra 2001 til 2002. Prisene på storfekjøtt er tilnærmet uendrede.

Regnet per årsverk har familiens arbeidsfortjeneste blitt 23 prosent høyere. Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital per årsverk er økt med 19 prosent, mens vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk har gått opp med 15 prosent.

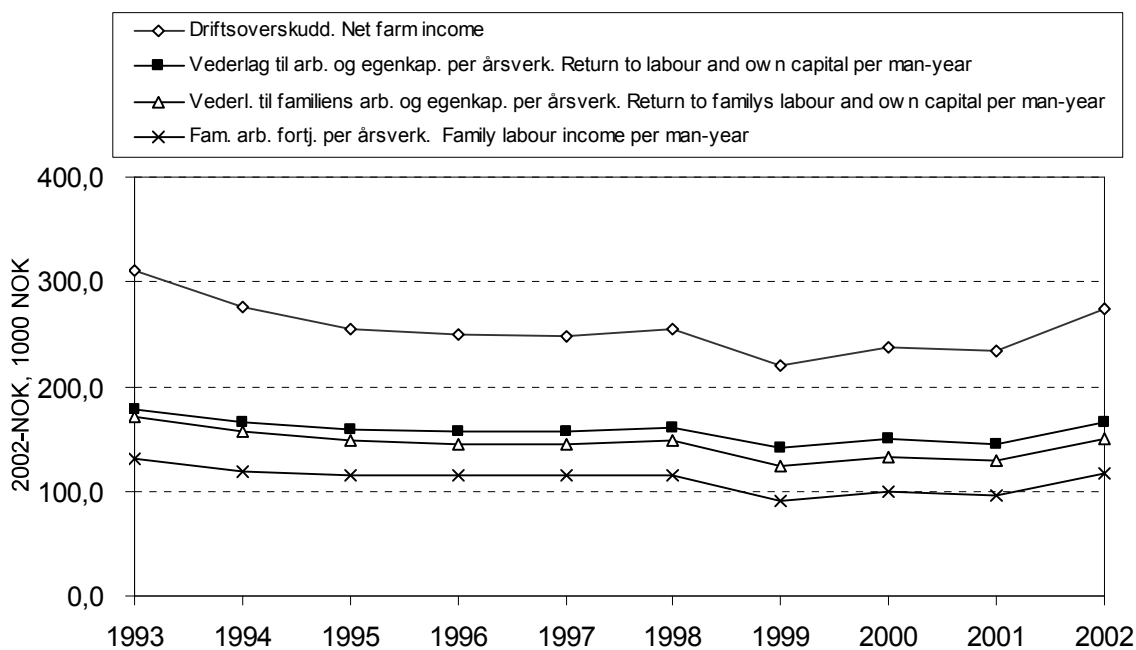
Av figur 2.2 kan en se at ikke noe annet årsskifte i den siste tiårsperioden har medført en såpass sterk vekst i lønnsomhet som overgangen fra 2001 til 2002. Tiårsperioden har ellers vært preget av svakt synkende utviklingskurver for de økonomiske resultatmålene. Lønnsomheten var likevel lavere i 2002 enn i 1993, målt i faste kroner.

Figur 2.3 illustrerer hvordan verdien av brukerfamiliens eiendeler, og fordelingen mellom egenkapital og gjeld, har utviklet seg i den samme tiårsperioden.

Tabell 2.10 Produksjon av kumelk og storfekjøtt

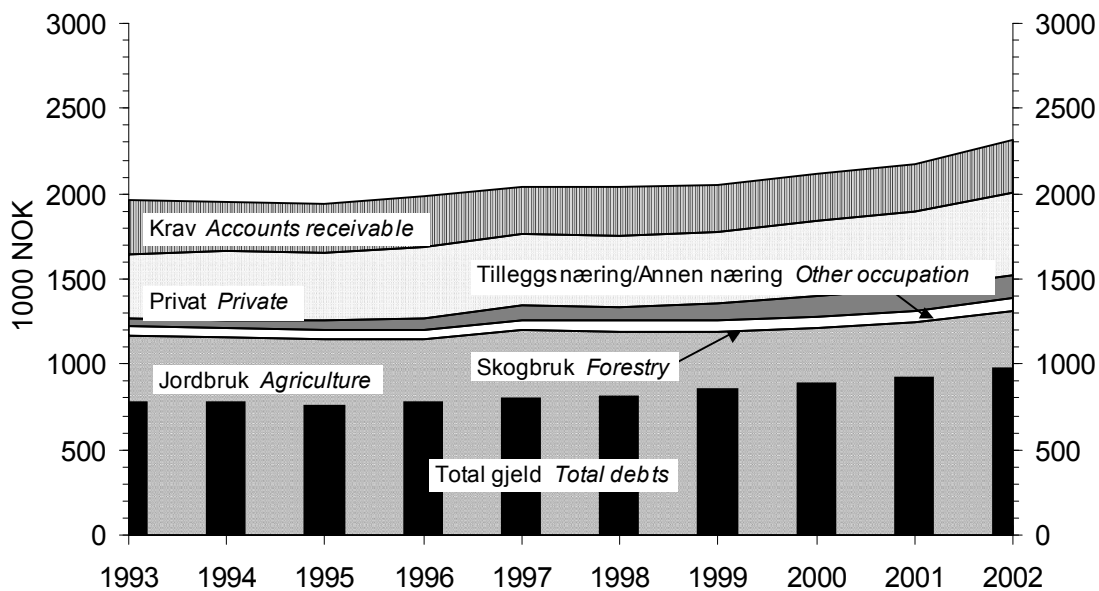
*Combined dairy and beef farming*

		2002	2001
Antall bruk		427	430
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, daa</i>	229	220
Avling, Fem per daa	<i>Total crops, FUm/daa</i>	379	376
Antall arskyr	<i>Cows, no</i>	16,0	15,4
Melk per arsku, kg	<i>Milk per cow, kg</i>	6 298	6 215
Familiens arbeid, timer	<i>Family labour input, hours</i>	2 695	2 688
Oppnådde priser, kr	<i>Prices obtained, NOK</i>		
Melk, per l	<i>Milk price – price support per l</i>	3,58	3,37
Kukjøtt, per kg	<i>Meat (cow) per kg</i>	25,07	25,08
Annet storfekjøtt, per kg	<i>Meat (beef) per kg</i>	30,33	30,30
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per årverk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	117 000	94 800
Vederlag til arbeid og EK, kr per årverk	<i>Return on labour and owner's capital</i>	165 100	143 900
	<i>NOK per man-year</i>		
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per årverk	<i>Return on family labour and owner's capital</i>	150 700	127 100
	<i>NOK per man-year</i>		
Lønnsevne i jordbruket, kr per time	<i>Capacity to pay, agriculture, NOK per hour</i>	73,97	63,21



Figur 2.2 Resultatmål for bruk med melk og storfeslakt, 1993–2002. Faste 2002-kroner

*Results for combined dairy and beef farming, 1993-2002. NOK-2002*



Figur 2.3 Sammensetning av eiendeler og total gjeld per bruk, 1993–2002. Bruk med melk og storfeslakt. Faste 2002-kroner

*Assets and debts per holding, 1993–2002. Combined dairy and beef farming. NOK-2002*

I tabellene 2.11 og 2.12 er tallmaterialet gruppert etter antall årskyr, og ikke ut fra størrelsen på jordbruksarealet.

Både familiens arbeidsfortjeneste per årsverk, vederlaget til familiens arbeid og egenkapital per årsverk og vederlaget til arbeid og egenkapital har i 2002 vært større desto flere årskyr bruket har hatt. Det kan leses ut av tabell 2.11.

Hovedtyngden av deltakerne som har driftsformen melk og storfeslakt, hører hjemme i gruppa med 12–18 årskyr. Det er årsaken til at denne gruppen er behandlet særskilt, i tabell 2.12. Her har familiens arbeidsfortjeneste per årsverk vært størst på brukene i flatbygdene i Trøndelag. Deltakerne fra andre bygder i Agder og Rogaland har oppnådd lavest arbeidsfortjeneste til familien, regnet per årsverk. Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital per årsverk har fulgt det samme regionale mønsteret.

**Tabell 2.11 Melk og storfeslakt, gruppert etter antall arskyr**
*Combined dairy and beef farming grouped by number of cows*

Arskyr	<i>Cows</i>	< 8	8,1-12	12,1-18	> 18,1
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	23	78	206	120
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, decares</i>	103	164	226	302
Grovfôr per arsku, daa	<i>Coarse fodder per cow, decares</i>	15	16	14	12
Avling i alt, FEm per daa	<i>Total crops, FUm per daa</i>	306	338	368	412
Antall arskyr	<i>Number of cows</i>	6,7	10,4	15,1	23,1
Produsert melk, l per arsku	<i>Milk per cow, l</i>	5 721	6065	6 124	6 141
Produsert kjøtt, kg per arsku	<i>meat per cow, kg</i>	215	239	258	257
Arbeidsinnsats i alt, timer	<i>Labour input, hours</i>	2 249	3 049	3 406	3 897
Utført av: Familien	<i>by: family</i>	1 909	2 489	2 718	2 940
Leid arbeidshjelp	<i>hired workers</i>	339	560	688	957
Per arsku	<i>Per cow</i>	338	294	226	169
Oppnådde priser, kr	<i>Prices obtained</i>				
Melk, eks. tilskudd, per l	<i>Milk, NOK per l</i>	3,57	3,54	3,56	3,62
Kukjøtt, eks. tilskudd, per kg	<i>meat(cow), NOK per kg</i>	24,03	25,04	25,05	25,18
Annet storfekjøtt, eks. tilskudd, per kg	<i>meat(beef), NOK per kg</i>	27,99	30,25	30,14	30,67
Produksjonsinntekt i alt, kr	<i>Total output, NOK</i>	371 800	569 200	784 700	1 106 100
Per arsku	<i>per cow</i>	55 900	54 900	52 000	47 900
Herav: Melk	<i>of which: Milk</i>	19 000	19 700	19 900	20 400
Livdyr og slakt	<i>Cattle and beef</i>	6 600	7 700	8 200	8 300
Tilskudd	<i>Production allowances</i>	19 700	19 600	17 800	14 300
Kostnader i alt, kr	<i>Total costs, NOK</i>	252 100	374 000	518 100	738 900
Per arsku	<i>per cow</i>	37 900	36 000	34 400	32 000
Variable kostnader per arsku	<i>variable costs per cow</i>	15 400	14 800	14 700	14 100
Herav: Innkjøpt fôr	<i>of which: fodder</i>	9 100	9 100	8 900	8 500
Faste kostnader per arsku	<i>fixed costs per cow</i>	22 500	21 200	19 600	17 900
Herav: Leid arbeid	<i>of which: Hired labour</i>	4 900	4 400	4 500	4 000
Mask.kostnader	<i>Machinery</i>	7 000	7 400	6 500	6 200
Driftsbygninger	<i>Out-buildings</i>	4 300	3 900	3 700	3 300
Dekningsbidrag, kr per arsku	<i>Gross margin per cow</i>	40 500	40 000	37 300	33 800
Dekningsbidrag eks. tilskudd, kr per arsku	<i>Gross margin exc lgrants, per cow</i>	20 800	20 400	19 500	19 500
Innsatt kapital, kr per arsku	<i>Capital per cow</i>	89 300	84 100	82 100	76 900
Egenkapitalprosent	<i>% owner's capital of total assets</i>	65	65	56	54
Driftsoverskudd i jordbruket, kr	<i>Net income agriculture, NOK</i>	119 700	195 300	266 600	367 200
Vederlag til arbeid og EK, kr per arsværk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	113 100	133 200	162 000	191 300
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per arsværk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	101 700	129 200	157 000	195 300
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per arsværk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	79 000	103 500	127 400	159 200
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	50,25	60,13	74,14	87,87

Tabell 2.12 Melk og storfeslakt, 12,1–18 arskyr

*Combined dairy and beef farming, 12.1-18 cows<sup>2</sup>*

	Østlandet		Agder og Rogaland		Vest-	Trøndelag		Nord-
	<i>Eastern Norway</i>				landet	<i>Central Norway</i>		Norge
	Flatbygder	A. bygder	Jæren	A.bygder	<i>Western Norway</i>	Flatbygder	A. bygder	<i>Northern Norway</i>
	<i>Lowlands</i>	<i>Other</i>		<i>Other</i>		<i>Lowlands</i>	<i>Other</i>	
Antall bruk	14	32	5	24	36	31	32	32
Jordbruksareal i alt, daa	250	225	170	224	181	249	223	258
Grovfor per arsku, daa	12,1	14,2	11,6	14,9	12,0	13,9	14,3	17,6
Avling i alt, Fem per daa	389	348	483	358	409	408	381	285
Antall arskyr	15,7	15,3	14,7	14,7	15,0	15,5	15,2	14,5
Prod melk, l per arsku	6 545	5956	5838	5800	6187	6263	6141	6159
Prod kjøtt, kg per arsku	262	245	260	255	225	286	308	229
Arbeidsinnsats i alt, timer	3 131	3 480	2 840	3 403	3 389	3 383	3 530	3 464
Utført av: Familien	2 559	2 736	2 301	2 787	2 521	2 834	2 836	2 774
Leid arbeidskraft	571	744	539	616	868	549	694	690
Per arsku	199	228	193	232	225	218	232	239
Oppnådde priser								
Melk, kr per l	3,75	3,58	3,61	3,65	3,53	3,53	3,47	3,53
Kukjøtt, kr per kg	25,98	25,21	25,42	25,46	25,23	25,33	25,25	23,32
Annet storfekjøtt, kr per kg	30,65	30,35	29,80	30,34	30,31	30,54	30,70	27,83
Produksjonsinntekt i alt, kr	846 800	781 600	665 800	741 800	733 500	793 200	806 900	838 600
Per arsku	53 800	51 200	45 300	50 600	48 700	51 200	53 000	57 900
Herav: Melk	22 300	19 200	19 300	19 400	19 700	20 100	19 400	20 500
Livdyr og slakt	8 300	8 000	7 900	8 400	7 500	8 900	10 100	6 600
Tilskudd	15 400	18 100	12 100	16 900	16 100	15 700	18 200	24 000
Kostnader i alt, kr	580 300	514 000	411 000	508 500	506 900	499 000	517 100	551 300
Per arsku	36 900	33 700	28 000	34 700	33 700	32 200	34 000	38 100
Var. kost i alt per arsku	15 100	13 600	11 700	14 700	14 800	13 900	14 800	16 900
Herav: innkjøpt for	9 000	8 300	7 400	8 400	9 200	8 000	8 900	10 700
Faste kostnader per arsku	21 800	20 100	16 200	20 000	18 900	18 300	19 200	21 100
Herav: Leid arbeid	5 100	4 200	4 400	4 100	4 600	4 200	4 400	5 100
Maskinkostnader	7 400	7 100	3 200	7 000	6 200	5 900	5 900	7 200
Driftsbygninger	3 500	3 600	4 700	4 000	3 800	3 500	4 000	3 600
Dekningsbidrag per arsku	38 700	37 600	33 600	35 900	34 000	37 300	38 200	41 000
Dekningsbidrag	23 300	19 500	21 500	18 900	17 900	21 600	20 000	17 000
Eks. tilskudd per arsku								
Innsatt kapital per arsku	77 300	76 800	88 300	98 300	87 500	70 200	79 200	85 400
Egenkapitalprosent	57	66	56	46	56	64	63	40
Driftsoverskudd, jordbruk	266 500	267 700	254 900	233 300	226 600	294 200	289 800	287 300
Vederlag til arbeid og EK, kr per arsverk	182 000	159 700	178 500	137 800	142 600	181 500	171 000	165 100
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per arsverk	165 200	160 400	168 900	128 000	140 600	174 000	169 200	156 800
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per arsverk	136 200	130 100	137 900	93 200	104 100	146 700	138 600	138 700
Lønnsevne, kr per time	84,87	72,79	82,20	58,54	61,89	84,94	78,38	80,66

<sup>2</sup> English text in table 2.11.

## Variasjon innenfor produksjon av kumelk og storfekjøtt

Dette kapitlet tar opp variasjonen for bruk med driftsformen melk og storfeslakt i ulike størrelsesgrupper. Brukene er sortert etter driftsoverskudd (inkludert tilskudd) per liter melk. En har valgt driftsoverskudd per liter melk som sorteringskriterium fordi det er melkeknoten som er den knappe ressursen. Brukene er delt i tre grupper: tredelen med best resultat, tredelen med svakest resultat og tredelen med resultat rundt gjennomsnittet. Det er tatt med noen variabler som kan bidra til å forklare differansen i resultat. Tabellene 2.14 - 2.19 belyser den aktuelle driftsformen på bruk i størrelsesgruppe 100–200 dekar.

Når uttrykk som svakt, godt eller dårlig blir benyttet for å karakterisere bruk eller resultater, henspeiler begrepene bare på størrelsen på driftsoverskuddet eller vederlaget til arbeid og egenkapital. I denne sammenhengen gjelder: Jo høyere resultat, desto bedre.

I Østlandets «andre bygder» (tabell 2.13) har den svakeste tredelen et vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på kr 90 400. Det er 49 prosent av det vi finner for den beste tredelen. Driftsoverskuddet per liter melk er 1,79 kr/liter melk, dvs. 45 prosent av nivået for den beste tredelen. Kvoteoppfyltingsprosenten er 98 for den beste tredelen mot 101 for den dårligste. Det viser seg at det er liten forskjell i kvoteoppfylting mellom gode og dårlige bruk også i andre landsdeler. Av den grunn har vi latt være å presentere kvoteoppfyltingsprosenten for andre landsdeler enn Østlandets «andre bygder».

**Tabell 2.13 Melk og storfeslakt. 100–200 daa, Østlandet «andre bygder»**

*Combined dairy and beef farming. 100-200 decares, Eastern Norway Other parts*

Østlandet andre bygder	<i>Eastern Norway Other parts</i>	Gjennom- Snitt <i>Mean</i>	Standard- Avvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	
					Total	%
Antall bruk i gruppa 100-200 daa	<i>Number of holdings</i>	30		10	10	
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	160	29	151	175	116
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	48	8	51	46	89
Driftsoverskudd, kr/liter melk	<i>Net income agriculture, NOK per l</i>	2,90	1,05	3,94	1,79	45
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	204 200	87 700	256 500	148 700	58
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	144 200	67 100	186 200	90 400	49
Kvotepfyltingsprosent		99		98	101	
Antall arskyr	<i>Number of cows</i>	12,3	3,4	11,1	14,0	126
Grovfor per arsku, daa	<i>Coarse fodder per cow, decares</i>	13,1	2,9	13,3	13,2	99
Avling i alt, FEm per daa	<i>Total crops, FUm per decare</i>	347	94	345	352	102
Arbeidsforbruk, timer per arsku	<i>Labour input, hours per cow</i>	276	90	288	290	101
Levert melk, l per arsku	<i>Milk, l per cow</i>	5 814	756	5 919	5 720	97
Melkepris, kr per l	<i>Milkprice, NOK per l</i>	3,56	0,19	3,65	3,49	96
Produksjonsinntekt melk, kr per arsku	<i>Output milk, NOK per cow</i>	18 943	2 645	20 014	18 162	91
Produksjonsinntekt kjøtt, kr per arsku	<i>Output meat, NOK per cow</i>	6 985	2 834	6 815	6 563	96
Produksjonstilskudd, kr per arsku	<i>Production allowances per cow</i>	27 783	4 762	29 273	25 966	89
Variable kostnader, kr per arsku	<i>Variable costs, NOK per cow</i>	13 301	3 532	11 666	14 367	123
Faste kostnader, kr per arsku	<i>Fixed costs, NOK per cow</i>	20 558	5 090	19 250	22 672	118
-herav leid hjelp,	<i>-of this hired work, NOK per cow</i>	3 839	1 128	3637	3816	105

I Agder og Rogalands «andre bygder» (tabell 2.14) er vederlaget til arbeid og egenkapital for den svakeste tredelen kr 85 100 per årsverk, tilsvarende 40 prosent av nivået for den beste tredelen. Driftsoverskudd per liter melk er kr 1,78 - mot 3,56 kr/l for den beste tredelen. Lavere faste kostnader, høyere kjøttinntekter og større produksjonstillegg, bidrar mest til godt resultat.

**Tabell 2.14 Melk og storfeslakt. 100–200 daa, Agder og Rogaland «andre bygder»**

*Combined dairy and beef farming. 100-200 decares, Agder and Rogaland Other parts*

Agder og Rogaland andre bygder	<i>Agder and Rogaland other parts</i>	Gjennomsnitt <i>Mean</i>	Standard- Avvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	Total %
Antall bruk i gruppa 100-200 daa	<i>Number of holdings</i>	23		8	8	
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	165	22	163	159	98
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	45	13	50	39	77
Driftsoverskudd, kr/liter melk	<i>Net income agriculture, NOK per l</i>	2,68	0,83	3,56	1,78	50
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	212 300	84 900	267 200	132 500	50
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	144 800	86 700	210 200	85 100	40
Antall arskyr	<i>Number of cows</i>	13,9	3,6	13,3	13,5	101
Grovfor per arsku, daa	<i>Coarse fodder per cow, decares</i>	12,4	2,8	12,7	12,3	97
Avling i alt, FEm per daa	<i>Total crops, FUm per decare</i>	403	100	393	422	107
Arbeidsforbruk, timer per arsku	<i>Labour input, hours per cow</i>	229	64	217	249	115
Levert melk, l per arsku	<i>Milk, l per cow</i>	5 750	708	5 769	5 682	98
Melkepris, kr per l	<i>Milk price, NOK per l</i>	3,65	0,14	3,66	3,62	99
Produksjonsinntekt melk, kr per arsku	<i>Output milk, NOK per cow</i>	19 174	2 606	19 735	18 296	93
Produksjonsinntekt kjøtt, kr per arsku	<i>Output meat, NOK per cow</i>	6 805	2 899	8 251	5 756	70
Produksjonstilskudd, kr per arsku	<i>Production allowances per cow</i>	22 319	3 337	23 538	21 575	92
Variable kostnader, kr per arsku	<i>Variable costs, NOK per cow</i>	13 155	2 626	13 379	13 602	102
Faste kostnader, kr per arsku	<i>Fixed costs, NOK per cow</i>	18 288	4 339	15 853	21 606	136
-herav leid hjelp,	<i>-of this hired work, NOK per cow</i>	3 799	1 104	4350	3 461	80

På Vestlandet (tabell 2.15) har den svakeste tredelen et vederlag til arbeid og egenkapital på kr 113 800 per årsverk. Det utgjør 60 prosent av vederlaget til den beste tredelen. Det er verdt å merke seg at både melke- og kjøttinntektene er lavest i den beste tredelen. Driftsoverskuddet per liter melk er kr 1,64 for de dårligste brukene, mot 3,89 kr/l for de beste. Det er de faste kostnadene som har mest å si for de økonomiske resultatene.

Tabell 2.15 Melk og storfeslakt. 100–200 daa, Vestlandet

*Combined dairy and beef farming. 100-200 decares, Western Norway*

Vestlandet	<i>Western Norway</i>	Gjennomsnitt <i>Mean</i>	Standardavvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	
					Total	%
Antall bruk i gruppa 100-200 daa	<i>Number of holdings</i>	45		15	15	
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	144	27	140	149	106
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	47	10	51	45	89
Driftsoverskudd, kr/liter melk	<i>Net income agriculture, NOK per l</i>	2,77	1,06	3,89	1,64	42
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	217 700	95 200	272 600	130 600	48
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	158 300	62 200	189 000	113 800	60
Antall arskyr	<i>Number of cows</i>	13,3	4,1	13,4	12,4	93
Grovfor per arsku, daa	<i>Coarse fodder per cow, decares</i>	11,5	3,2	11,4	12,6	110
Avling i alt, FEm per daa	<i>Total crops, FUm per decare</i>	454	137	414	469	113
Arbeidsforbruk, timer per arsku	<i>Labour input, hours per cow</i>	244	83	253	242	96
Leverte melk, l per arsku	<i>Milk, l per cow</i>	6 102	754	5 479	6 552	120
Melkepris, kr per l	<i>Milk price, NOK per l</i>	3,51	0,20	3,59	3,48	97
Produksjonsinntekt melk, kr per arsku	<i>Output milk, NOK per cow</i>	19 636	2 452	18 224	20 989	115
Produksjonsinntekt kjøtt, kr per arsku	<i>Output meat, NOK per cow</i>	7 489	3 815	6 371	8 752	137
Produksjonstilskudd, kr per arsku	<i>Production allowances per cow</i>	25 928	5 636	25 753	27 337	106
Variable kostnader, kr per arsku	<i>Variable costs, NOK per cow</i>	14 573	4 132	12 404	17 107	138
Faste kostnader, kr per arsku	<i>Fixed costs, NOK per cow</i>	19 105	7 302	13 734	26 291	191
-herav leid hjelp,	<i>-of this hired work, NOK per cow</i>	4 547	2 226	3 590	5 918	165

I Trøndelags «andre bygder» (tabell 2.16) har den svakeste tredelen kr 120 400 i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, og driftsoverskuddet per liter melk er kr 1,98. Det er henholdsvis 66 og 51 prosent av det som den beste tredelen oppnår. Den beste tredelen har lavere inntekter fra melk, men høyere inntekter fra kjøtt enn den dårligste tredelen. Produksjonstilleggene er høyere, mens de faste kostnadene er lavere hos den beste tredelen.



Tabell 2.16 Melk og storfeslakt. 100–200 daa, Trøndelag «andre bygder»

*Combined dairy and beef farming. 100-200 decares, Central Norway other parts*

Trøndelag andre bygder	<i>Central Norway other parts</i>	Gjennomsnitt <i>Mean</i>	Standard- avvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	Total %
Antall bruk i gruppa 100-200 daa	<i>Number of holdings</i>	24		8	8	
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	168	23	167	165	98
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	46	8	46	43	93
Driftsoverskudd, kr/liter melk	<i>Net income agriculture, NOK per l</i>	2,93	0,91	3,89	1,98	51
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	251 800	75 600	297 600	194 000	65
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	149 000	37 000	181 300	120 400	66
Antall arskyr	<i>Number of cows</i>	14,0	2,6	12,9	14,7	114
Grovfor per arsku, daa	<i>Coarse fodder per cow, decares</i>	12,1	2,4	12,7	11,3	89
Avling i alt, FEm per daa	<i>Total crops, FUm per decare</i>	435	117	454	453	100
Arbeidsforbruk, timer per arsku	<i>Labour input, hours per cow</i>	253	47	261	230	88
Lever melk, l per arsku	<i>Milk, l per cow</i>	6 317	636	6 079	6 624	109
Melkepris, kr per l	<i>Milk price, NOK per l</i>	3,46	0,11	3,53	3,41	96
Produksjonsinntekt melk, kr per arsku	<i>Output milk, NOK per cow</i>	19 787	1 890	19 853	20 095	101
Produksjonsinntekt kjøtt, kr per arsku	<i>Output meat, NOK per cow</i>	7 965	2 719	9 055	6 907	76
Produksjonstilskudd, kr per arsku	<i>Production allowances per cow</i>	25 054	3 924	26 092	23 141	89
Variable kostnader, kr per arsku	<i>Variable costs, NOK per cow</i>	13 350	2 447	12 402	13 893	112
Faste kostnader, kr per arsku	<i>Fixed costs, NOK per cow</i>	18 613	4 266	16 957	20 946	124
-herav leid hjelp,	<i>-of this hired work, NOK per cow</i>	3 972	1 503	3 555	4 031	113

I Nord-Norge (tabell 2.17) er vederlag til arbeid og egenkapital for den svakeste tredelen kr 159 200 per årsverk. Driftsoverskuddet per liter melk er kr 2,71 for de dårligste brukene og 4,63 kr/l for de beste. Den beste tredelen har lavere faste og variable kostnader, høyere produksjonstillegg og lavere inntekter fra melkesalg enn den dårligste tredelen.

Tabell 2.17 Melk og storfeslakt. 100–200 daa, Nord-Norge

*Combined dairy and beef farming. 100-200 decares, North Norway*

Nord-Norge	<i>North Norway</i>	Gjennom- snitt <i>Mean</i>	Standard- Avvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	Total	%
Antall bruk i gruppa 100-200 daa	<i>Number of holdings</i>	18		6	6	6	
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	173	28	179	165	165	92
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	50	8	52	45	45	86
Driftsoverskudd, kr/liter melk	<i>Net income agriculture, NOK per l</i>	3,66	0,90	4,63	2,71	2,71	59
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	263 300	100 600	305 300	214 600	214 600	70
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	186 200	55 300	216 500	159 200	159 200	74
Antall årskyr	<i>Number of cows</i>	11,9	3,3	11,5	11,7	11,7	102
Grovfor per årsku, daa	<i>Coarse fodder per cow, decares</i>	15,2	4,0	16,9	14,5	14,5	86
Avling i alt, FEm per daa	<i>Total crops, FUm per decare</i>	327	77	325	344	344	106
Arbeidsforbruk, timer per årsku	<i>Labour input, hours per cow</i>	262	61	261	245	245	94
Levert melk, l per årsku	<i>Milk, l per cow</i>	6 082	823	5 701	6 419	6 419	113
Melkepris, kr per l	<i>Milk price, NOK per l</i>	3,52	0,12	3,43	3,54	3,54	103
Produksjonsinntekt melk, kr per årsku	<i>Output milk, NOK per cow</i>	20 107	2 616	18 435	21 258	21 258	115
Produksjonsinntekt kjøtt, kr per årsku	<i>Output meat, NOK per cow</i>	7 026	2 839	7 299	6 438	6 438	88
Produksjonstilskudd, kr per årsku	<i>Production allowances per cow</i>	39 742	6 750	42 261	38 067	38 067	90
Variable kostnader, kr per årsku	<i>Variable costs, NOK per cow</i>	16 659	3 889	14 856	17 732	17 732	119
Faste kostnader, kr per årsku	<i>Fixed costs, NOK per cow</i>	21 732	4 867	19 962	23 308	23 308	117
-herav leid hjelp,	<i>-of this hired work, NOK per cow</i>	4 865	2 492	4 121	4 194	4 194	102

Tabell 2.18 nedenfor er en sammenfatning av tabellene 2.13–2.17 for alle aktuelle landsdeler. Den viser det relative forholdet mellom den svakeste og den beste tredelen. Der tredelen med svakest økonomisk resultat har de høyeste verdiene, er tallene uthevet.

Tabellen viser at høy melkeleveranse per ku ikke nødvendigvis betyr godt økonomisk resultat. Tvert imot viser tabellen at på Vestlandet, i Trøndelags andre bygder og Nord-Norge, finner en høyest leveranse per ku på brukene med dårligst resultat. Melkeprisen er et par prosent lavere på den dårligste tredelen av brukene. Produksjonstilskudd og kjøttinntektene er høyere for den beste tredelen av brukene i alle landsdeler unntatt Vestlandet. Antall årskyr er høyest i den svakeste tredelen for alle landsdeler unntatt Vestlandet. Alderen på brukerne er lavest på den dårligste tredelen av brukene.

Både faste og variable kostnader er høyere i den dårligste tredelen, for samtlige landsdeler. Det er de faste kostnadene som bidrar mest til det svake resultatet. Arbeidsforbruket er høyere i den dårligste tredelen på Østlandet og i Agder/Rogaland, lavere i de øvrige landsdeler.

Forskjellene i vederlag til arbeid og egenkapital er størst per årsverk i Agder og Rogalands «andre bygder». Den svakeste tredelen har i dette området høye faste kostnader per årsku i forhold til den beste tredelen. Forskjellene i vederlag til arbeid og egenkapital er minst, regnet per årsverk, i Nord-Norge.

Størrelsen på produksjonstilskuddet avhenger av antall dyr inklusive ungdyr. Et høyt påsett vil derfor gi høyere produksjonstilskudd per årsku. Produksjons-

tilskuddet er videre arealavhengig, og stort grovfôrareal per ku gir derved høyere produksjonstilskudd per årsku. Det gis også driftstilskudd for melk som et fast grunnbeløp på kr 59 000 per bruk i Sør-Norge og kr 65 000 i Nord-Norge for bruk med mer enn 30 000 liter omsatt melk. Driftstilskuddet inngår i produksjonstilskuddet, og der den beste tredelen har færrest årskyr, vil dette også bidra til høyere produksjonstilskudd per årsku.

**Tabell 2.18 Melk og storfeslakt 100–200 daa. Den svakeste tredelens relative andel av den beste, prosent**

*Combined dairy and beef farming 100–200 decares. The lowest third relatively to the highest, per cent*

	Østlandet andre bygder	Agder og Rogaland Andre bygder	Vestlandet	Trøndelag andre bygder	Nord- Norge
	<i>Eastern Norway Other parts</i>	<i>Agder og Rogaland Other parts</i>	<i>Western Norway</i>	<i>Central Norway Other parts</i>	<i>Nothern Norway</i>
Antall bruk i gruppa 100-200 daa	30	23	45	24	18
Areal per bruk	<b>116</b>	98	<b>106</b>	98	92
Brukers alder	89	77	89	93	86
Driftsoverskudd, kr per liter melk	45	50	42	51	59
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	58	50	48	65	70
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per arsverk	49	40	60	66	74
Årskyr	<b>126</b>	<b>101</b>	93	<b>114</b>	<b>102</b>
Grovfor per årsku, daa	99	97	<b>110</b>	89	86
Avling i alt, FEm per daa	<b>102</b>	<b>107</b>	<b>113</b>	100	<b>106</b>
Arbeidsforbruk, timer per årsku	<b>101</b>	<b>115</b>	96	88	94
Lever melk, l per årsku	97	98	<b>120</b>	<b>109</b>	<b>113</b>
Melkepris, kr per l	96	99	97	96	<b>103</b>
Produksjonsinntekt melk, kr per årsku	91	93	<b>115</b>	<b>101</b>	<b>115</b>
Produksjonsinntekt kjøtt, kr per årsku	96	70	<b>137</b>	76	88
Produksjonstilskudd, kr per årsku	89	92	<b>106</b>	89	90
Variable kostnader, kr per årsku	<b>123</b>	<b>102</b>	<b>138</b>	<b>112</b>	<b>119</b>
Faste kostnader, kr per årsku	<b>118</b>	<b>136</b>	<b>191</b>	<b>124</b>	<b>117</b>
-herav leid hjelp, kr per årsku	<b>105</b>	80	<b>165</b>	<b>113</b>	<b>102</b>

Tabell 2.19 tilsvarende tabell 2.18 for størrelsesgruppen 200–300 dekar. Den viser det relative forholdet mellom den svakeste og den beste tredelen. Også her angir de uthevede tallene at tredelen med svakest økonomisk resultat har de høyeste verdiene. Det er for flatbygdene på Østlandet og i Trøndelag, og for Vestlandet, Trøndelags «andre bygder» og Nord-Norge at tallgrunnlaget gir mulighet til en slik oppdeling.

Tabellen viser at i størrelsesgruppen 200–300 dekar har den beste tredelen levert mest melk (unntatt i Nord-Norge) og fått lavere melkepris og produksjonstilskudd per årsku. Den beste tredelen har færrest årskyr og størst grovfôrareal per årsku. Den beste tredelen har lavest kostnader, både faste og variable, unntatt i Trøndelags «andre bygder». Forskjellene i driftsoverskudd per liter melk er større enn forskjellene i vederlag til arbeid og egenkapital.

Differansene i økonomisk resultat er størst på Vestlandet, hvor den dårligste tredelen bare oppnår et driftsoverskudd per liter melk på 33 prosent av nivået for den beste tredelen.

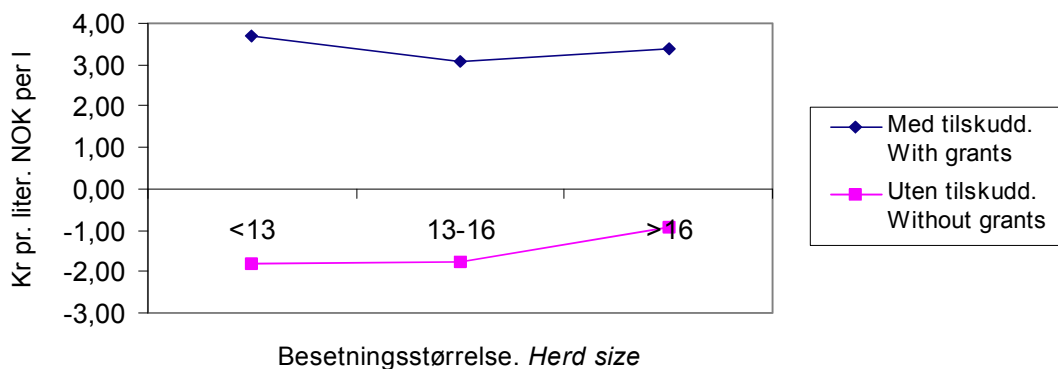
**Tabell 2.19 Melk og storfeslakt. 200–300 daa. Den svakeste tredelens relative andel av den beste, prosent**

Combined dairy and beef farming 200–300 decares. The lowest third relatively to the highest, per cent

	Østlandet	Vestlandet	Trøndelag			
	<i>Eastern Norway</i>	<i>Western Norway</i>	<i>Central Norway</i>			<i>Northern Norway</i>
	Andre bygder		Flatbygder	Andre bygder		
	<i>Other parts</i>		<i>Lowlands</i>	<i>Other parts</i>		
Antall bruk i gruppen 200-300 daa	21	19	18	21	31	
Areal per bruk	<b>109</b>	100	<b>113</b>	96	<b>103</b>	
Brukers alder	99	90	85	97	<b>110</b>	
Driftsoverskudd, kr/liter melk	48	33	53	55	52	
Driftsoverskudd, jordbruk per bruk	65	40	74	68	54	
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr/arsverk	71	35	72	80	50	
Arskyr	<b>119</b>	<b>113</b>	<b>123</b>	<b>116</b>	<b>101</b>	
Grovfor, daa pr. arsku	94	87	93	82	99	
Avling i alt, FEm pr. daa	100	<b>105</b>	90	<b>106</b>	97	
Arbeidsforbruk, timer pr. arsku	85	<b>111</b>	86	80	<b>104</b>	
Lever melk, l pr. arsku	<b>109</b>	<b>103</b>	<b>106</b>	<b>108</b>	97	
Melkepris pr. l	97	<b>106</b>	97	99	100	
Produksjonsinntekter melk, kr/arsku	<b>107</b>	<b>101</b>	<b>102</b>	<b>108</b>	95	
Produksjonsinntekter kjøtt, kr/arsku	84	74	<b>130</b>	55	<b>118</b>	
Produksjonstilskudd, kr/arsku	88	87	80	77	90	
Variable kostnader, kr/arsku	<b>138</b>	<b>112</b>	<b>151</b>	90	<b>116</b>	
Faste kostnader, kr/arsku	<b>122</b>	<b>158</b>	<b>119</b>	<b>120</b>	<b>159</b>	
Herav leid arbeid, kr/arsku	<b>136</b>	<b>155</b>	<b>129</b>	<b>124</b>	<b>118</b>	

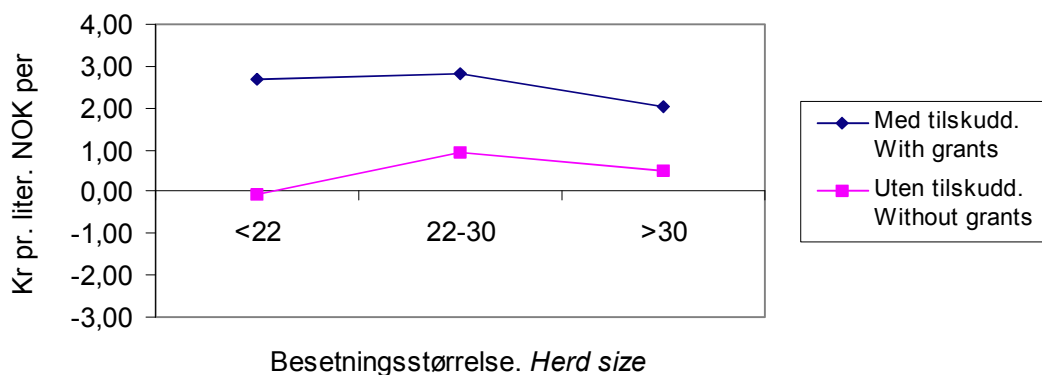
Figurene 2.4 og 2.5 sammenligner driftsoverskudd per liter melk, med og uten tilskudd, for Jæren og Nord-Norge. Besetningene er gruppert etter størrelse.

I Nord-Norge er driftsoverskudd med tilskudd nokså stabilt uavhengig av størrelsen på besetningen, mens overskuddet uten tilskudd øker litt med dyretallet, slik figur 2.1 viser. Driftsoverskuddet er likevel negativt uten tilskudd, for alle besetningsstørrelser. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse er på 10, 14 og 20 årskyr. Antall besetninger i hver gruppe er henholdsvis 23, 20 og 24.



Figur 2.4 Driftsoverskudd i melkeproduksjon i Nord-Norge. Kr/liter  
 Net income agriculture in dairy farming, Northern-Norway. NOK/litre

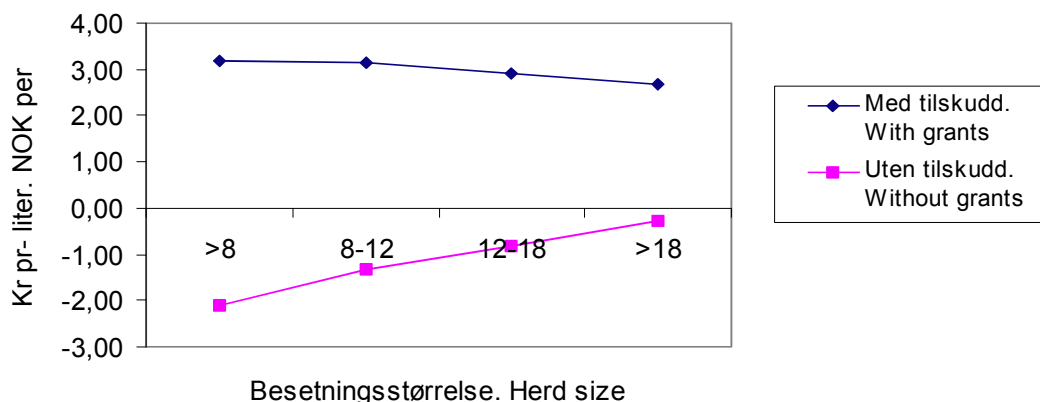
Også på Jæren er driftsoverskuddet med tilskudd nokså likt for store og små besetninger slik det framgår av figur 2.2. Her er driftsoverskuddet uten tilskudd, positivt for de to gruppene med størst besetning. Forskjellen mellom driftsoverskuddet beregnet med og uten tilskudd avtar med økende besetningsstørrelse både i Nord-Norge og på Jæren. Gjennomsnittlig antall i hver gruppe på Jæren er henholdsvis 15, 26 og 36 årskyr. Gruppene der representerer altså større besetninger enn i Nord-Norge. Antall besetninger i hver gruppe er henholdsvis 7, 9 og 7.



Figur 2.5 Driftsoverskudd i melkeproduksjon på Jæren. Kr/liter  
 Net income agriculture in dairy farming, Jæren. NOK/litre

Figur 2.6 viser lønnsomheten i melkeproduksjon for hele landet samlet. Driftsoverskuddet inklusive tilskudd avtar med økende besetningsstørrelse. Driftsoverskuddet beregnet uten tilskudd øker med økende besetningsstørrelse, men er likevel negativt for alle størrelsesgrupper. Gjennomsnittsbetsetningen i hver gruppe er på henholdsvis 7, 10, 15 og 23 årskyr, og grupperingen er den samme som i tabell 2.11. Inndelingen har vært brukt noen år, og antall besetninger i hver gruppe er etter hvert

blitt nokså ujevnt, med størst antall i de største gruppene. Antallet er henholdsvis 21, 75, 206 og 124.



Figur 2.6 Driftsoverskudd i melkeproduksjon, hele landet. Kr/liter  
 Net income income agriculture in dairy farming, all regions. NOK/litre

## 2.3.2 Produksjon av kumelk og svinekjøtt

Hovedtabell: 17b.

Melkeprisen har gått oppover fra 2001 til 2002. Det samme har vært tilfelle for ytelsen per årsku og for prisen på svinekjøtt. Derfor er det ikke overraskende at lønnsomheten i driftsformen har økt fra det ene året til det andre. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har økt mest, med 25 prosent. Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital per årsverk har steget med 21 prosent. For vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk er det registrert en 16 prosents vekst.

Av figur 2.7 kan en se at de økonomiske resultatene for denne driftsformen har sunket i første del av tiårsperioden. Etter 1999 har imidlertid lønnsomheten økt fra år til år. I 2002 lå resultatene på omtrent samme nivå som i 1993.

Tabell 2.20 Produksjon av kumelk og svinekjøtt

*Combined dairy and pig farming*

		2002	2001
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	41	41
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, decares</i>	210	204
Avling i alt, Fem per daa	<i>Total crops, FUm per decare</i>	417	413
Antall arskyr	<i>Number of cows</i>	14,9	15,2
Melk per arsku, kg	<i>Milk per cow, kg</i>	6 566	6 416
Antall avlsgriser	<i>Number of pigs for breeding</i>	16,1	14,6
<i>Prices obtained, NOK</i>			
Oppnådde priser, kr	<i>Prices obtained, NOK</i>		
Melk eks. tilskudd, per l	<i>Milk (minus price support) per l</i>	3,60	3,38
Kukjøtt, per kg	<i>Meat (cow) per kg</i>	25,04	25,37
Annet storfekjøtt, per kg	<i>Meat (beef) per kg</i>	30,74	30,70
Svinekjøtt, per kg	<i>Pork per kg</i>	21,88	20,03
Smagris, per stk	<i>Piglets for sale</i>	775	754
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per arsværk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	144 600	115 500
Vederlag til arbeid og EK, kr per arsværk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	195 100	168 300
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per arsværk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	189 900	157 400
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	85,77	72,68



Figur 2.7 Resultatmål for bruk med kumelk og svinekjøtt, 1993-2002. Faste 2002-kroner  
Results for combined dairy and pig farming, 1993-2002. NOK-2002

### 2.3.3 Produksjon av kumelk, storfekjøtt og korn

Hovedtabell: 17 f

I 2002 har prisene på de fleste salgsproduktene innenfor denne driftsformen blitt høyere. Den trenden gjelder imidlertid ikke for kukjøtt. Avlingene per dekar gikk ned fra 2001 for bygg og havre. Hveteavlingene per dekar var derimot større i 2002 enn i året før. Avdråttene per årsku økte også i 2002.

Det er vist en klar stigning i de målte resultatene for lønnsomhet fra 2001 til 2002. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har kommet ut med 43 prosent vekst. Vederlag til familiens arbeid og egenkapital per årsverk har hatt en tilsvarende økning på 34 prosent. Økningen i vederlag til arbeid og egenkapital har vært 25 prosent, regnet per årsverk. I denne gruppen er brukene blitt betydelig større i 2002. Økningen i jordbruksareal er på 10 prosent. Antall årskyr har gått opp med 6 prosent. Total arbeidsinnsats har imidlertid økt med bare 3 prosent. Det ser ut til å ha funnet sted en produktivitetsøkning for denne driftsformen.

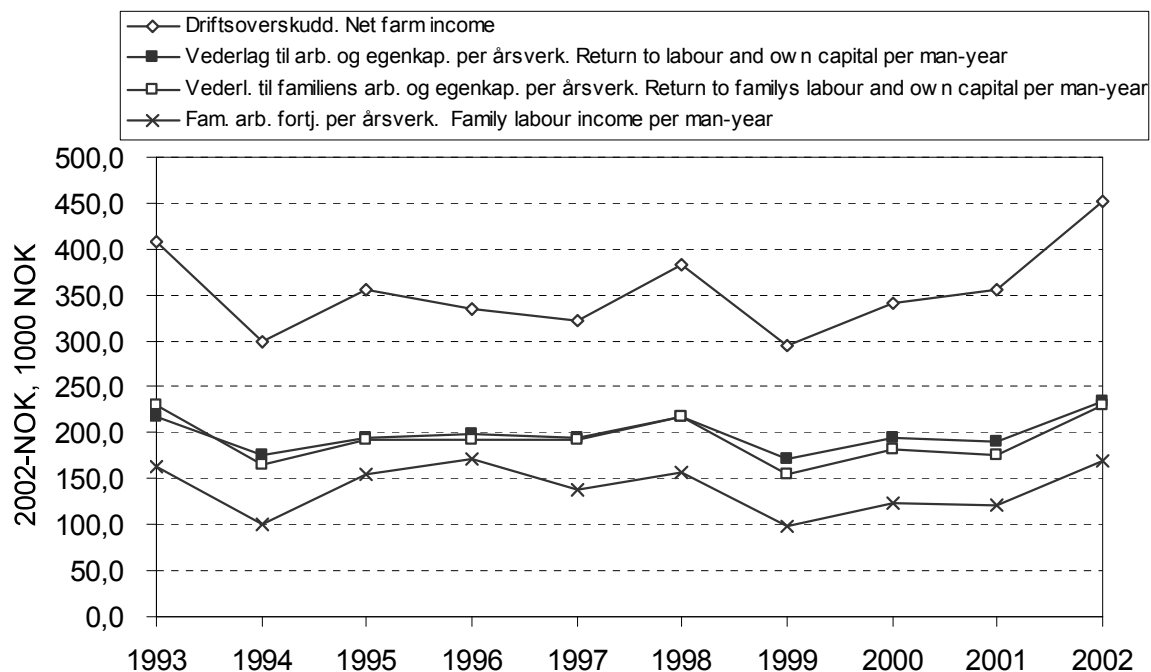
Figur 2.8 forteller at i 2002 har lønnsomheten i driftsformen nådd opp til samme nivå som i 1993, etter å ha vært lavere i nesten alle de mellomliggende årene.

Tabell 2.21 Produksjon av kumelk, storfekjøtt og korn

*Combined dairy and beef farming and cereal production*

		2002	2001
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	31	33
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, decares</i>	533	483
Avlinger	<i>Crops</i>		
I alt, Fem per daa	<i>Total, FUm per decare</i>	425	438
Bygg, kg per daa	<i>Barley, kg per decare</i>	383	411
Havre, "	<i>Oats, "</i>	405	421
Hvete, "	<i>Wheat "</i>	441	423
Grovfor, FEm per daa	<i>Fodder crops, FUm per decare</i>	484	505
Antall årskyr	<i>Number of cows</i>	22,6	21,4
Melk per årsku, kg	<i>Milk per cow, kg</i>	6 749	6 607
Oppnådde priser, kr	<i>Prices obtained, NOK</i>		
Bygg, per kg	<i>Barley, per kg</i>	1,87	1,79
Havre, "	<i>Oats, "</i>	1,63	1,59
Melk, per l	<i>Milk (minus price support), per l</i>	3,86	3,66
Kukjøtt, per kg	<i>Meat (cow), per kg</i>	24,89	25,02
Annet storfekjøtt pr, kg	<i>Meat (beef), "</i>	30,64	30,44
Familiens arbeidsfortjeneste, Kr per årsverk	<i>Family labour income, NOK</i>	171 000	119 300
Vederlag til arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	236 900	189 000
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK</i>	232 400	173 600
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	103,27	79,68





Figur 2.8 Resultatmål for bruk med kumelk, storfekjøtt og korn, 1993–2002. Faste 2002-kroner

Results for combined dairy and beef farming and cereal production, 1993–2002. NOK-2002

### 2.3.4 Produksjon av kumelk, saue- og lammekjøtt

Hovedtabell: 17c.

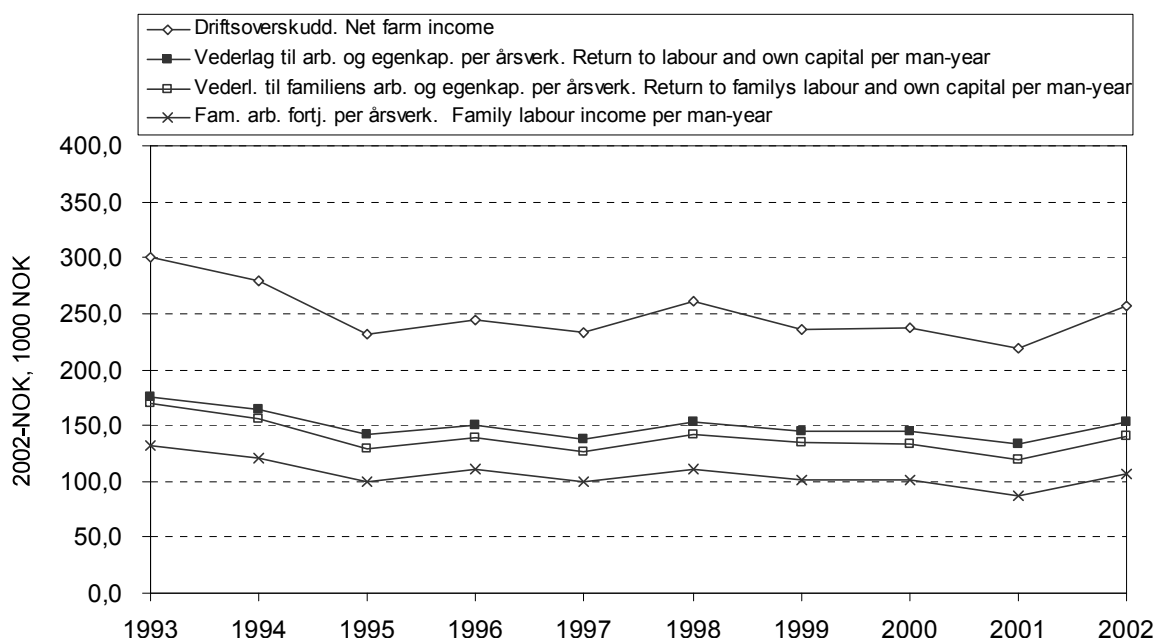
Mens melkeprisen har økt fra 2001 til 2002, har prisen på saue- og lammekjøtt blitt redusert. Det er registrert en betydelig vekst i lønnsomhet for driftsformen. Familiens arbeidsfortjeneste, regnet per årsverk, har økt med 24 prosent fra 2001 til 2002. Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital per årsverk er registrert med 19 prosents vekst fra det ene året til det andre. Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk er økt med 16 prosent.

Figur 2.9 forteller at de økonomiske resultatene fra 2002 ligger på samme nivå som i 1998, det vil si lavere enn ved starten av tiårsperioden.

Tabell 2.22 Produksjon av kumelk, saue- og lammekjøtt

*Combined dairy and sheep farming*

		2002	2001
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	55	54
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, decares</i>	206	197
Avling i FEm per daa	<i>Total crops, FUm per decares</i>	343	344
Antall arskyr	<i>Number of cows</i>	12,0	11,3
Melk per arsku, kg	<i>Milk per cow, kg</i>	6 334	6 314
Melk, eks. driftstilskudd, kr per l	<i>Milk price (minus price support), NOK per l</i>	3,56	3,33
Antall vinterforede sauer	<i>Number of winter-fed sheep</i>	58,0	56,0
Saue- og lammekjøtt, pris, kr per kg	<i>Meat price (mutton and lamb), NOK per kg</i>	29,67	30,42
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per årsverk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	106 600	86 000
Vederlag til arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	153 400	132 200
Vederlag til familiens arbeid og EK, Kr per årsverk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	140 400	117 500
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	67,51	57,34



Figur 2.9 Resultatmål for bruk med kumelk og sauekjøtt, 1993–2002. Faste 2002-kroner  
Results for combined dairy and sheep farming, 1993–2002. NOK-2002

### 2.3.5 Kornproduksjon

Hovedtabell: 17d.

Fra 2001 til 2002 har det funnet sted en avlingsnedgang innenfor spesialisert korndyrking. Kornprisene har endret seg lite fra det ene året til det andre. Havre- prisen har økt litt, mens hveteprisen har gått ned. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk har blitt redusert med så mye som 25 prosent fra 2001 til 2002. Vederlaget

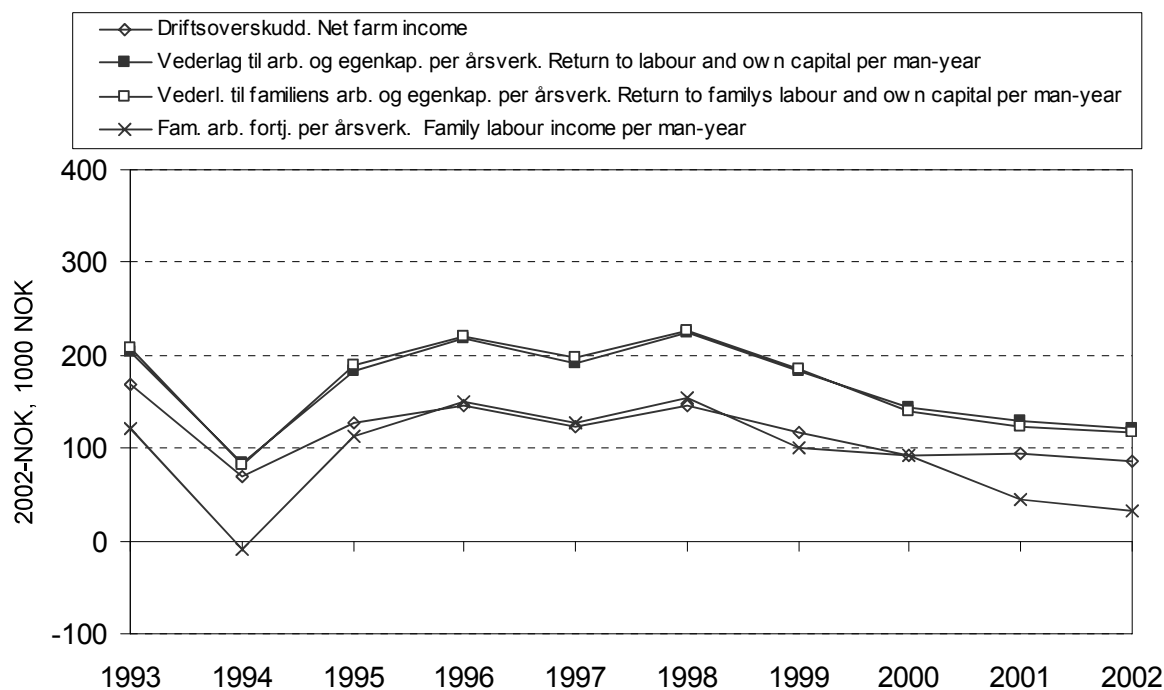
til familiens arbeid og egenkapital, og vederlaget til arbeid og egenkapital, er gått ned med henholdsvis 5 prosent og 6 prosent, regnet per årsverk.

Figur 2.10 gjør det klart at lønnsomheten i denne driftsformen har vært synkende etter 1998. De økonomiske resultatene som er registrert for 2002, ligger langt under de tilsvarende tallene fra 1993.

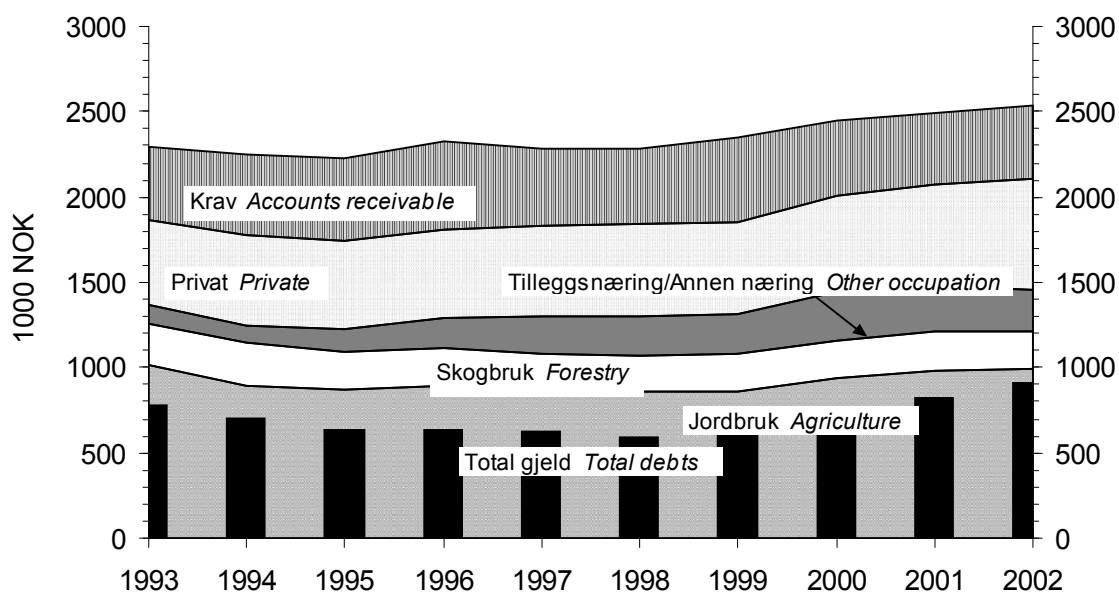
Figur 2.11 illustrerer hvordan total kapital, gjeld og egenkapital på disse brukene har utviklet seg parallelt med forløpet av lønnsomhetskurvene.

**Tabell 2.23** Kornproduksjon  
*Cereal production*

		2002	2001
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	89	92
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, decares</i>	322	319
Avling, kg per daa	<i>Crop, kg per decares</i>		
Bygg	<i>Barley</i>	364	384
Havre	<i>Oats</i>	377	448
Hvete	<i>Wheat</i>	423	434
Oppnådde priser, kr per kg	<i>Prices obtained, NOK per kg</i>		
Bygg	<i>Barley</i>	1,89	1,89
Havre	<i>Oats</i>	1,66	1,62
Hvete	<i>Wheat</i>	2,24	2,27
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per årsverk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	30 900	41 300
Vederlag til arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	120 900	128 700
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	116 600	122 600
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	21,26	28,06



Figur 2.10 Resultatmål for bruk med korn, 1993–2002. Faste 2002-kroner  
Results for cereal production, 1993–2002. NOK-2002



Figur 2.11 Sammensetning av eiendeler og total gjeld per bruk, 1993–2002. Bruk med korn.  
Faste 2002-kroner

Assets and debts per holding, 1993–2002. Cereal production. NOK-2002

## Variasjon innenfor kornproduksjon

Tabellene 2.24 og 2.25 viser variasjon i noen lønnsbarhetsmål og andre faktorer for arealgruppene 200–300 dekar og 300–500 dekar i kornproduksjon. *Arealet* vil først og fremst være det som begrenser produksjonsomfanget, og driftsoverskudd per dekar er derfor valgt som sorteringskriterium.

Tabell 2.24 Kornproduksjon. 200–300 daa

*Cereal production. 200-300 decares*

Alle landsdeler	<i>All</i>	Gjennom- Snitt <i>Mean</i>	Standard- avvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	Total %t
Antall bruk i gruppen 200-300 daa	<i>Number of holdings</i>	24		8	8	
Areal per bruk, daa	<i>Decares per holding</i>	248	29	256	234	92
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	51	8	53	51	96
Driftsoverskudd, jordbruk, kr per daa	<i>Net income agriculture, NOK per dekar</i>	244	207	436	32	7
Driftsoverskudd, jordbruk, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	62 000	54 500	112 200	6 700	6
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	106 400	169 900	244 200	-32 000	
Antall dekar korn	<i>Decares of ceral crops</i>	240	33	249	219	88
Kornavling i alt, kg per daa	<i>Total crops, kg per daa</i>	344	58	361	320	89
Arbeidsforbruk, timer per daa	<i>Labour input, hours per daa</i>	3,62	1,40	3,42	3,71	108
Kornpris, kr per kg	<i>Price of crop, NOK per kg</i>	1,83	0,21	1,86	1,73	93
Produksjonsinntekter korn, kr per daa	<i>Output crop, NOK per daa</i>	633	158	681	559	82
Produksjonstilskudd, kr per daa	<i>Production allowances, NOK per daa</i>	379	86	396	335	85
Variable kostnader, kr per daa	<i>Variable costs, NOK per daa</i>	242	65	215	254	118
Faste kostnader, kr per daa	<i>Fixed costs, NOK per daa</i>	548	133	451	633	140

Kornbruk i gruppa 200–300 dekar oppnådde et gjennomsnittlig driftsoverskudd på kr 244 per dekar og 62 000 per driftsenhet. Variasjonen er stor. Den svakeste tredelen oppnådde kr 32 per dekar, og det utgjør 7 prosent av driftsoverskuddet til den beste tredelen. Vederlag til arbeid og egenkapital ble i gjennomsnitt kr 106 400 per årsverk. Den svakeste tredelen kom negativt ut med vederlag til arbeid og egenkapital på minus kr 32 000 per årsverk. Den beste gruppen hadde høyere kornavlinger og oppnådde høyere pris per kilo. Arealet er litt høyere i den beste gruppen, og det gir også litt større tilskudd per dekar fordi bunnfradraget er det samme uansett størrelse. Både de variable og de faste kostnadene var betydelig lavere i den beste tredelen.

I arealgruppen 300–500 dekar ble driftsoverskuddet for den svakeste tredelen kr 47 500 per driftsenhet og kr 124 per dekar. Det utgjør henholdsvis 23 prosent og 22 prosent av resultatene til den beste gruppen. Vederlag til arbeid og egenkapital, regnet per årsverk, ble kr 68 100 for den svakeste gruppen og kr 321 300 for den beste tredelen.

Den beste tredelen hadde høyest avlingsnivå og oppnådde høyere pris. Arealet er omtrent det samme. Både faste og variable kostnader er lavere per dekar. Arbeidsforbruket per dekar er litt høyere i den beste tredelen, men lavere enn i arealgruppen fra 200–300 dekar.

Tabell 2.25 Kornproduksjon. 300–500 daa  
*Cereal production. 300-500 decares*

Alle landsdeler	<i>All</i>	Gjennomsnitt <i>Mean</i>	Standardavvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	Total %
Antall bruk i gruppen 300-500 daa	<i>Number of holdings</i>	27		9	9	
Areal per bruk, daa	<i>Decares per holding</i>	376	47	373	376	101
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	49	9	51	49	95
Driftsoverskudd, jordbruk, kr pr. daa	<i>Net income agriculture, NOK per dekar</i>	342	209	551	124	22
Driftsoverskudd, jordbruk, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	129 996	84 513	209 315	47 529	23
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per arsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	191 062	161 357	321 287	68 050	21
Antall dekar korn	<i>Decares of ceral crops</i>	364	36	366	364	99
Kornavling i alt, kg per daa	<i>Total crops, kg per daa</i>	387	81	404	365	90
Arbeidsforbruk, timer per daa	<i>Labour input, hours per daa</i>	2,97	1,27	3,17	2,64	83
Kornpris, kr per kg	<i>Price of crop, NOK per kg</i>	1,89	0,28	1,98	1,84	93
Produksjonsinntekter korn, kr per daa	<i>Output crop, NOK per daa</i>	738	219	810	675	83
Produksjonstilkudd, kr per daa	<i>Production allowances, NOK per daa</i>	314	90	325	300	92
Variable kostnader, kr per daa	<i>Variable costs, NOK per daa</i>	260	71	220	305	138
Faste kostnader, kr per daa	<i>Fixed costs, NOK per daa</i>	513	131	470	561	119

Tabell 2.26 nedenfor er en sammenfatning av resultatene i tabellene 2.24 og 2.25. Tabellen viser det relative forholdet mellom den svakeste og den beste tredelen, og uthevingen markerer at tredelen med svakest økonomisk resultat, har de høyeste verdiene.

Også tabell 2.26 viser at det er store forskjeller i oppnådd resultat mellom beste og svakeste tredel. Forskjellen er størst for den minste arealgruppen. Her ble vederlaget til arbeid og egenkapital negativt, og det er derfor ikke beregnet forholdstall. Den beste tredelen har i gjennomsnitt høyest avlinger og pris og derved høyest produksjonsinntekt per dekar. Både faste og variable kostnader er mindre for den beste tredelen.

**Tabell 2.26** Kornproduksjon. 200–300 daa og 300–500 daa. Den svakeste tredelens relative andel av den beste, prosent

*Cereal production. 200–300 decares and 300–500 decares. The lowest third relatively to the highest, per cent*

Alle landsdeler	All	Størrelsesgrupper	
		Farm size	
		200-300 daa	300-500 daa
Totalt antall bruk i størrelsesgruppa	<i>Number of holdings</i>	24	27
Areal per bruk, daa	<i>Decares per holding</i>	92	<b>101</b>
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	96	95
Driftsoverskudd, jordbruk, kr pr. daa	<i>Net income agriculture, NOK per dekar</i>	7	22
Driftsoverskudd, jordbruk, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	6	23
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per arsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>		21
Antall dekar korn	<i>Decares of ceeral crops</i>	88	99
Kornavling i alt, kg per daa	<i>Total crops, kg per daa</i>	89	90
Arbeidsforbruk, timer per daa	<i>Labour input, hours per daa</i>	<b>108</b>	83
Kornpris, kr per kg	<i>Price of crop, NOK per kg</i>	93	93
Produksjonsinntekter korn, kr per daa	<i>Output crop, NOK per daa</i>	82	83
Produksjonstilskudd, kr per daa	<i>Production allowances, NOK per daa</i>	85	92
Variable kostnader, kr per daa	<i>Variable costs, NOK per daa</i>	<b>118</b>	<b>138</b>
Faste kostnader, kr per daa	<i>Fixed costs, NOK per daa</i>	<b>140</b>	<b>119</b>
Variable og faste kostnader, kr per daa	<i>Variable and fixed costs, NOK per daa</i>	<b>133</b>	<b>125</b>

De faste kostnadene og avskrivningene har betydning for variasjonen i resultat. Faste kostnader og avskrivninger i kornproduksjonen framgår av hovedtabell 17. Tabell 2.27 viser den relative andelen av faste kostnader og avskrivninger for størrelsesgruppene 200–300 dekar, 300–500 dekar og større enn 500 dekar.

De mest markerte trekkene er at kostnader til leid arbeid øker med økende bruksstørrelse, fra 1 prosent til 7 prosent. Andre faste kostnader, som bl.a. omfatter administrasjon og forsikring, avtar med bruksstørrelsen. I den største arealgruppen er jordleie en forholdsvis stor post. Kostnader til maskiner og redskap inklusive traktor utgjør fra 20 til 22 prosent i alle tre grupper.

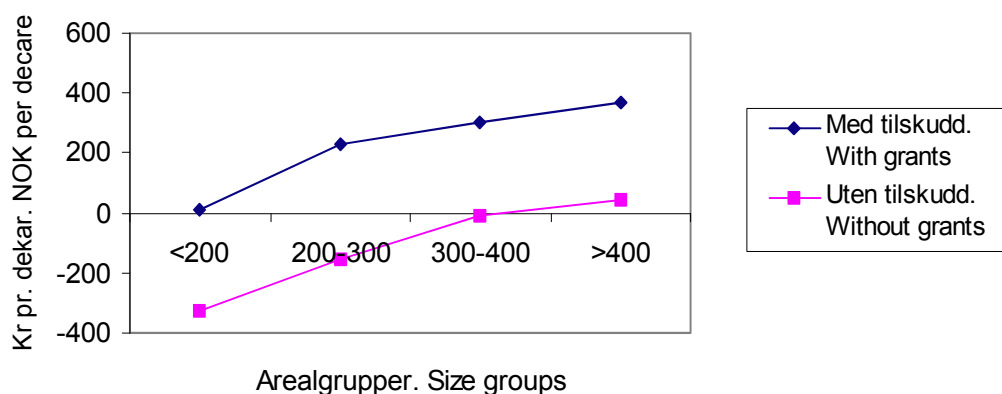
Avskrivninger utgjør grovt sett om lag en tredel av summen av faste kostnader og avskrivninger. De største brukene har relativt sett høye avskrivninger på maskiner og redskaper og lave avskrivninger på bygninger.

Tabell 2.27 Kornproduksjon. 200–300 daa, 300–500 daa og > 500 daa. Sammensetningen av faste kostnader og avskrivninger, prosent

*Cereal production. 200–300 decares, 300-500 decares and over 500 decares.  
Fixed costs and depreciations, per cent*

Alle landsdeler	All	Størrelsesgrupper		
		Farm size		
		200-300 daa	300-500 daa	> 500 daa
Leid arbeid	<i>Hired labour</i>	1	2	7
Maskiner og redskaper	<i>Machinery and equipment</i>	17	16	12
Traktor	<i>Tractors</i>	5	7	8
Driftsbygninger	<i>Outbuildings</i>	7	8	5
Jord, grøfter og vanningsanlegg	<i>Farmland, drainage and water supply</i>	3	5	6
Drivstoff	<i>Fuel</i>	10	11	11
Maskinleie	<i>Rented machinery</i>	8	7	13
Jordleie	<i>Rented farmland</i>	7	7	10
Andre faste kostnader	<i>Other fixed costs</i>	42	37	29
Sum faste kostnader	<i>Total fixed costs</i>	100	100	100
Sum faste kostnader, kr	<i>Total fixed costs, NOK</i>	94 028	128 116	290 816
Avskrivninger:	<i>Depreciation:</i>			
Maskiner og redskaper	<i>Machinery and equipment</i>	37	34	44
Traktor	<i>Tractors</i>	28	30	28
Driftsbygning	<i>Outbuildings</i>	31	31	25
Jord og grøfter	<i>Farmland, drainage and water supply</i>	3	5	3
Sum avskrivninger	<i>Total depreciation,</i>	100	100	100
Sum avskrivninger, kr	<i>Total depreciation, NOK</i>	41 092	65 732	121 251
Faste kostnader og avskrivninger, kr	<i>Fixed costs and depreciation, NOK</i>	135 120	193 848	412 067

Figur 2.12 viser driftsoverskudd per dekar for fire ulike arealgrupper i kornproduksjonen. Gjennomsnittsstørrelsene i gruppene er 162, 259, 359 og 565 dekar, og det er henholdsvis 26, 23, 20 og 20 bruk i hver gruppe.



Figur 2.12 Driftsoverskudd i kornproduksjonen. Kr/ dekar  
*Net income agriculture in cereal production. NOK/ decare*



Driftsoverskuddet øker med kornarealet. Kurvene for driftsoverskudd med og uten tilskudd følger hverandre i store trekk. Med tilskudd var driftsoverskuddet positivt også for den minste arealgruppen, på kr 11 pr. dekar. Bare for den største gruppen på mer enn 400 dekar ble resultatet i gjennomsnitt positivt uten tilskudd med kr 46 per dekar.

## 2.3.6 Sauehold

Hovedtabell: 17g.

Avlingsnivået for grovfôr på sauebrukene har vært litt lavere i 2002 enn i 2001. Imidlertid har den produserte kjøttmengden per vinterfôret sau gått opp. Mens saue- og lammekjøtt ble betalt med en høyere pris i 2001 enn i 2002, har prisutviklingen gått motsatt vei for ull.

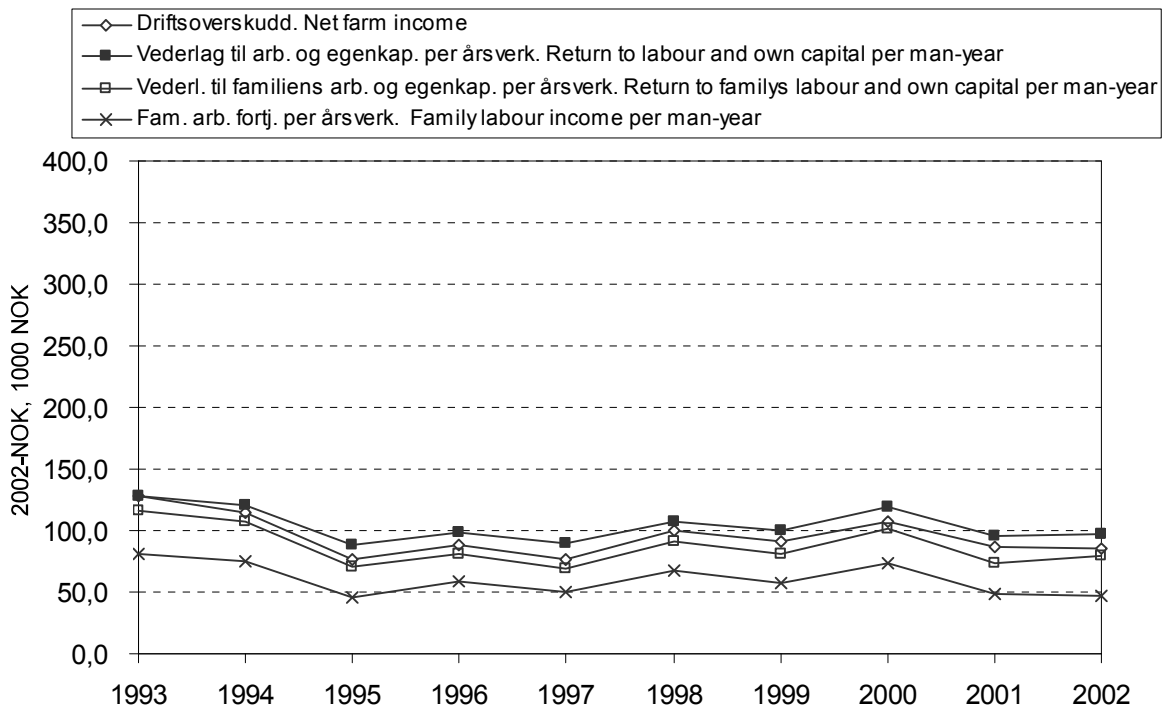
Den målte lønnsomheten har ikke endret seg mye fra det ene året til det andre. Familiens arbeidsfortjeneste, målt per årsverk, har gått ned med 3 prosent. Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital per årsverk er redusert med 1 prosent. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk har derimot blitt 2 prosent høyere.

I løpet av de siste 10 årene har resultatene for lønnsomheten i saueholdet hatt en tendens til å veksle mellom nedgang og oppgang fra år til år. Totalt sett lå resultatene på et lavere nivå i 2002 enn i 1993. Figur 2.13 illustrerer dette.

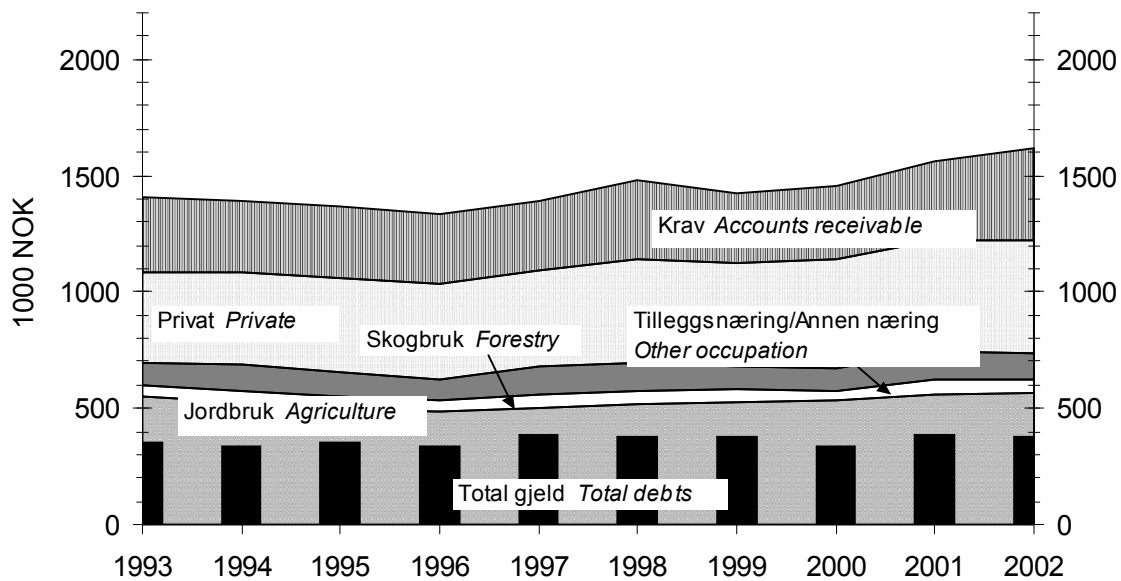
Det er utarbeidet tiårsoversikt for eiendeler, gjeld og egenkapital innenfor denne driftsformen, og oversiktsbildet presenteres i figur 2.14.

Tabell 2.28 Sauehold

<i>Sheep farming</i>		2002	2001
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	82	75
Jordbruksareal, dekar	<i>Agricultural land, decares</i>	147	137
Avling av grovfôr, Fem per daa	<i>Total crops FUm per decares</i>	261	276
Vinterforede sauer, stk	<i>Winter-fed sheep (wfs), number</i>	105	109
Gagnslam per vinterforet sau, stk	<i>Lambs per wfs</i>	1,4	1,3
Kjøtt, kg per vinterforet sau	<i>Produced meat, kg per wfs</i>	28,0	26,0
Kjøttpris, kr per kg	<i>Meat (mutton and lamb), NOK per kg</i>	28,99	29,90
Ullpris, kr per kg	<i>Wool, NOK per kg</i>	35,22	33,48
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per årsverk	<i>Family labour income, NOK per man year</i>	46 500	48 000
Vederlag til arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	95 900	93 900
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	75 700	76 400
Lønnsevne, kr per time	<i>Labour income, NOK per hour</i>	38,08	37,33



Figur 2.13 Resultatmål for bruk med sau, 1993–2002. Faste 2002-kroner  
Results for sheep farming, 1993–2002. NOK-2002



Figur 2.14 Sammensetning av eiendeler og total gjeld per bruk, 1993–2002. Bruk med sau.  
Faste 2002-kroner  
Assets and debts per holding, 1993–2002. Sheep farming. NOK-2002

## Variasjon innenfor sauehold

Tabellene 2.29 og 2.30 viser variasjonen i resultatmål og noen andre parametre i størrelsesgruppene 50–100 dekar og 100–200 dekar i saueholdet. Brukene er sortert etter driftsoverskudd per vinterfôret sau. Dette sorteringskriteriet er brukt, fordi sauefjøset, og derved antall vinterfôrede sauer, ofte vil være det som begrenser omfanget av produksjonen.

**Tabell 2.29** Sauehold. 50–100 daa  
*Sheep farming. 50–100 decares*

Alle landsdeler	<i>All</i>	Gjennomsnitt <i>Mean</i>	Standardavvik <i>Std.dev</i>	Beste tredel <i>Highest third</i>	Svakeste tredel <i>Lowest third</i>	Total %
Antall bruk, 50-100 daa	<i>Number of holdings</i>	23		8	8	
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	76	15	81	79	97
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	49	8	48	52	108
Driftsoverskudd, kr/vinterforet sau	<i>Net income agriculture, NOK per wfs</i>	410	761	1 111	-247	
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	28 100	46 200	72 400	-19 200	
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	47 800	61 700	100 500	-5 500	
Vinterfôrede sauer	<i>Winter-fed sheep (wfs)</i>	74	24	76	63	83
Arbeidsforbruk, timer per vinterforet sau	<i>Labour input, hours per wfs</i>	22,3	6,1	23,7	22,2	94
Prod. innt kjøtt, kr per vinterforet sau	<i>Output meat, NOK per wfs</i>	548	269	581	588	101
Produksjonstilskudd, kr per vinterforet sau	<i>Production allowances, NOK per wfs</i>	1 935	494	2 110	1 930	91
Variable kostnader, kr per vinterforet sau	<i>Variable costs, NOK per wfs</i>	493	209	437	582	133
Faste kostnader, kr per vinterforet sau	<i>Fixed costs, NOK per wfs</i>	1 536	520	1 226	2 049	167

Tabell 2.29 viser at inntektene i saueholdet for gruppen 50–100 dekar varierer svært mye. Gjennomsnittlig driftsoverskudd er kr 28 100 per bruk med et standardavvik på hele kr 46 200. Driftsoverskuddet ble kr 410 per vinterfôret sau. Den beste tredelen fikk et driftsoverskudd på kr 72 400 per bruk og kr 1 111 per vinterfôret sau, mens den svakeste tredelen kom ut med henholdsvis minus kr 19 200 og minus kr 247. Gjennomsnittlig vederlag til arbeid og egenkapital for den beste tredelen ble kr 100 500 per årsverk, mens det for den svakeste tredelen ble negativt. Det er særlig kostnadene, spesielt de faste kostnadene, som bidrar til at resultatet blir så mye svakere. I tillegg fikk den svakeste tredelen noe mindre tilskudd per vinterfôret sau, mens produksjonsinntektene lå på samme nivå per vinterfôret sau.

Av tabell 2.30 ser vi at også i gruppen med 100–200 dekar er forskjellene mellom den beste og den svakeste tredelen stor. Den svakeste gruppen har færre sauer og lavere kjøttinntekt. Kostnadene er mye høyere i den svakeste gruppen. Også den svakeste tredelen oppnådde positivt driftsoverskudd og vederlag til arbeid og egenkapital. Den beste tredelen hadde lavest arbeidsforbruk.

De resultatmålene som er brukt, driftsoverskuddet og vederlag til arbeid og egenkapital, er høyere enn i arealgruppen 50–100 dekar. De variable kostnadene

ligger over, mens de faste kostnadene er lavere. Arbeidsforbruket per vinterfôret sau er lavere.

**Tabell 2.30** Sauehold. 100–200 daa  
*Sheep farming. 100–200 decares*

Alle landsdeler	<i>All</i>	Gjennom-	Standard-	Beste tredel	Svakeste tredel	
		Snitt <i>Mean</i>	avvik <i>Std.dev</i>	<i>Highest third</i>	Total	%
Antall bruk, 100-200 daa	<i>Number of holdings</i>	41		14	14	
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	143	26	144	144	100
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	47	9	51	44	86
Driftsoverskudd, kr/vinterforet sau	<i>Net income agriculture, NOK per wfs</i>	683	517	1 243	129	10
Driftsoverskudd, jordbruket, kr per bruk	<i>Net income agriculture, NOK</i>	92 200	79 000	170 800	17 100	10
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per arsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	101 600	92 900	190 800	20 200	11
Vinterforede sauer	<i>Winter-fed sheep (wfs)</i>	129	52	143	110	77
Arbeidsforbruk, timer per vinterforet sau	<i>Labour input, hours per wfs</i>	17,7	5,5	16,0	19,9	124
Prod. innt. kjøtt, kr per vinterforet sau	<i>Output meat, NOK per wfs</i>	799	234	928	729	79
Produksjonstilskudd, kr per vinterforet sau	<i>Production allowances, NOK per wfs</i>	1 965	377	1 979	2 021	102
Variable kostnader, kr per vinterforet sau	<i>Variable costs, NOK per wfs</i>	591	220	465	764	164
Faste kostnader, kr per vinterforet sau	<i>Fixed costs, NOK per wfs</i>	1 484	547	1 222	1 940	159

Tabell 2.31 viser det relative forholdet mellom den svakeste og den beste tredelen. Det er brukt uthevet skrift der tredelen med svakest økonomisk resultat har de høyeste verdiene.

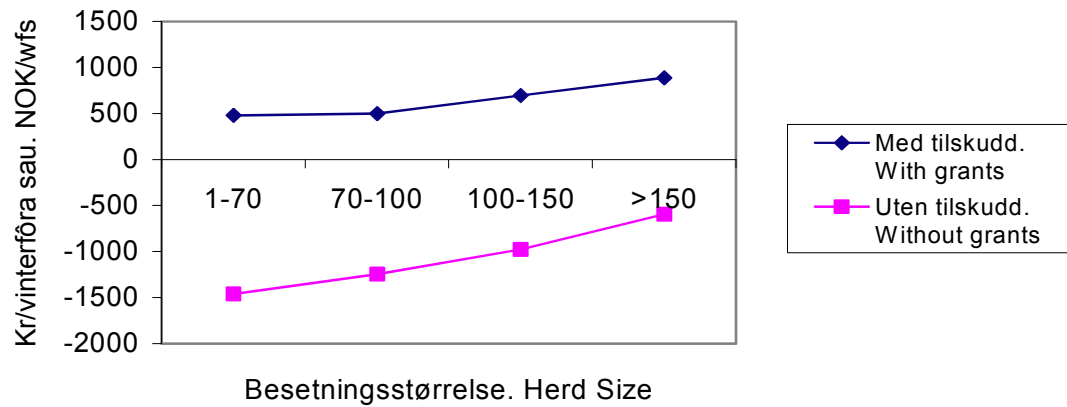
**Tabell 2.31** Sauehold. 50–100 daa og 100–200 daa. Den svakeste tredelens relative andel av den beste, prosent  
*Sheep farming. 50–100 decares and 100–200 decares. The lowest third relatively to the highest, per cent*

Alle landsdeler	<i>All</i>	Størrelsesgrupper <i>Farm size</i>	
		50-100 daa	100-200 daa
Antall bruk i størrelsesgruppen	<i>Number of holdings</i>	23	41
Areal per bruk	<i>Decares per holding</i>	97	100
Brukers alder	<i>Farmer's age</i>	<b>108</b>	86
Driftsoverskudd, kr/vinterforet sau	<i>Net income agriculture, NOK per wfs</i>		10
Driftsoverskudd, jordbruket, kr	<i>Net income agriculture, NOK</i>		10
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr per arsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>		11
Vinterforede sauer	<i>Winter-fed sheep (wfs)</i>	83	77
Arbeidsforbruk, timer per vinterforet sau	<i>Labour input, hours per wfs</i>	94	<b>124</b>
Prod. innt. kjøtt, kr per vinterforet sau	<i>Output meat, NOK per wfs</i>	<b>101</b>	79
Produksjonstilskudd, kr per vinterforet sau	<i>Production allowances, NOK per wfs</i>	91	<b>102</b>
Variable kostnader, kr per vinterforet sau	<i>Variable costs, NOK per wfs</i>	<b>133</b>	<b>164</b>
Faste kostnader, kr per vinterforet sau	<i>Fixed costs, NOK per wfs</i>	<b>167</b>	<b>159</b>
Sum kostnader, kr per vinterforet sau	<i>Variable and fixed costs, NOK per wfs</i>	<b>158</b>	<b>160</b>

Også tabell 2.31 viser stor forskjell mellom den beste og den svakeste tredelen og at variasjonen i økonomisk resultat er svært stor. Det er på kostnadssiden forskjellene er størst.

Figur 2.15 viser driftsoverskudd med og uten tilskudd per vinterfôret sau. Driftsoverskudd både med og uten tilskudd øker med størrelsen på besetningen, men tendensen er klartest uten tilskudd. Med tilskudd er driftsoverskuddet positivt i alle størrelsesgruppene, men selv for besetninger på mer enn 150 vinterfôrede sauer er ikke driftsoverskuddet positivt uten tilskudd.

Gjennomsnittsstørrelsen på besetningene er 54, 82, 120 og 192 vinterfôrede sauer, og det er henholdsvis 13, 19, 31 og 19 besetninger i gruppen.



Figur 2.15 Driftsoverskudd i saueholdet. Kr/vinterfôret sau  
Net income agriculture in sheep farming, NOK per wfs

## 2.3.7 Geitehold

Hovedtabell: 17h.

21 av brukene som har denne driftsformen, ligger i Nord-Norge.

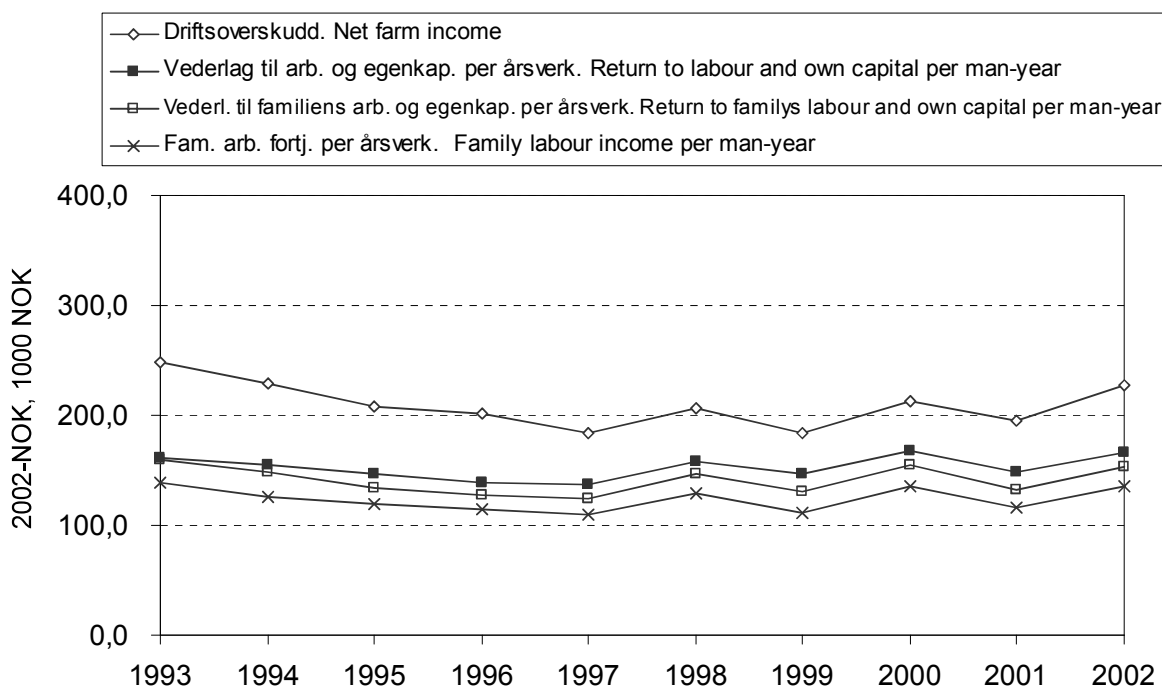
Både melkeytelsen per årsgeit og melkeprisen har steget fra 2001 til 2002, og de økonomiske resultatene i tabell 2.32 har hatt betydelig vekst. Regnet per årsverk har både familiens arbeidsfortjeneste og vederlaget til familiens arbeid og egenkapital økt med 17 prosent. Den tilsvarende økningen for vederlag til arbeid og egenkapital er 13 prosent.

Av figur 2.16 kan en se at etter 1997 har det vært vanlig i denne driftsformen at lønnsomhetsøkning ett år etterfølges av nedgang i lønnsomhet året etter. Tallene fra 2002 føyer seg inn i dette mønsteret. Resultatene som ble oppnådd i 2002, ligger samlet sett omtrent på samme nivå som tallene fra 1993.

Tabell 2.32 Geitehold

*Production of goat's milk*

		2002	2001
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	26	28
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, decares</i>	107	99
Grovforavling, Fem per daa	<i>Coarse fodder, FUM per decares</i>	219	228
Arsgeiter, stk	<i>Goats, number</i>	77,9	74,9
Melkemengde per arsgreit, kg	<i>Milk per goat, kg</i>	562	535
Melkepris (ekskl driftstilskudd), kr per l	<i>Milk price (minus price support), NOK per l</i>	3,85	3,65
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per årsverk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	135 000	115 000
Vederlag til arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	166 000	146 500
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	153 100	130 600
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	81,56	72,37



Figur 2.16 Resultatmål for bruk med geit, 1993-2002. Faste 2002-kroner

*Results for goat's milk production, 1993-2002. NOK-2002*

## 2.3.8 Produksjon av korn og svinekjøtt

Hovedtabell: 17e.

I denne bruksgruppen har kornprisene steget litt fra 2001 til 2002. Selv om avlingsnivået for både bygg og havre har vært lavere i 2002 enn i året før, har familiens arbeidsfortjeneste per årsverk steget med 31 prosent. Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital har økt med 24 prosent, regnet per årsverk. Vederlaget til ar-

beid og egenkapital per årsverk har gått opp med 19 prosent. Det er grunn til å anta at svinekjøttproduksjonen har vært hovedårsak til økningen i lønnsomhet. Prisen på svinekjøtt har økt med 10 prosent fra 2001 til 2002.

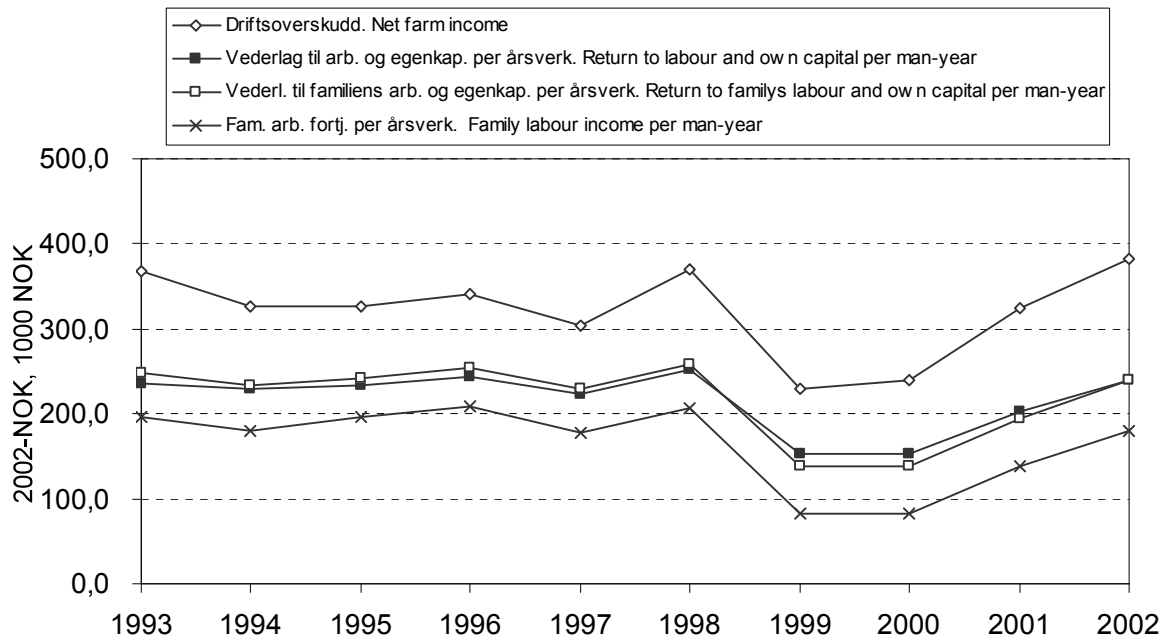
Lønnsomheten innenfor denne driftsformen var spesielt lav i årene 1999 og 2000. Det går fram av figur 2.17. Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk var betydelig lavere i 2002 enn i 1993. Vederlaget til familiens arbeid og egenkapital og vederlaget til arbeid og egenkapital, regnet per årsverk, lå i 2002 på nesten samme nivå som ble målt 10 år tidligere.

Selv om det er vanskelig å spore årlige endringer i eiendeler, gjeld og egenkapital direkte tilbake til utviklingskurvene for økonomiske resultatmål, kan det være interessant å se figurene 2.17 og 2.18 i sammenheng.

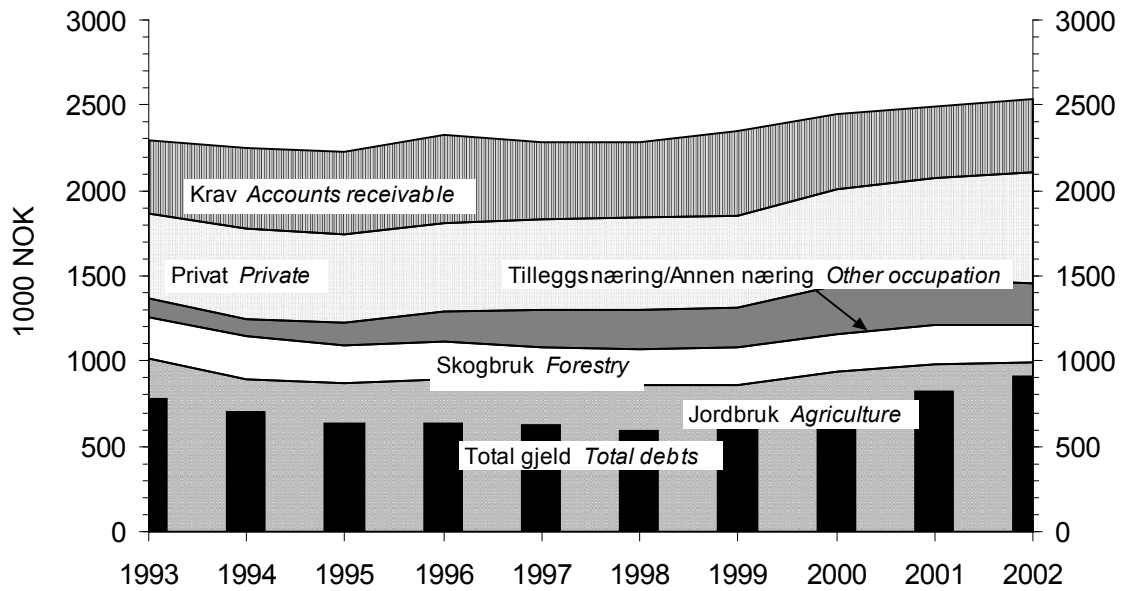
**Tabell 2.33** Korn og svinekjøtt

*Combined cereal and pig farming*

		2002	2001
Antall bruk	<i>Number of holdings</i>	45	46
Jordbruksareal, daa	<i>Agricultural land, decares</i>	287	294
Avling, kg per daa	<i>Crops, kg per decare</i>		
Bygg	<i>Barley</i>	369	384
Havre	<i>Oats</i>	400	495
Hvete	<i>Wheat</i>	471	381
Antall avlsgriser	<i>Number of pigs for breeding</i>	33,9	34,6
Oppnådde priser, kr per kg	<i>Price obtained, NOK per kg</i>		
Bygg	<i>Barley</i>	1,87	1,79
Havre	<i>Oats</i>	1,73	1,59
Hvete	<i>Wheat</i>	2,25	2,21
Svinekjøtt	<i>Pork</i>	21,87	19,95
Smagris, kr per stk	<i>Piglets, NOK per unit</i>	799	783
Familiens arbeidsfortjeneste, kr per årsverk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	179 800	136 900
Vederlag til arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on labour and owner's capital,</i> <i>NOK per man-year</i>	238 500	199 600
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per årsverk	<i>Return on family labour and owner's capital,</i> <i>NOK per man-year</i>	238 800	192 300
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	102,87	82,93



Figur 2.17 Resultatmål for bruk med korn og svin, 1993–2002. Faste 2002-kroner  
Results for combined cereal and pig farming, 1993–2002. NOK-2002



Figur 2.18 Sammensetning av eiendeler og total gjeld per bruk, 1993–2002. Bruk med korn og svin. Faste 2002-kroner  
Assets and debts per holding, 1993–2002. Combined cereal and pig farming. NOK-2002



## 2.3.9 Andre driftsformer

I alt 165 deltakerbruk har driftsformer som faller utenfor de åtte kategoriene som er med i hovedtabellene. Av disse 165 kan 88 bruk fordeles på seks driftsformer som hver er representert i materialet med åtte bruk eller flere. Tabell 2.34 handler om disse driftsformene. Fordi det er få bruk i hver gruppe, må en være forsiktig med å trekke vidtrekkende konklusjoner her.

De driftsformene hvor produksjon av storfekjøtt inngår, skiller seg ut ved å ha lave resultatverdier.

Tabell 2.34 Andre driftsformer

### *Other categories of farming*

Driftsform <i>Category of farming</i>		Storfe- slakt og korn <i>Cereal and Beef</i>	Frukt <i>Fruit</i>	Storfe- slakt og sau <i>Beef and Sheep</i>	Korn og potet <i>Cereal and Potato</i>	Korn og egg <i>Cereal and Egg</i>	Storfe- slakt <i>Beef</i>
Antall bruk	<i>Number of farms</i>	14	12	10	14	12	26
Areal per bruk, daa	<i>Agricultural land per farm, decares</i>	510	58	167	393	236	219
Herav grovfor, daa	<i>of which: coarse fodder</i>	146	3	162	5	9	183
Avling, alt areal, Fem/daa	<i>Crops, FUm per decare</i>	352	395	336	445	342	345
Arbeidstimer i alt	<i>Total labour input, hours</i>	2 011	2 955	1 770	2 438	2 355	1 740
Herav familien	<i>Of which family</i>	1 647	1 793	1 393	1 874	1 847	1 488
Produksjonsinntekter, kr	<i>Enterprise output NOK</i>						
Planteprodukter	<i>Crop production</i>	255 900	312 200	8 500	558 600	177 000	25 200
Husdyrprodukter	<i>Livestock production</i>	259 700	200	139 800	7 700	644 100	164 100
Andre inntekter i jordbruket	<i>Other income agriculture</i>	343 900	113 300	223 800	123 500	153 200	199 400
Sum produksjonsinntekter	<i>Total output</i>	859 500	425 700	372 100	689 800	974 300	388 700
Kostnader, kr	<i>Costs, NOK</i>						
Variable	<i>Variable costs</i>	314 400	44 300	90 300	143 100	486 800	124 300
Faste	<i>Fixed costs</i>	396 600	154 500	192 900	356 100	303 200	192 100
Sum	<i>Total costs</i>	711 000	198 800	283 200	499 200	790 000	316 400
Driftsoverskudd, kr	<i>Net income agriculture, NOK</i>	148 500	227 000	88 900	190 500	184 300	72 200
Rentekrav ( 7,0 %), kr	<i>Calculated interest, 7,0 %, NOK</i>	117 200	36 800	62 500	110 900	122 000	73 000
Familiens arbeidsvederlag, kr per arsverk	<i>Family labour income, NOK per man-year</i>	33 200	151 200	31 900	74 500	57 900	- 900
Vederlag til arbeid og EK, kr per arsverk	<i>Return on labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	125 400	160 200	110 300	163 900	146 000	70 900
Vederlag til familiens arbeid og EK, kr per arsverk	<i>Return on family labour and owner's capital, NOK per man-year</i>	107 400	171 900	90 400	148 800	132 400	53 500
Lønnsevne, kr per time	<i>Capacity to pay, NOK per hour</i>	33,12	78,03	32,42	56,20	45,19	11,63
Nettoinntekt, kr	<i>Net income, NOK</i>	550 700	552 500	443 100	546 200	573 200	411 900
Gjeld per 31.12.02, kr	<i>Liabilities 31.12.02, NOK</i>	1 323 100	420 300	535 500	810 500	1 509 400	699 400
Gjeldsprosent	<i>% liabilities of total assets</i>	39,0	25,2	23,4	25,4	38,7	33,2

## 3 Skogbruk. Resultater fra 2002 og utviklingstrekk gjennom 10 år

---

### 3.1 Grunnlagsmaterialet for undersøkelsen

I driftsgranskingene i gardsskogbruket for 2002 har det vært med 197 bruk. Granskingene i gardsskogbruket omfatter et underutvalg av brukene som inngår i granskingene i jordbruket.

Hovedtabell 19 viser data for produksjonsgrunnlaget til skogeiendommene samt aldersfordelingen til dem som driver skogen. Det er liten variasjon fra år til år. Hovedårsaken til dette er liten utskifting av deltakerbruk. At deltakermassen er stabil, gjør det interessant å følge utviklinga over tid.

NILF har valgt balansekvantum som inndelingskriterium i skogbruksgranskingene. Da det er store forskjeller i den gjennomsnittlige boniteten (produksjonsevnen) i de ulike skogene, fører dette til at arealstørrelsen innen en bruksgruppe kan ha stor variasjon.

Driftsveglengden i hovedtabell 19 gjelder den kubikkmasseveide, stående kubikkmassen i hele skogen og ikke årets avvirkning.

Alle deltakerne i 2002 bodde på eiendommene som var med i granskingene. Deltakerne drev jordbruk og utførte hele skogsarbeidet, eller deler av det, selv. Jord- og skogbruk var hovedinntektskildene til familiene på brukene.

## 3.2 Framdrift

### 3.2.1 Avvirkning og transport

Hovedtabell 20 viser avvirkningsnivå, sortimentssammensetning og forhold vedrørende transport og framdrift.

Driftsveglengden her gjelder årets avvirkning. Driftsveglengden er avstanden fra hogststed fram til leveringssted ved bilveg. Avstanden er kubikkmasseveid.

Terrengforholdene er inndelt i 3 grupper:

- *Lette*. Det er mulig å kjøre i terrenget med jordbrukstraktor med eller uten belter. Vegkostnadene er lave. Korte vinsjeavstander, oftest mindre enn 15–20 meter.
- *Middels*. Transport med jordbrukstraktor må foregå for det meste etter opparbeidede veger etter bestemte traséer. Middels vegkostnader. Vinsjeavstand er oftest mindre enn 40 meter.
- *Vanskelige*. Bratt, blokkrik eller til dels lite bæredyktig mark som krever forholdsvis kostbare veger. Til dels store vinsjeavstander.

Det er gjennomsnittlig terrengtype for årets drift som er angitt.

I hovedtabellen er vist fordeling av transportert kvantum på jordbruks- og skogstraktor. Andre transportmåter forekommer også, men disse er ubetydelige og ofte i kombinasjon med jordbruks- eller skogstraktor.

Hovedtabellen viser også transportarbeid fordelt på eget og leid utstyr i drifter der eieren har administrert drifta selv.

### 3.2.2 Arbeidskraft

Hovedtabell 21 viser hvordan familiens arbeidsforbruk fordeler seg mellom jord- og skogbruk for alle bruk som er med i undersøkelsen. Tabellen viser også hva som er leid og hva som er egen arbeidskraft, og hva arbeidskraften er brukt til. På grunn av forhold vedrørende notering av arbeidsforbruket, omfatter denne delen av tabellen kun de eiendommene der brukeren har administrert hele drifta selv. Drifter der f. eks. skogeierforeningen, eller skogeieren i fellesskap med skogeierforeningen, har administrert drifta, er altså ikke med.

Arbeidet med drift omfatter selve avvirkningsarbeidet, gangtid til og fra avvirkningsstedet, klargjøring og vedlikehold av utstyret, enklere vegvedlikehold og administrasjon av drifta.

Arbeidsforbruket i forbindelse med drift gjelder også alt virke som er solgt eller brukt i året. Det omfatter derfor alt arbeid med årets avvirkede kvantum, og eventuelt arbeid med lagerbeholdning av virke ved årets slutt. I skogene som er med i driftsgranskingene, er det vanligvis svært liten lagerbeholdning ved årsskiftet.

## 3.3 Økonomisk oversikt

### 3.3.1 Om de valgte presentasjonsmatene

Hovedtabellene 22–24 inneholder sammenlignbare inntekts- og kostnadstall, samt økonomiske resultatmål. Disse tre hovedtabellene er derfor kommentert under ett. Den største forskjellen mellom dem er at hovedtabell 23 er gruppert etter avvirket og solgt virke, mens hovedtabellene 22 og 24 er gruppert etter størrelsen på balansekvantumet. En gruppering etter avvirket og solgt virke er hensiktsmessig når en vil se på hvordan det økonomiske resultatet er avhengig av produsert mengde. De øvrige hovedtabellene (og figurene) viser først og fremst avhengigheten mellom ressurser og økonomisk resultat. Se ellers i kapittel 1.6 om resultatmål og resultatberegning.

En bør være noe kritisk til å bruke driftsoverskudd i skogbruket direkte som lønnsomhetsmål. Det er ved driftsoverskuddsberegningen ikke tatt hensyn til endringer i den stående trekapitalen, og en sterk under- eller overavvirkning vil kunne gi et feilaktig bilde av lønnsomheten.

### 3.3.2 Produksjonsinntekter

Som oftest blir salgsvirket levert ved bilveg, i enkelte tilfeller på industri- eller sagbrukstomt. Tømmeret blir betalt etter bruttopris, med de tillegg eller fradrag som leveringssted og leveringstidspunkt tilsier. Posten «Bruttoinntekt salg» omfatter brutto salgsverdi av dette virket (inklusive endringer av lager). Det er ikke gjort fratrukk for avvirkningsavgift, måleavgift eller skogavgift.

Rotsalg er ikke vanlig på bruk i granskingene, men forekommer av og til. Avtalene kan være forskjellige. I noen tilfeller foregår avvirkningen i skogeierens regi, og eieren får da i tillegg til rotprisen betaling for utført arbeid ved avvirkning. I granskingene blir en slik oppgjørsform betraktet som ordinært salg etter bruttopris. Rotprisen og betalingen for utført arbeid er slått sammen til en bruttopris. For rotsalg der kjøperen har stått for avvirkningen, er det fra og med 1990 foretatt omregning til bruttosalg. Salget går derfor inn i linjen «Bruttoinntekt salg». Driftsutgifter i forbindelse med rotsalg er tatt inn i kostnadslinjen «Leid arbeid og utstyr». Rotsalg er omregnet til bruttopris etter følgende formel:  $\langle\langle\text{Verdi rotsalg}\rangle\rangle/0,55$ . Driftsutgiftene er utregnet som  $\langle\langle\text{Verdi rotsalg}\rangle\rangle/0,55 \times 0,45$ .

Posten «Eget forbruk, bruttoverdi» omfatter stipulert salgsverdi av det virket som enten blir videreforedlet av eieren eller som blir brukt til gards- og husbehov på bruket.

Posten «Driftstilskudd» omfatter tilskudd gitt direkte til drifta, f. eks. tilskudd til tynning.

Posten «Andre inntekter» er en samlepost som blant annet inneholder etterbetalinger ved virkeslevering, inntekter av pyntegrønt, leie- og kjøreinntekter (maskindel) etc.

Utmarksinntekter (jakt, fiske, bygslingsinntekter etc.) er trukket ut av skogbruksinntekten og betraktes som inntekt fra tilleggsnæring.

### 3.3.3 Kostnader

Avgrensingen mellom variable og faste kostnader er i hovedtabell 23 forenklet noe i forhold til den generelle definisjonen, ved at alle kostnader utenom avskrivninger betraktes som variable. I hovedtabell 22 er kostnadene imidlertid splittet opp. Dette letter sammenligningen med annen skogbruksstatistikk. Legg merke til at inndelingskriteriet i hovedtabell 23 er avvirkningsgruppe. Alle arbeids- og maskinkostnader unntatt avskrivninger er betraktet som variable kostnader. Dette gjelder også vegvedlikehold, anlegg av provisoriske veger, samt avvirknings- og måleavgifter. Administrasjonskostnadene er i sin helhet betraktet som variable kostnader, selv om en del av disse egentlig er faste kostnader. Avskrivningene er faste kostnader og kommer derfor ikke til fradrag ved rånettoberegningen. I hovedtabell 23 er egen arbeidsinnsats kostnadsført for å få et fullstendig bilde av ressursbruken.

En del av kostnadene på brukene er felles for jord- og skogbruk. Dette gjelder først og fremst trekraften, men også i noen tilfeller den faste leide hjelpen. I slike tilfeller er kostnadene fordelt mellom jord- og skogbruk etter antall arbeidstimer i de to produksjonsgreinene. Trekraften er vanligvis aktivert på jordbruket. Da blir skogbruket belastet med leieutgift når trekraften brukes i skogen. Jordbruket blir på sin side godskrevet leieinntekten.

Posten «Vedlikehold utstyr, drivstoff» inneholder også lagerendringer for drivstoff. Posten «Vedlikehold/anlegg enkle veger» er nettotall. Eventuelle tilskudd er allerede fratrukket. Posten «Salgsutgifter, div. trekk» inneholder hovedsaklig måle- og avvirkningsavgifter. Avskrivninger er delt på to linjer, idet avskrivninger på veger er skilt ut (hovedtabell 22).

Teknisk utstyr blir avskrevet lineært over forventet brukstid. Generell avskrivningstid er 15 år. Større varige veger blir aktivert uten avskrivning. Provisoriske veger som antas å bli brukt i bare noen få år, blir enten ført direkte til utgift i anleggsåret eller kostnadsfordelt over en femårsperiode.

Kulturkostnadene omfatter godtgjøring til leid arbeid og utstyr samt kjøp av planter, gjødsel etc. Det er videre gjort fratrukk for tilskudd til skogkulturtiltakene slik at kulturkostnadene blir beregnet «netto». Kostnadene til skogkultur kan blant annet være tilplanting etter hogst, eller det kan være skogreising. Uansett betraktes dette som en kostnad som utgiftsføres direkte i året. Det tas altså ikke hensyn til om skogkulturen fører til høyere verdi av skogen. Dette samsvarer også med det som er nevnt tidligere, om at skogkapitalen ikke justeres for over- eller underavvirkning.

Graden av egen arbeidsinnsats i skogen vil sterkt påvirke de direkte utgiftene den enkelte eieren har i skogsdrifta. For at en lettere skal kunne sammenligne kostnadsnivået i de ulike skogene, er det derfor nødvendig å kostnadsføre eierens og familiens arbeid vedrørende drift og vedlikehold (se hovedtabell 23). Vederlaget for egen arbeidsinnsats i skogen blir fastsatt slik som beskrevet i kapittel 1.7.

### 3.3.4 Resultat

I driftsgranskingene brukes det forskjellige resultatmål, alt etter hvilket «nivå» en vil betrakte. En har således resultat før avskrivninger, resultat før skogkultur, driftsoverskudd og driftsresultat. I driftsresultatet er verdien av egen innsats fratrukket.

I både driftsoverskudds- og driftsresultatberegningene er utgiftene til skogkultur fratrukket. Hovedtabellene 22 og 23 viser ellers hvordan de ulike resultatmålene framkommer. Et uttrykk som er mye brukt i skogbruket, er «rånetto». En definisjon av begrepet er gitt i kapittel 1.7.

I gruppen med «intet salgsvirke» er rånettoen som regel negativ. Det betyr at innsett vederlag for egen arbeidsinnsats og eget utstyr er større enn verdien av det virket som drives fram.

Skogavgift er en type fond som er spesiell for skogbruket. Hvordan skogavgiften inngår i regnskapsoppgjøret går fram av kapittel 1.5.

Hovedtabell 24 presenterer driftsoverskudd i jord- og skogbruk fordelt på landsdeler og størrelsesgrupper i skogbruket. Videre viser den de samme driftsoverskudd fordelt etter størrelsesgrupper i jord- og skogbruk.

### 3.3.5 Investering og finansiering

I hovedtabell 25 er skogkulturtiltakene betraktet som investeringer. Investeringsbeløpene er brutto. Det vil si at de omfatter også kalkulert arbeidsvederlag til brukerfamilien, samt den delen av investeringene som er finansiert med offentlige tilskudd.

Investeringstiltakene er inndelt i tre hovedgrupper:

- *Skogkultur.* Grøfting, gjødsling, anlegg av bestand, bestandspleie fram til tynningsalder.
- *Veger.* Varige veger og enklere veger som aktiveres og avskrives.
- *Annet.* Følgende er aktivert på skogbruket: Skog og grunn, driftsbygninger i skogbruket, yrkesbil, traktorer, maskiner, redskaper og skogtakster.

I hovedtabell 25 er ordet investeringshyppighet brukt. Det angir hvor mange prosent av skogeiendommene som har vært gjenstand for investeringer i løpet av året.

Tilskudd og skogavgiftsmidler utbetales ofte etterskuddsvis. Under «Finansieringskilde» kan en derfor få en overfinansiering av årets investeringer. Denne vil kunne framkomme som et negativt tall under «Annen investering».

### 3.3.6 Balanse

Hovedtabell 25 inneholder også en oversikt over omløpsmidler og anleggsmidler i skogbruket. Omløpsmidler i skogbruket er lager av trevirke (avvirket), diesel, olje og andre innkjøpte varer. Den verdimesig tyngste delen av anleggsmidlene er skog og grunn. Større maskiner, som for eksempel traktor, er oftest balanseført på jordbruket.

### 3.4 Hovedtrekk ved arets driftsgranskinger i skogbruket

Aktiviteten i skogen på brukene i skogbruksgranskningene var lavere i 2002 enn i 2001. Den gjennomsnittlige skogstørrelsen på deltakerbrukene i 2002 var 1 300 daa. På disse eiendommene ble det avvirket 72 prosent av balansekvantumet (se kapittel 1.7). Dette er laveste avvirkningsprosent på 10 år. Avvirkningsprosenten i 2001 var 92. Regnet per bruk utgjorde avvirkningen i 2002 gjennomsnittlig 218 m<sup>3</sup>. 71 prosent av dette virket ble drevet fram med skogstraktor.

Driftsoverskuddet per skog gikk ned med kr 13 000 i gjennomsnitt fra 2001 til 2002, til kr 26 500. Dette beløpet utgjorde 11 prosent av samlet driftsoverskudd fra jord- og skogbruk. I 2001 var skogbrukets tilsvarende andel 18 prosent. Den store nedgangen i 2002 skyldes at oppnådd pris på salgsvirke var lavere, og dessuten at det ble avvirket mindre. Dersom en setter inn tarifflønn for brukerfamiliens arbeidsinnsats, blir overskuddet kr 9 500 i gjennomsnitt i 2002. Dette er kr 14 000 mindre enn året før.

Pris på solgt virke var kr 305 per m<sup>3</sup> i 2002. Dermed var prisen per m<sup>3</sup> kr 21 lavere enn i året før. Prisen på salgsvirke har gått ned med kr 40 de siste fem årene. Utregnet per m<sup>3</sup> var produksjonsinntekten i 2002 kr 322 mens kostnadene kom opp i kr 201. Dette gav et driftsoverskudd på kr 122. Tilsvarende tall for 2001 var kr 341, kr 194 og kr 147 per m<sup>3</sup>.

Familiene på deltakerbrukene la ned gjennomsnittlig 130 timers arbeidsinnsats i skogbruket i 2002. Dette timetallet er det samme som ble registrert for 2001.

Investeringene i 2002 utgjorde 52 prosent av resultat før skogkultur. Året før var det tilsvarende prosenttallet 49.

### 3.5 10 ars oversikt

Dette kapitlet handler om avvirkningsnivå, arbeidstimer i jord- og skogbruk, økonomisk resultat, investeringsnivå og hvordan investeringene er finansiert.

Figur 3.1 viser til dels stor variasjon i avvirkningsnivå, fra år til år og mellom grupper. Størst variasjon finner en i de minste gruppene. En ser at de minste skogeiendommene over tid jevnt over har en høyere avvirkningsprosent enn de store. I gjennomsnitt for alle skoger i undersøkelsen varierer avvirkningsprosenten fra 72 til 93 i tiårsperioden.

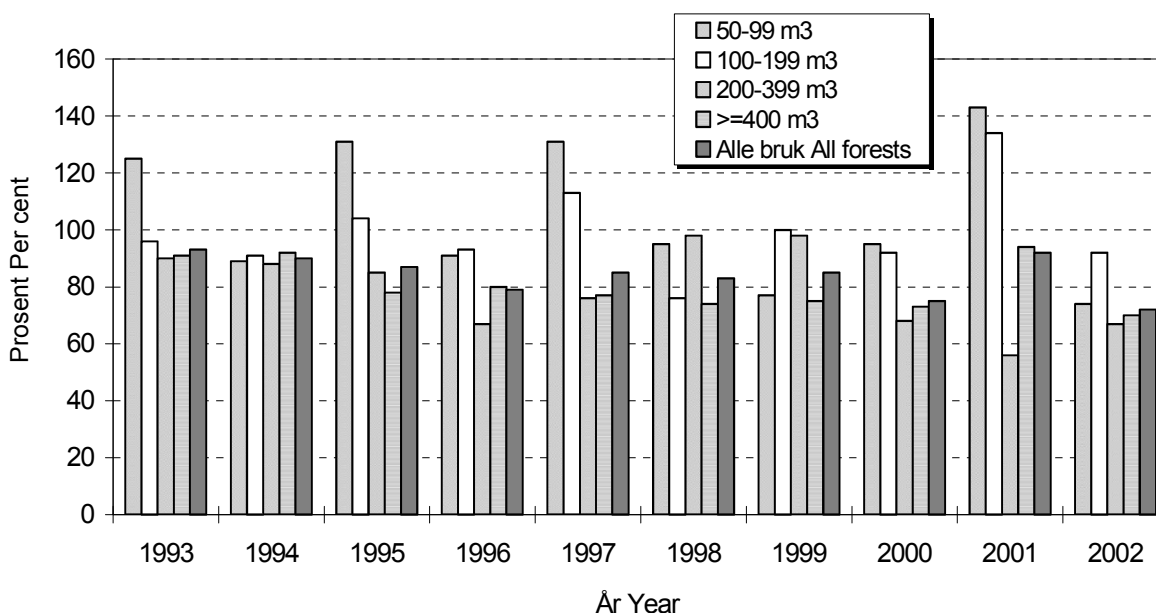
Figur 3.2 presenterer gjennomsnittlig nivå for familiens arbeidstimer i jord- og skogbruk. Skogbrukets andel holder seg innenfor intervallet 125–260 timer og har lavest verdier mot slutten av tiårsperioden.

Figur 3.3 viser driftsresultat per m<sup>3</sup> og angir hvordan dette er framkommet. Tallene er ikke justert for prisstigning. Totalhøyden i søylediagrammene representerer produksjonsinntektene per m<sup>3</sup> i skogbruket. Summen av driftsresultatet og verdien av eget arbeid utgjør driftsoverskuddet. Resultatet i skogbruket, regnet per m<sup>3</sup>, har endret seg lite i perioden, bortsett fra det siste året. I 2002 er resultatet langt på vei er halvert.

De to størrelsene som først og fremst påvirker inntektene i skogbruket, er tømmerpris og avvirket mengde. I gardsskogbruket har en likevel i en viss grad mulig-

heten til å kompensere for store utgifter til drift, eller for bortfall av inntekter, med større egeninnsats og lavere aktivitet på skogkultur for en kortere periode. Gjennomsnittlig oppnådd tømmerpris for salgsvirke i perioden 1993–2002 var høyest i 1995. Det året kom prisen opp i kr 378 per m<sup>3</sup>. De siste fem årene har prisen gått ned fra kr 345 per m<sup>3</sup> i 1998 til kr 305 per m<sup>3</sup> i 2002.

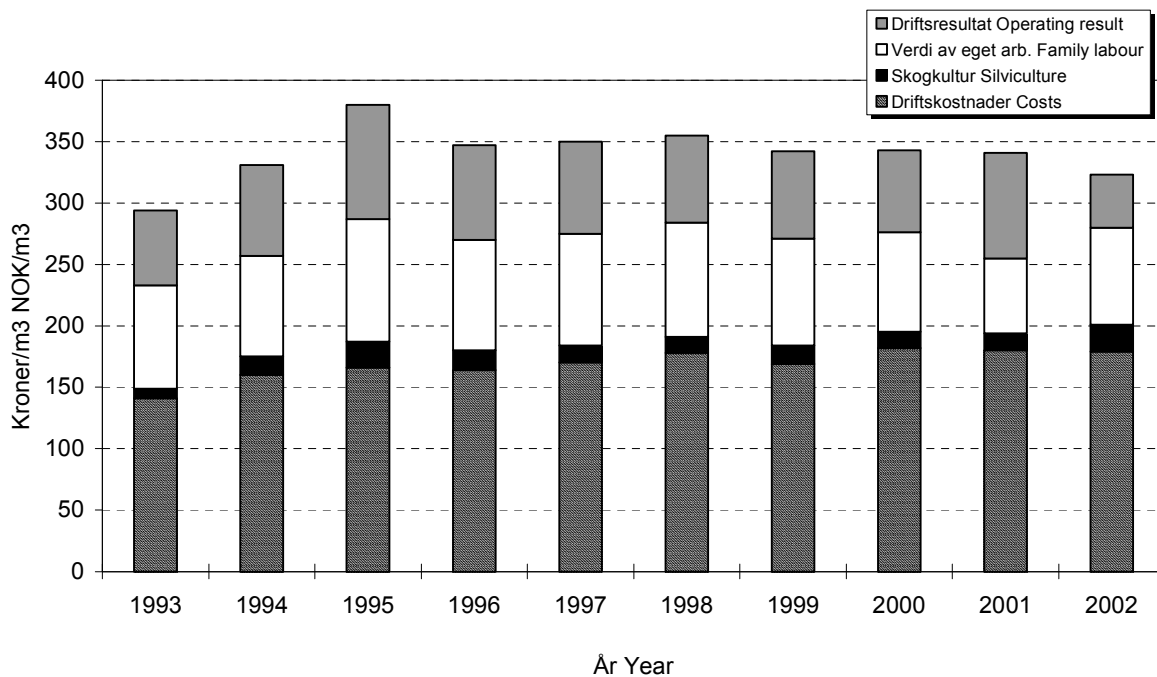
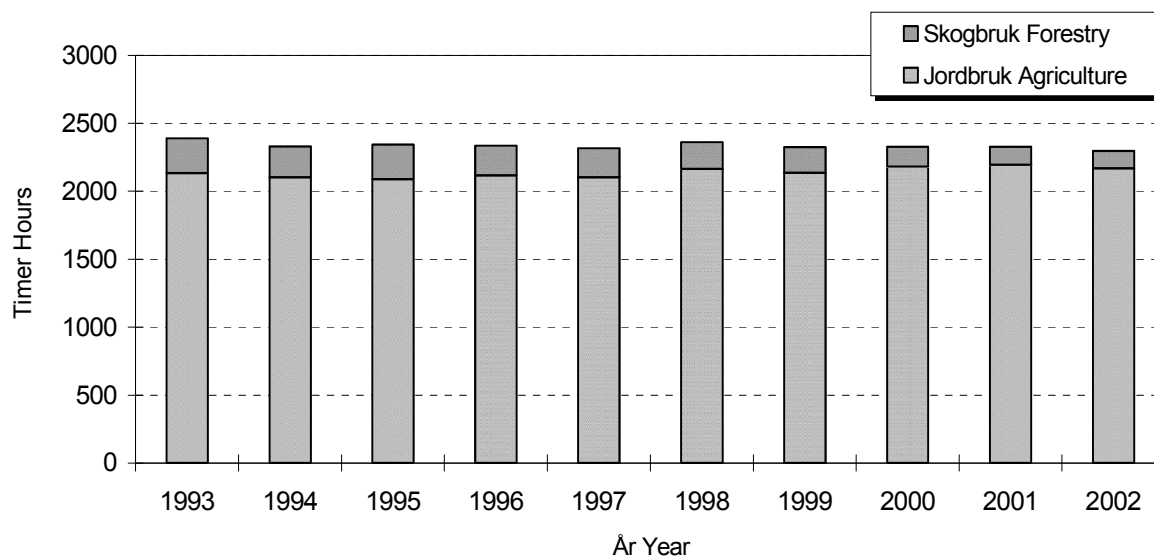
Figur 3.4 viser størrelsen på investeringene sammenlignet med resultat før skogkultur. I tiårsperioden er tendensen at denne investeringsindikatoren har vært stigende og at den nå holder seg i nærheten av 50 prosent. Figur 3.5 viser hvordan investeringene er finansiert. Selv om «Annen finansiering» har bidratt mye i de siste årene, er det vanligvis skogavgiften som har vært den viktigste finansieringskilden. Deretter følger offentlige tilskudd.



Figur 3.1 *Avvirkning i prosent av balansekvantumet 1993–2002*

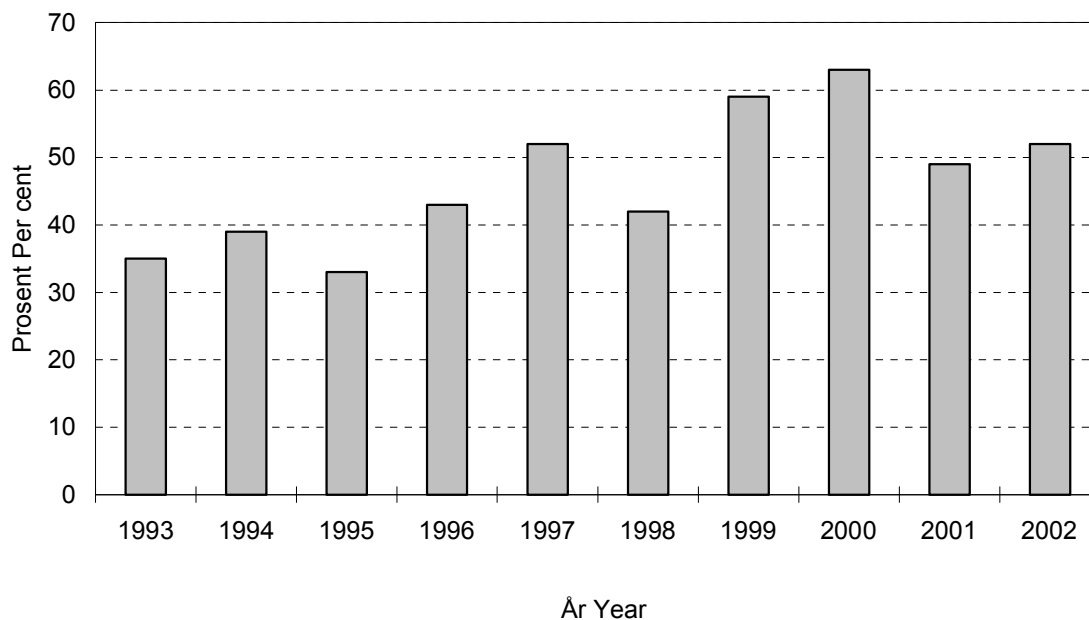
*Roundwood cut as per cent of sustained yield 1993–2002*



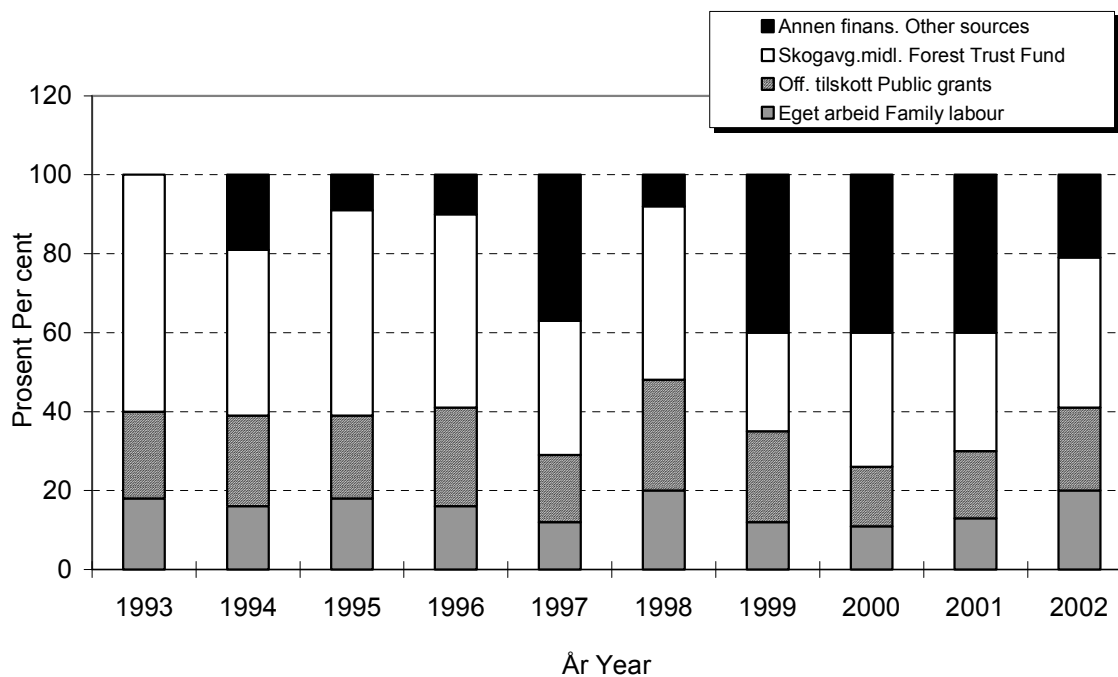


Figur 3.2 Familiens arbeidstimer i jord- og skogbruk 1993–2002  
Family labour in agriculture and forestry sector 1993–2002

Figur 3.3 Resultat for skogbruket 1993–2002  
Results in forestry sector 1993–2002



Figur 3.4 *Investeringenes prosentvise andeler av resultat for skogkultur 1993–2002*  
*Reinvestments as per cent of net forest income (silviculture costs excl.) 1993–2002*



Figur 3.5 *Finansiering av investeringene 1993–2002*  
*Financing of investments 1993–2002*



# 4 Samlet økonomisk resultat for brukerfamilien

---

## 4.1 Innledning

Brukerfamilien står i sentrum for driftsgranskingene. Det skyldes at norsk jordbruk er et typisk familiejordbruk. Men brukerfamilien henter bare unntaksvis hele sin inntekt fra jord- og skogbruk. Datamaterialet i driftsgranskingene gir grunnlag for å si noe også om de delene av brukerfamiliens økonomi som angår andre forhold enn landbruksdrift.

## 4.2 Tilleggsnæringer

### 4.2.1 Et satsingsområde innenfor landbrukspolitikken

I de siste årene er det satset mye på å sette i gang tilleggsnæringer i landbruket. Bygdeutviklingsmidler er satt inn for å motvirke nedgang i antall årsverk i jordbruket. I dag er det få datakilder som kan dokumentere resultatet av denne innsatsen.

I tillegg til tall fra den tradisjonelle jord- og skogbruksdriften i driftsgranskingene, har vi de siste årene også registrert data fra «annen næring» og «tilleggsnæring». Annen næring er virksomhet hvor en ikke benytter brukets ressurser. Kjøring med tømmerbil eller gravemaskin, legepraksis og konsulentvirksomhet er eksempler. Tilleggsnæring definerer vi som næring hvor en bruker gårdsbrukets ressurser av areal, maskiner, bygninger m. m. Leiekjøring med traktor, og utleie av hus som naturlig hører til på gården, er eksempler på aktuelle tilleggsnæringer.

Omfanget av tilleggsnæringer kan bli påvirket av det utvalget av bruk vi har i driftsgranskingene. I landet totalt er det om lag 62 000 bruk som søker om produk-

sjonstilskudd, mens driftsgranskingene henter deltakere fra et utvalg på omtrent 37 500 bruk. Grunnen til den store forskjellen er at i driftsgranskingene skal inntektene fra jordbruket ha et «vesentlig omfang». Det vil si at det er mange små bruk som faller utenom utvalget til driftsstatistikken. Det er sannsynlig at de små brukene har en høyere andel av tilleggsnæringer enn større bruk, for å kunne opprettholde brukerfamiliens totale inntjening.

## 4.2.2 Klassifisering av tilleggsnæring

Tilleggsnæring blir klassifisert i disse kategoriene:

- Utmarksnæring
- Utmarksnæring og vareproduksjon
- Utmarksnæring og maskinkjøring
- Utmarksnæring og turisme
- Utmarksnæring og annen tjenesteyting
- Vareproduksjon
- Vareproduksjon og maskinkjøring
- Vareproduksjon og turisme
- Vareproduksjon og annen tjenesteyting
- Maskinkjøring
- Turisme
- Utleierom og utleiehus
- Maskinkjøring og turisme
- Maskinkjøring og annen tjenesteyting
- Turisme og annen tjenesteyting
- Annen tjenesteyting
- Ikke klassifisert tilleggsnæring

For at en virksomhet skal bli klassifisert som tilleggsnæring, må enten familien ha utført minst 200 timer i virksomheten, driftsoverskuddet må være på minst kr 10 000, eller eiendelene i virksomheten må ha en verdi på minst kr 100 000.

Om det skal registreres flere tilleggsnæringer på samme bruk, må hver enkelt tilleggsnæring ha enten minst 50 timer, 25 prosent av driftsoverskuddet eller 25 prosent av verdien av eiendelene i tilleggsnæringene. Dersom mer enn to næringer fyller disse kravene, er koden for tilleggsnæring «ikke klassifisert».

## 4.2.3 Omfang av ulike tilleggsnæringer

I driftsgranskingsmaterialet for 2002 er 473 bruk, det vil si 49 prosent av deltakerbrukene, registrert med tilleggsnæring. Tilleggsnæring er mest utbredt på Østlandet, der 59 prosent av alle deltakerne driver en eller annen form for slik virksomhet. I alle andre deler av landet ligger tilsvarende andel på mellom 35 og 37 prosent.

**Tabell 4.1** Antall bruk fordelt regionvis på de ulike tilleggsnæringene

*Number of holdings. Classification of farm-based supplementary enterprises*

	Utmarks- næring med div. komb.	Vareprod. med div. kombinasj.	Maskin- kjøring	Turisme	Utleie- hus	Andre kom- binasj.	Ikke klass- ifisert
	<i>Utilization of non-</i>						
<i>Regions</i>	<i>agricultural farm areas</i>	<i>Production of goods</i>	<i>Machine driving</i>	<i>Tourism</i>	<i>Rental housing</i>	<i>Other</i>	<i>Not classified</i>
Østlandet flatbygder	2	3	28	2	27	15	48
Østl. andre bygder	2	8	11	4	17	12	59
Jæren		1			5		
Agder/Rog. Andre b.	1	6	13	2	5	7	16
Vestlandet	4	3	26	6	11	8	13
					4		
Trøndelag flatb.	1	2	11	1		2	4
Trøndelag andre b.	2	4	12		8	4	4
Nord-Norge		9	11	1	4	8	16
Landet	12	36	112	16	81	56	160

Tabell 4.1 viser at maskinkjøring er den vanligste tilleggsnæringen. For mange er maskinkjøring en grei virksomhet å kombinere med landbruksdrift. Enkelte tar på seg snøbrøyting, mens noen har utstyr for rundballpressing og påtar seg leiekjøring med dette. 24 prosent av de driftsgranskingsdeltakerne som har tilleggsnæring, driver med maskinkjøring. I tillegg kommer deltakere som holder på med maskinkjøring i kombinasjon med andre virksomheter.

Utleie av hus har også stort omfang, særlig på Østlandet. I kolonnen «andre kombinasjoner» er det 26 bruk som driver med «annen tjenesteyting». Dette kan for eksempel være saueklipping, grønn omsorg eller arbeid gjennom bygdelag.

#### 4.2.4 Driftsoverskudd fra tilleggsnæring

På mange bruk utgjør driftsoverskuddet fra tilleggsnæring en betydelig del av den totale inntekten. I gjennomsnitt for alle deltakerne med tilleggsnæring var driftsoverskuddet fra denne næringsgreinen kr 38 700 i 2002. Det utgjorde 7 prosent av total inntjening på brukene. Total inntekt på disse brukene var i gjennomsnitt kr 549 300.

Tabell 4.2 viser driftsoverskuddet fordelt på de ulike kategoriene av tilleggsnæring. Under enkelte kategorier hører det hjemme bare 1-2 bruk, så der vil ikke resultatet være representativt for området.

I Østlandets flatbygder i 2002 var gjennomsnittlig driftsoverskudd fra tilleggsnæring kr 56 300. Dette beløpet utgjorde 8 prosent av total inntekt på brukene i den aktuelle gruppen. Bare noen få bruk driver med utmarksnæring eller vareproduksjon, men på Østlandet og Jæren betyr disse tilleggsnæringene mye på enkeltbruk.

På Vestlandet i 1992 var gjennomsnittlig driftsoverskudd fra tilleggsnæringer kr 40 000. Dette utgjorde 9 prosent av total inntjening på de aktuelle brukene. I Nord-Norge har tilleggsnæringer mindre økonomisk betydning for deltakerne i driftsgranskningene. Driftsoverskuddet fra tilleggsnæring var i gjennomsnitt kr 15 600 i Nord-Norge.

**Tabell 4.2** Driftsoverskudd. Gjennomsnitt for de enkelte tilleggsnæringer. Kroner

*Net income. Average results originated from categories of farm-based supplementary enterprises. NOK*

Regioner	Utmarks- næring med div. komb.	Vareprod. med div. kombinasj.	Maskin- Kjøring	Turisme	Utleie- hus	Andre kom- binasjoner	Ikke Klas- sifisert
<i>Regions</i>	<i>Utilization of non- agricultural farm areas</i>	<i>Production of goods</i>	<i>Machine driving</i>	<i>Tourism</i>	<i>Rental housing</i>	<i>Other combinations</i>	<i>Not classified</i>
Østlandet flatb.	100 580	56 854	58 022	281 720	37 036	81 107	47 203
Østl. andre bygder	143 616	138 489	45 603	32 214	31 597	44 910	19 994
Jæren		100 420			20 556		
Agder/Rog. andre b.	16 322	66 183	26 239	14 574	19 528	56 566	5 245
Vestlandet	56 681	-1 967	54 324	41 741	33 267	43 522	24 420
Trøndelag flatb.	25 679	31 770	33 734	-652	36 580	59 262	31 573
Tr.lag andre bygder	41 220	17 638	11 127		40 885	31 715	55 076
Nord-Norge		21 863	18 388	-1 690	18 588	23 308	6 721
Landet	63 933	58 326	40 952	60 597	32 731	52 349	26 881

#### 4.2.5 Tilleggsnæringerens betydning for total inntjening

For alle driftsgranskingsdeltakerne samlet sett (961 bruk) utgjorde overskuddet fra tilleggsnæringer i underkant av 4 prosent av totale inntekter i 2002 (tabell 4.3). Andelen varierte naturlig nok både med ulike landsdeler og ulike tilleggsnæringer. En kan se av tabellen at betydningen av tilleggsnæringer er større i andre bygder enn på flatbygdene. I Nord-Norge har tilleggsnæringer hatt relativt liten betydning gjennom hele perioden fra 1997 til 2002 .

**Tabell 4.3** Tilleggsnæringenes betydning. Driftsoverskudd i prosent av total inntjening

*Significance of farm-based supplementary enterprises. Net income as percentage of total farm income*

Regioner	Regions	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Østlandet	Flatbygder <i>Lowlands</i>	4,7	5,4	7,1	5,9	6,1	5,7
Østlandet	Andre bygder <i>Other parts</i>	3,5	7,9	8,0	6,0	6,2	5,2
Jæren		0,5	1,6	3,6	2,8	2,5	0,9
Agder/ Rogaland	Andre bygder <i>Other parts</i>	2,3	4,1	4,1	3,5	3,6	3,2
Vestlandet	<i>Western Norway</i>	2,2	4,5	4,8	4,6	3,8	3,5
Trøndelag	Flatbygder <i>Lowlands</i>	0,9	2,8	2,6	2,6	2,3	2,0
Trøndelag	Andre bygder <i>Other parts</i>	2,2	4,6	4,9	5,1	4,3	3,7
Nord-Norge	<i>Northern Norway</i>	2,1	2,2	2,5	2,6	3,5	1,5
<b>Landet</b>		<b>2,9</b>	<b>4,9</b>	<b>5,5</b>	<b>4,7</b>	<b>4,6</b>	<b>3,8</b>

Ut fra registreringene i driftsgranskingene kan en ikke se at innslaget av tilleggsnæringer har hatt økt betydning fra 1997 til 2002. En av årsakene til dette kan være at det utvalget av bruk som er med i driftsgranskingene, har stor jordbruksaktivitet. Det kan da være liten tid til, og mindre behov for, å bygge opp andre næringer på disse brukene.

## 4.3 Balanse

### 4.3.1 Eiendeler

Verdien av brukerfamiliens balanseførte eiendeler (totalkapitalen) er vist i hovedtabell 12. Fordelingen mellom gjeld og egenkapital er også presentert der.

I gjennomsnitt for alle bruk økte totalkapitalen i løpet av 2002 med kr 140 500, til kr 2 450 300. De nordnorske deltakerne har hatt en lavere gjennomsnittlig totalkapital enn brukerne i de andre regionale gruppene.

Ved utgangen av 2002 bestod 75 prosent av brukerfamilienes totalkapital av anleggsmidler. 25 prosent var altså definert som omløpsmidler. Jordbrukets andel av totalkapitalen utgjorde på det tidspunktet 53 prosent. Gjennom den siste tiårsperioden har jordbrukets andel vært synkende, fra 56 prosent i 1993. Ved årets slutt i 2002 varierte den fra 34 prosent på bruk med 35–50 dekar til 59 prosent på bruk med mer enn 500 dekar.

På samme tid var 46 prosent av omløpsmidlene på gjennomsnittsbruket bankinnskudd og kontanter. Jordbrukets varelager, medregnet slaktedyr, utgjorde 24 prosent av omløpsmidlene.



### 4.3.2 Nettoinvestering utenom jordbruket

Samlet nettoinvestering i andre sektorer enn jordbruket kom opp i kr 24 400 per deltakerbruk i 2002. Herav gjaldt kr 18 900 private eiendeler. I tilleggsnæringer var nettoinvesteringen på kr 5 100 per bruk. Skogbruk og «annen næring» er de to øvrige sektorene som inngår i oversikten over nettoinvesteringer. Også i skogbruket ble det som gjennomsnitt registrert en positiv nettoinvestering, kr 1 000 per bruk. Derimot kom «annen næring» ut med en negativ verdi på kr 600 per bruk.

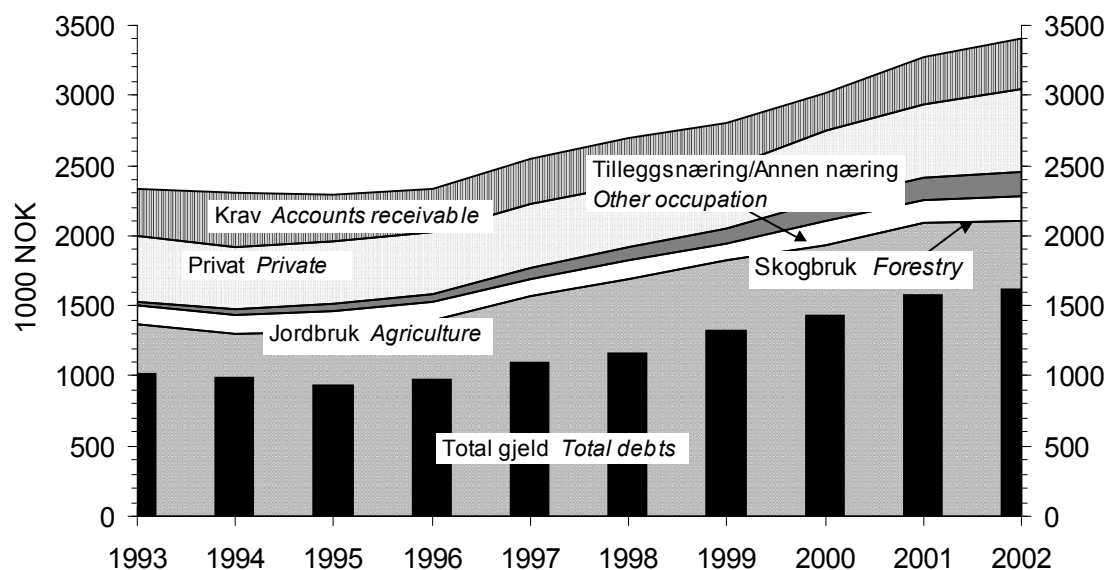
### 4.3.3 Gjeld og egenkapital

I løpet av 2002 økte samlet gjeld per deltakerbruk med kr 45 500. Dermed var gjennomsnittlig gjeld ved utgangen av året kr 974 800. Det vil si at gjeldsprosenten hadde en middelvei på 40, slik som ved utgangen av 2001. Nivået har holdt seg tilnærmet uendret gjennom den siste tiårsperioden. Gjeldsprosenten øker, i grove trekk, med bruksstørrelsen. Ved utgangen av 2002 utgjorde gjeld gjennomsnittlig 23 prosent av totalkapitalen på bruk med mindre enn 50 dekar jordbruksareal. Samtidig var gjeldsprosenten 45 i størrelsesgruppen med minst 500 dekar.

Egenkapitalen på deltakerbrukene har, som hovedtrend, økt gjennom året 2002. Beløpsøkningen har gjennomsnittlig vært kr 95 200 per bruk. Ved årets slutt hadde den gjennomsnittlige deltakerfamilien kr 1 475 800 i egenkapital. I likhet med forløpet i de to foregående årene, har middels egenkapital på bruk med mindre enn 50 dekar sunket litt. Brukerfamiliene i Nord-Norge er registrert med mindre egenkapital enn deltakerne i de andre landsdelene.

I 2002 hadde deltakerfamiliene en gjennomsnittlig gjeldsrentefot på 6,3 prosent. Rentefoten er beregnet ut fra forholdet mellom betalte renter og størrelsen på totalt gjeldsbeløp. Gjeld til skattefogden og leverandørgjeld inngår i samlet gjeld, men er ikke rentebærende. Det betyr at den reelle rentefoten på vanlige lån har ligget noe høyere enn 6,3 prosent.

Figur 4.1 setter resultatene fra 2002 i sammenheng med utviklingen gjennom de siste 10 årene.



Figur 4.1 Sammensetning av eiendeler og total gjeld per bruk. Gjennomsnitt for alle bruk. Faste 2002-kroner  
Assets and debts per holding. All holdings. 2002-NOK

## 4.4 Nettoinntekt per familie

Nettoinntekten omhandles av hovedtabell 18.

Nettoinntekten er familiens samlede inntekt etter fradrag av betalte gjeldsrenter og kår. I gjennomsnitt kom nettoinntekten på deltakerbrukene opp i kr 466 900 i 2002. Økningen, sett i forhold til året før, har vært kr 51 800.

Brukerfamiliene i Østlandets flatbygder har i snitt hatt kr 554 400 i nettoinntekt. På brukene på Vestlandet har gjennomsnittlig nettoinntekt vært kr 422 500. De andre regionale gruppene befinner seg mellom disse ytterpunktene. På de største og de minste brukene er det oppnådd høyere nettoinntekt enn på de mellomstore.

Sammenhengen mellom nettoinntekt og bruksstørrelse kan forklares. På de minste brukene vil brukerfamilien ofte ha inntekter fra andre næringer enn jordbruket, med bedre lønnsevne. Og på de største brukene bidrar jordbruket med store beløp til nettoinntekten. Med andre ord vil familiene på de minste «heltidsbrukene» lett kunne få lavest nettoinntekt.

Jordbrukets andel av totale inntekter økte med 1 prosentpoeng fra 2001 til 2002 og kom opp i 45 prosent. Jordbrukets andel var størst på Jæren, hvor den utgjorde 62 prosent. På Østlandet, i både flatbygder og andre bygder, kom 40 prosent av den totale inntekten fra jordbruket.

Skogbruket bidrar med en mye mindre andel enn jordbruket til de totale inntektene på deltakerbrukene. I gjennomsnitt for alle bruk i 2002 har skogbrukets andel vært 2 prosent. Selv i «andre bygder» på Østlandet, hvor skogen betyr forholdsvis mye, utgjorde inntekten fra skogen bare 4 prosent av total inntekt.

Privatforbruket, eksklusive betalte skatter, var i gjennomsnitt for alle bruk kr 312 300 i 2002. Sammenlignet med 2001 var privatforbruket dermed blitt 2 prosent høyere. På Jæren og i flatbygdene på Østlandet hadde brukerfamiliene høyest privatforbruk. Det er klar tendens til at privatforbruket har vært høyere på store bruk enn på små bruk.

## 4.5 Tilgang på og bruk av midler

### 4.5.1 Arbeidskapital

Likviditeten på brukene påvirkes av størrelsen på arbeidskapitalen. Arbeidskapital er omløpsmidler minus kortsiktig gjeld. Tabellene 4.4 og 4.5 belyser denne størrelsen.

Arbeidskapitalen økte i løpet av 2002 med 14 prosent for alle deltakerbruk sett under ett. En betydelig økning er registrert i alle landsdeler. Inndeling av brukene etter størrelse gir et bilde av en litt mindre homogen utvikling. Bruk med mer enn 500 dekar jordbruksareal fikk nemlig i gjennomsnitt redusert arbeidskapitalen med 2 prosent i 2002.

### 4.5.2 Sparing

Sparing er i driftsgranskingene definert som økning i egenkapital i løpet av regnskapsåret. Av hovedtabell 12b og tabell 4.5 går det fram at gjennomsnittlig sparing på deltakerbrukene i 2002 utgjorde 5 prosent av den verdien egenkapitalen hadde ved årets begynnelse. I alle gruppene, både de regionale og de som er inndelt etter bruksstørrelse, økte brukerfamilienes egenkapital i løpet av året.

Tabell 4.4 Tilgang på og bruk av midler. Endring i arbeidskapital. Landsdeler

*Flow analysis and working capital. Regions*

Landsdeler <i>Regions</i>	Østlandet <i>Eastern Norway</i>		Agder og Rogaland		Vestlandet <i>Western Norway</i>	Trøndelag		Nord-Norge <i>Northern Norway</i>
	Flatbygder <i>Lowlands</i>	A. bygder <i>Other parts</i>	Jæren	A. bygder <i>Other parts</i>		Flatbygder <i>Lowlands</i>	A. bygder <i>other parts</i>	
Nettoinntekt <i>Net family income</i>	554 400	437 300	514 500	436 000	422 500	487 900	445 100	432 800
+ Verdiregulering levert <i>Extraordinary items income</i>	82 500	61 000	54 100	40 200	38 000	61 600	41 400	26 100
- Verdiregulering mottatt <i>Extraordinary items costs</i>	28 900	16 500	12 100	17 200	23 800	7 900	4 800	6 200
- Privatforbruk <i>Private consumption</i>	352 600	289 600	363 300	315 000	282 700	329 900	297 400	296 800
- Betalte skatter <i>Taxes</i>	164 900	125 700	112 900	107 900	115 200	123 800	120 100	111 400
= Sparing <i>Savings</i>	90 500	66 500	80 300	36 100	38 800	87 900	64 200	44 500
Avskrivninger, jordbruket <i>Depreciations, agriculture</i>	96 500	66 300	88 800	75 000	67 500	66 900	64 900	66 100
Frasalg og investerings- tilskudd, jordbruket <i>Sales and investment grants, agriculture</i>	38 700	20 500	12 900	30 800	26 100	18 600	14 900	16 500
Ny langsiktig gjeld, <i>New long term liabilities</i>	172 300	79 600	79 900	105 200	126 000	59 800	61 000	86 600
Arbeidskapital 1/1-02 <i>Working capital 02.01.01</i>	353 800	451 200	352 000	236 200	284 800	377 900	359 900	170 000
Sum tilgang på midler <i>Total capital supply</i>	751 800	684 100	613 900	483 300	543 200	611 100	564 900	383 700
Investert i jord, bygninger og maskiner i jordbruket <i>Investments in farm land, outbuildings, machinery and equipment</i>	154 500	93 800	96 100	109 900	140 800	71 700	93 700	81 300
Endring i andre eiendeler inklusive buskap <i>Change in other assets, livestock included</i>	69 500	16 600	4 500	-2 000	13 100	16 300	29 100	10 600
Avdrag på langsiktig gjeld <i>Longterm liabilities, repayment</i>	135 000	81 400	91 400	85 100	49 900	76 200	54 300	83 700
Arbeidskapital pr. 31/12-02 <i>Working capital 02.12.31</i>	392 800	492 300	421 900	290 300	339 400	446 900	387 800	208 100
Sum bruk av midler <i>Total capital spent</i>	751 800	684 100	613 900	483 300	543 200	611 100	564 900	383 700
Endring i arbeidskapital 2002 <i>Working capital, change 2002</i>	39 000	41 100	69 900	54 100	54 600	69 000	27 900	38 100
Endring i arbeidskapital 2001 <i>Working capital, change 2001</i>	5 200	4 000	62 600	13 700	7 800	10 900	63 600	-9 100

Tabell 4.5 Tilgang på og bruk av midler. Endring i arbeidskapital. Størrelsesgrupper

*Flow analysis and working capital. Farm size*

Størrelsesgrupper, dekar <i>Size groups, decares</i>	35-50	50-100	100-200	200-300	300-500	> 500	Alle 2002 <i>All 2002</i>
Nettoinntekt <i>Net family income</i>	457 500	391 200	431 900	463 900	539 900	592 900	466 900
+ Verdiregulering levert <i>Extraordinary items, income</i>	10 000	35 500	47 400	70 000	54 500	45 300	53 400
- Verdiregulering mottatt <i>Extraordinary items costs</i>	91 800	10 300	14 000	12 400	26 600	32 700	17 700
- Privatforbruk <i>Private consumption</i>	289 200	276 200	289 100	322 200	348 000	360 900	312 300
- Betalte skatter <i>Taxes</i>	123 900	108 100	117 700	124 600	141 300	186 800	127 200
= Sparing <i>Savings</i>	-37 400	32 100	58 500	74 700	78 500	57 800	63 100
Avskrivninger, jordbruket <i>Depreciations, agriculture</i>	34 700	39 000	61 300	74 400	100 900	140 200	74 600
Frasalg og investerings tilskudd i jordbruket <i>Sales and investment subsidies, agriculture</i>	8 000	12 200	12 800	24 400	48 900	49 700	24 800
Ny langsiktig gjeld <i>New long term liabilities,</i>	51 600	65 500	70 800	124 900	127 800	272 500	107 600
Arbeidskapital 1/1-02 <i>Working capital 02.01 01</i>	379 300	347 100	378 200	249 300	297 800	425 700	327 000
Sum tilgang på midler <i>Total capital supply</i>	436 200	495 900	581 600	547 700	653 900	945 900	597 100
Investert i jord, bygninger og maskiner, jordbruket <i>Investments in farm land, outbuildings, machinery and equipment</i>	14 000	68 800	71 700	143 100	140 200	237 100	113 100
Endring i andre eiendeler inklusive buskap <i>Change in other assets, livestock included</i>	-34 700	-2 000	13 500	43 000	20 400	75 800	24 700
Avdrag på langsiktig gjeld <i>Long term liabilities, repayment</i>	41 300	38 600	54 400	89 700	125 800	216 200	85 400
Arbeidskapital pr. 31/12-02 <i>Working capital 02.12 31</i>	415 600	390 500	442 000	271 900	367 500	416 800	373 900
Sum bruk av midler <i>Total capital spent</i>	436 200	495 900	581 600	547 700	653 900	945 900	597 100
Endring i arbeidskapital 2002 <i>Working capital, change 2002</i>	36 300	43 400	63 800	22 600	69 700	-8 900	46 900
Endring i arbeidskapital 2001 <i>Working capital, change 2001</i>	5 700	13 000	24 800	-9 200	12 500	35 000	12 200

## 4.6 Skatt

De siste årene er skatt og inntektsfradrag blitt en del av den inntektspolitiske biten i jordbruksforhandlingene. Fra og med skatteåret 2001 ble det innført et inntektsfradrag i jordbruket på maksimalt kr 36 000 per bruk. Betingelsen for å få fradraget var at en hadde næringsinntekt i jord- eller hagebruk som oversteg kr 36 000. For året 2001 hadde fradraget halv virkning. Det vil si 28 prosent av kr 18 000 var mulig skattereduksjon for den som hadde næringsinntekt som tilfredsstilte kravet. Un-

der jordbruksforhandlingene våren 2002 ble fradraget utvidet til også å omfatte 9 prosent av næringsinntekt mellom kr 36 000 og ca. kr 164 000 med virkning for 2002. Maksimale fradrag for skatteåret 2002 var kr 47 500 per bruk.

I driftsgranskingene er alle de sentrale resultatmålene som viser inntekt og inntektsutvikling, upåvirket av skatteforhold og endringer i skatteregler. Eventuelle skattereduksjoner i henhold til det nye jordbruksfradraget vil derfor ikke påvirke resultatmålene i driftsgranskingene.

For å kunne si noe om effekten av jordbruksfradraget for 2002, ble dette registrert for de fleste deltakerbruk i driftsgranskingene. Maksimal mulig skattereduksjon per bruk for 2002 var 28 prosent av kr 47 500, altså kr 13 300. For å oppnå dette måtte næringsinntekten være over kr 164 000. Andre fradrag kan redusere effekten av jordbruksfradraget.

I gjennomsnitt per bruk for hele landet var jordbruksfradraget kr 43 700 i 2002. Det vil si at en del av brukerne ikke har oppnådd maksimalt jordbruksfradrag på grunn av for lav næringsinntekt fra jordbruket.

**Tabell 4.6** Jordbruksfradrag gruppert etter driftsform

*Type of farming according to Farmer's allowance*

Driftsformer <i>Type of farming</i>	Alle bruk <i>All holdings</i>	Ant. bruk med fradragsopplysninger <i>Holdings with allowance information</i>	Ant. bruk uten fradrag <i>Holdings without Farmer's allowance</i>	Jordbruksfradrag <i>Farmer's allowance</i>
Melk <i>Dairy and Beef</i>	431	371	3	46 200
Melk-svin <i>Dairy and Pig</i>	42	33	1	46 100
Melk-sau <i>Dairy and Sheep</i>	55	46	0	45 100
Korn <i>Cereal</i>	89	85	12	34 700
Korn-svin <i>Cereal and Pig</i>	44	44	2	43 900
Korn-melk <i>Cereal, dairy and beef</i>	30	27	0	47 500
Sauhold <i>Sheep</i>	81	72	4	38 200
Geitemelk <i>Goat milk</i>	26	19	0	46 300
Andre <i>Other</i>	163	163	3	43 100
Alle <i>All holdings</i>	961	840	25	43 700

Tabell 4.6 viser at det er forskjell mellom driftsformer med tanke på gjennomsnittlig jordbruksfradrag. Kornproduksjon og sauehold har de minste gjennomsnittlige fradragene av de registrerte driftsformene. Blant kornbrukene var hele 14 prosent uten jordbruksfradrag. Av sauebrukene var 6 prosent uten jordbruksfradrag. Blant de største produksjonene, som melkeproduksjon og melkeproduksjon kombinert med andre produksjoner, var det få bruk som ikke hadde maksimalt jordbruksfradrag. Gjennomsnittsbruket i denne undersøkelsen hadde et jordbruksfradrag på

kr 43 700. 3 prosent av brukene i driftsgranskingene hadde så lav næringsinntekt at de ikke var berettiget til jordbruksfradrag i det hele tatt.

**Tabell 4.7** Jordbruksfradrag gruppert etter landsdel  
*Regional grouping of holdings according to Farmer's allowance*

Regioner <i>Regions</i>	Alle bruk <i>All holdings</i>	Ant. bruk med fradrag sopplysninger <i>Holdings with allowance information</i>	Ant. bruk uten fradrag <i>Holdings without farmer's allowance</i>	Jordbruksfradrag <i>Farmer's allowance</i>
Østlandet <i>Lowlands</i>	199	187	10	42 100
Eastern Norway <i>Other parts</i>	172	148	8	42 300
Jæren <i>Other parts</i>	44	38	0	47 100
Agder og Rogaland <i>Other parts</i>	92	65	1	44 200
Vestlandet <i>Western Norway</i>	178	158	3	43 800
Trøndelag <i>Lowlands</i>	88	87	2	44 000
<i>Other parts</i>	69	68	0	46 100
Nord-Norge <i>Northern Norway</i>	119	89	1	44 900
Alle <i>All holdings</i>	961	840	25	43 700

Ser vi på jordbruksfradraget relatert til regioner, finner vi små forskjeller. På Jæren var det kun ett bruk som ikke oppnådde maksimalt fradrag i 2002. Denne regionen har stor gjennomsnittlig produksjon per bruk. Flest bruk uten fradrag finnes i Østlandets flatbygder. Disse er hovedsaklig bruk med kornproduksjon.

**Tabell 4.8** Jordbruksfradrag gruppert etter størrelsesgrupper  
*Size groups of holdings according to Farmer's allowance*

Størrelsesgruppe <i>Farm size Dekar/decarees</i>	Alle bruk <i>All holdings</i>	Ant. bruk med fradrag sopplysninger <i>Holdings with allowance information</i>	Ant. bruk uten fradrag <i>Holdings without Farmer's allowance</i>	Jordbruksfradrag <i>Farmer's allowance</i>
35-50	11	10	1	36 900
50-100	91	74	2	40 000
100-200	355	305	11	43 500
200-300	268	240	7	43 900
300-500	180	160	4	45 200
Over 500	56	51	0	45 800
Alle	961	840	25	43 700

Jordbruksfradraget relatert til størrelsesgrupper viser, som forventet, at fradraget øker i takt med størrelsen på bruket. I gruppen over 500 dekar var det ingen bruk som ikke hadde registrert jordbruksfradrag.

Maksimal skattereduksjon i henhold til jordbruksfradrag økte fra kr 5 040 per bruk i 2001 til kr 13 300 i 2002. I gjennomsnitt oppnådde deltakerbrukene i driftsgranskingene 92 prosent av maksimalt jordbruksfradrag.

## 4.7 Sammenligning med andre yrkesgrupper

Sammenligning av inntektsforholdene i jordbruket med tilsvarende vilkår for andre yrkesgrupper kan være interessant i flere sammenhenger.

Under jordbruksoppgjøret blir resultatene fra Jordbrukets totalregnskap og totalbudsjett (totalkalkylen) sammenlignet med tall fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Tallene som beregningsutvalget offentliggjør, gjelder gjennomsnittlig årslønn for heltidsansatte. Det vil si arbeidstakere som har utført et fullt, avtalefestet normalt årsverk, uten overtid.

Driftsgranskingene i jord- og skogbruk omfatter et beskjedent utvalg av dem som er sysselsatt i norsk jordbruk. De økonomiske resultatene som driftsgranskingene viser, er framkommet etter helt andre metoder enn dem som benyttes av Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Likevel kan beregningsutvalgets tall kaste et nytt lys over resultatene fra driftsgranskingene.

I tabell 4.9 er to av resultatmålene som beregnes i driftsgranskingene, sammenlignet med gjennomsnittlig årslønn for industriarbeidere i NHO-bedrifter, slik denne er kalkulert av Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (kilde: NOU 2003:20). Beløpene her er oppgitt i løpende kroner. I dette tilfellet er det for jordbruk regnet med 1 875 timer per årsverk for årene 1993-1999, 1 860 timer per årsverk i 2001 og 1 845 timer per årsverk i 2002. Også et avtalefestet årsverk for industriarbeidere har endret seg i tiårsperioden med hensyn til timetall.

**Tabell 4.9** Sammenligning av inntektsutvikling – jordbrukere kontra industriarbeidere. Kroner

*Comparison of farmers' return to industrial workers' yearly wages. NOK*

	Account statistics		National official review
Ar	Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk	Vederlag til familiens arbeid og egenkapital per årsverk	rslønn for industriarbeidere i NHO-bedrifter
Year	<i>Return to labour and owners' capital per man-year</i>	<i>Return to family labour and owner's capital per man-year</i>	<i>Yearly wages for industrial workers</i>
1993	149 900	146 100	191 100
1994	137 700	130 700	196 600
1995	138 300	130 600	203 300
1996	142 300	133 700	211 900
1997	141 500	131 700	219 700
1998	152 300	143 500	232 000
1999	133 900	119 400	242 900
2000	150 000	136 000	253 800
2001	148 700	145 000	266 300
2002	167 500	154 900	279 600



I 1993 utgjorde vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk på deltakerbrukene i driftsgranskingene 78 prosent av en gjennomsnittlig årslønn for industriarbeidere i NHO-bedrifter. Den tilsvarende prosentandelen i 2002 var 60.



# Summary

---

## About the survey

The main objective of the survey of agriculture account statistics is to show results and development in financial conditions on farms where income from agriculture has a substantial extent.

Further the survey has these objectives:

- Show results and development for the sample holdings in general, and for specific categories of holdings as regards size, type of farming and site.
- Provide data to make comparisons with other national and international statistics.
- Provide material for further research work and analysis.
- Contribute to advisory services and education.
- Contribute to public politics and administration.

The survey of account statistics is based on tax accounts for holdings in all parts of Norway. First step is converting the tax accounts into management accounts. For 2002 the survey has been involving 961 holdings. The principles that have been followed during conversion are described in Chapter 1. The survey deals mainly with family-run holdings, where the annual labour input totals 1 800–6 000 standard hours. The sample of holdings and their division into regions, size groups and categories of farming are also topics which are described in Chapter 1.

One important change have been introduced into calculation principles of account statistics from the account year 2002 on: The value of unpaid hired labour is now defined to be zero.

The unit “man-year” is for 2002 defined as 1,845 hours.

## Financial results of agriculture

### Labour input. Agricultural area and herds

In 2002 the total labour input into agriculture has amounted to 2,929 hours at the average sample holding. Hereof the farmer’s family has contributed with 79 per cent. Compared to results from 2001, total labour input in agriculture has decreased by 3 hours per holding.

Mean size of the holdings’ agricultural area was 241 decares<sup>1</sup>, of which 68 decares were rented land. The average farmland size has been rising by 8 decares since 2001.

The herds at the sample holdings have in general been growing from 2001 until 2002. However, the numbers of goats and breeding pigs have been slightly reduced.

---

<sup>1</sup> 1 dekar = 0,1 hectare

## Agricultural assets and investments

At the end of 2002 the value of agricultural assets at the average sample holding had grown by 5 per cent since the end of 2001 and amounted to 1,287,000 NOK. Gross investments amounted to NOK 113,100 for this period while net investment made NOK 13,500.

## Crops, livestock production and prices

In 2002 the average yield for all kinds of crops at all the sample holdings has summed up to 366 FUm<sup>2</sup> per decaire. Hence, the average yield has been 10 FUm lower than in 2001. Goats have produced 3 per cent more milk a piece than in the previous year. Similarly cows' milk production has increased by 2 per cent. Sheep have raised their average production of lamb/mutton meat by 8 per cent.

Pork prices at farm gate have been kept at a higher level in 2002 than in 2001. A 10 per cent pork price increase has been recorded. Lowering of prices has been the case as concerns lamb/mutton, at a rate of 3 per cent.

## Costs and income

Accounts of average costs and income on sample holdings in 2002 are presented in appendix tables 13 and 14.

Total costs have been rising by 5 per cent to NOK 549,200. The value of family labour input and the required return on capital are not included here. 47 per cent of total costs belong to the category of variable costs.

The holdings' average output in 2002 has amounted to NOK 791,500, which makes an 8 per cent higher level than in 2001. Plant products have been accounting for 11 per cent, livestock products for 53 per cent and other income (i.e. various production allowances etc.) for 36 per cent of the total output. Total production allowances received at the sample holdings have been raised by 9 per cent from 2001 until 2002. This increase has partly derived from disbursement lag as concerns one particular allowance category. It has, however, also been caused by large yields of fruit and berries, resulting in high quality grants, and enlargement of both total agricultural area and herds.

## Financial results

Financial results are shown in appendix table 16.

As an average for all sample holdings the operating profit per holding has been NOK 242,300 in 2002. This result exceeds the operating profit of the foregoing season by 16 per cent.

Family labour income tells what is left as payment for family labour input. This result is calculated by deducting required return on capital per holding from net income per holding. As concerns the year of 2002 the rate of interest has been kept at an unchanged level, that is at 7.0 per cent. In 2002 the sample holdings' average family labour income per man-year was NOK 121,700. Compared to the previous year there has occurred a 31 per cent increase. An augmentation of 26 per cent has been found for average family labour income per man-year (1,845 hours). In this case the result of 2002 is NOK 165,700.

Return on labour and owner's capital takes into account return on total labour (family and hired) and interest of the family own capital. In 2002 the average return

---

<sup>2</sup> FUm = feed unit milk

on labour and owner's capital has been NOK 167,400 per man-year. This result indicates an increase of 1 per cent since 2001.

## **Results for different categories of farming**

Eight of the most important categories of farming are presented in appendix table 17.

### **Combined dairy and beef farming**

Accounts from 427 holdings with dairy and beef farming have been recorded. In average these farms have been at disposal of 16 cows and 229 decares of agricultural land. Return on labour and owner's capital per man-year in 2002 has amounted to NOK 165,100. This means that a 15 per cent increase has occurred since the previous year.

### **Combined dairy and pig farming**

This group consists of 41 holdings. The average herd size in 2002 has been 14.9 cows and 16.1 breeding pigs. A mean agricultural area of 210 decares has been at these farmers' disposal. Return on labour and owner's capital per man-year has increased by 16 per cent to NOK 195,100.

### **Combined dairy and beef farming and cereal production**

These 31 holdings are relatively large. Their average size of agricultural area in 2002 has been 533 decares. Mean herd size was 22.6 cows. Return on labour and owner's capital per man-year has been going up by 25 per cent to NOK 236,900.

### **Combined dairy and sheep farming**

The 55 holdings with dairy and sheep farming have in average been feeding 12.0 cows and 58 winterfed sheep. Their mean agricultural area in 2002 was 206 decares. Return on labour and owner's capital per man-year has been increasing by 16 per cent and ended up by an average value of NOK 153,400.

### **Cereal production**

89 holdings belong to this group. In 2002 the mean agricultural area of the cereal production holdings made 322 decares. Return on labour and owner's capital per man-year has been developing downwards by 6 per cent since 2001. For 2002 this result has been measured to 120,900 NOK.

### **Sheep farming**

The group of sheep farming holdings counts 82 farms. Their average farm land size has been 147 decares in 2002. These holdings' mean herd has been including 109 winter-fed sheep. Return on labour and owner's capital per man-year has been going through a 2 per cent increase since the foregoing season and was measured at a level of NOK 95,900 for 2002.

### **Goat's milk production**

26 sample holdings that produce goat's milk have in average been disposing of 107 decares of agricultural land. The mean herd in 2002 has been including 75 goats. Re-

turn on labour and owner's capital per man-year has turned out at a higher value than what was achieved in 2001. The augmentation of 2002 makes 13 per cent and brings a result of NOK 166,000.

### **Combined cereal production and pig farming**

For these 45 sample holdings average agricultural area in 2002 has been 287 decares. Mean herd size was 33.9 breeding pigs.

Return on labour and owner's capital per man-year has increased by 19 per cent since 2001, to an amount of 238,500.

### **Farm forestry statistics**

In 2002 the sample counted 197 holdings.

Contributors to the farm forestry statistics are selected from the holdings that provide account statistics for agriculture. The statistics include figures on stocks and yields, roundwood cut and logging, labour input, output, costs and results, investments and financing, and a balance sheet.

Chapter 3.3 reviews developments during the last 10 years for roundwood cut, labour input in agriculture and forestry, results, investment levels and sources of financing for investments.

The average size of productive forestry area on the sample holdings of 2002 was 1,300 decares. The average amount of roundwood cut was 218 m<sup>3</sup>. This was 72 per cent of sustainable yield, which makes a decrease of 20 per cent compared with 2001. About 71 per cent of roundwood cut and logging quantities were carried out by tractors specialized for logging.

Mean family labour input on the holdings in 2002 was about 130 hours in the forestry sector and 2,200 hours in the agricultural sector.

The average net income in forestry decreased by NOK 13,000 to NOK 26,500 per holding from 2001 to 2002. The forestry sector contributed 11 per cent of total net income from agriculture and forestry in 2002. If the family had been paid tariff wages, the mean operating result of 2002 would have been NOK 9,500. This makes a decrease of NOK 14,000 compared to the year before. Less cutting and lower prices are the main reasons for these changes.

Sales' price for timber was in average NOK 305 per m<sup>3</sup> in 2002. This is NOK 21 less than in 2001. The average output of 2002 was NOK 322 per m<sup>3</sup>, and the mean costs were NOK 201 per m<sup>3</sup>. These circumstances give a net income in forestry of NOK 122 per m<sup>3</sup>. Corresponding figures for 2001 were NOK 341, 194 and NOK 147.

## Overall financial results

### Farm-based supplementary enterprises

Farm-based supplementary enterprises are enterprises that involve the holdings' resources like area, buildings or machinery. 49 per cent of all 961 sample holdings are recorded as scenes for this kind of activity. Net income from farm-based supplementary enterprises has made NOK 38,700 as an average for the farmer families actually involved. This sum was 7 per cent of these same families' total income in 2002.

### Balance sheet

The average total value of all holding families' assets was rising by NOK 140,500 during the year of 2002 and ended up at a level of NOK 2,450,300. Total net investment outside of agriculture has amounted to NOK 24,400. Average total liabilities were registered to be NOK 974,800 at the end of 2002 and have thereby increased by NOK 45,500 in one year. The farming families' mean value of owner's capital was amounting to NOK 1,475,800 at the end of 2002, after having grown by NOK 95,200 during the year.

### Total net income per family

Total net income includes the farmer family's income from all sources, after deduction of interest paid on debts, and after deduction of payment in money or kind to the previous owners. In average total net income has been increasing by NOK 51,800 from 2001 to 2002. This means that the 2002 average net income among the holdings has been NOK 466,900.

### Flow analysis and working capital

During 2002 the sample families' average working capital increased by 14 per cent to NOK 373,900. The same families were saving a mean amount of NOK 63,100 in 2002. That sum makes 5 per cent of average owner's capital at the start of the year.

### Taxes

Taxes and farmer's allowance have since 2001 been part of Norwegian agricultural policy. The maximum farmer's allowance of 2002 was NOK 47,500. Taxes are reduced by 28 per cent of farmer's allowance. Only farmers that have achieved a certain level of total net income from agriculture are entitled to farmer's allowance. The owners of the sample holdings are recorded with NOK 43,700 as an average farmer's allowance for 2002.

### Comparison to other categories of workers

In 2002 average return on labour and owner's capital per man-year on the sample holdings made 60 per cent of industrial workers' average yearly wages.





# 1 Purpose, sample and methods

---

All figures (1.x) and tables (1.x) referred to in this chapter are printed in the Norwegian version of Chapter 1, except table 1.6, which is worked out separately and included in this chapter.

## 1.1 Purpose

The main objective of the survey of agriculture account statistics is to show results and development in financial conditions on farms where income from agriculture has a substantial extent.

The survey has further these objectives:

Show results and development for the family, and for specific categories of holdings as regards size, type of farming and site.

Provide data to make comparisons with other national and international statistics.

- Be nationally normative for use of terminology in agricultural economics.
- Provide material for further research work and analysis.
- Contribute to advisory services and education.
- Contribute to public politics and administration.

Since 1950, about 1,000 holdings have been included in the survey of account statistics for agriculture each year. In selecting the holdings for the survey, care has been taken to ensure that the survey includes a representative selection of agricultural holdings where most of the family's income is derived from the holding.

Since 1964, some of the holdings have also provided separate account statistics for farm forestry. In recent years about 200 holdings have been participating in the account statistics of farm forestry.

## 1.2 Principles and methods of sampling

New holdings are selected on the basis of lists of farmers randomly drawn from the register of grants run by the Norwegian National Grain Administration. The sample population is defined in terms of standard gross margin. Only holdings where the standard gross margin of agriculture exceeds 8 ESU (European Size Units) are included in the sample population. 1 ESU = Euro 1,200.

In selecting holdings for the survey of account statistics, care has also been taken to ensure that the distribution of holdings that provide farm forestry statistics is as representative as possible.

Participation in the survey is voluntary. There is no limit to how long a holding may be included in the survey, but the farmer must not be older than 67. Between five and ten per cent of the holdings in the survey are replaced each year.

## 1.3 Criteria for classification

### 1.3.1 Agriculture

#### **Regions**

The various regions are shown in Figure 1.1. Eastern Norway and Trøndelag are subdivided into lowlands and other parts, and Agder and Rogaland into Jæren and other parts. This is because the production basis is substantially better in the lowland regions and Jæren than elsewhere.

#### **Size groups**

The material is divided into size groups according to the area of agricultural land on the holding, as shown in Table 1.1. In some tables, the categories less than 50 decares and more than 500 decares are omitted because the numbers of holdings are very small.

#### **Categories of farming**

The holdings are classified according to the main category of farming (crop or livestock production). Types of production that account for less than 10 per cent of the total production on the holding are not taken into account. For holdings with livestock production, cereals are included in fodder. Cereal production is only included in the classification by type of farming if more than 40 per cent of the agricultural area is under cereals (see tables 17a and 17f in the appendix).

Of the 957 holdings in the 2000 survey, 799 were classified in one of the eight categories of farming listed in Tables 1.2 and 1.3 and in Table 17 in the appendix. The remaining holdings were either engaged in more than two main categories of production or in a type of farming that is not very widespread.

## 1.3.2 Forestry

### Regions

All the forests in the survey are in coniferous forest areas, and they are grouped in three regions: Eastern Norway, Agder and Central Norway. Central Norway consists of Nord- and Sør-Trøndelag, the southern part of Nordland and the northern part of Møre og Romsdal. Thus, the regions are defined somewhat differently from those in the agricultural part of the survey, see Figure 1.2.

### Sustainable yield

The material is grouped into four categories according to the size of the sustainable yield. Table 1.5 shows the distribution of farm forests among regions and size groups.

### Roundwood cut

The holdings are grouped according to whether or not any roundwood cut is for sale. Holdings where no roundwood was cut or where the wood was used on the holding constitute a separate category. For holdings where roundwood was cut for sale in addition to the quantity needed on the holding, the quantity cut in the current year is used as a criterion for classification. This is done to show how the financial results depend on the quantity produced. The following size groups are used:

- Total cut < 100 m<sup>3</sup>
- Total cut 100 - 199 m<sup>3</sup>
- Total cut 200 - 399 m<sup>3</sup>
- Total cut ≥ 400 m<sup>3</sup>

## 1.4 Representativeness

If there are five or fewer holdings in a group, the group average is not given, but the figures for the holdings are included in the overall averages.

### 1.4.1 Distribution of agricultural holdings

In Table 1.4, the distribution of the holdings included in the survey among size groups is compared with that of all holdings in the country with an area of more than 5 decares, and where at least 50 per cent of the income is derived from the holding. The table shows that small holdings are somewhat underrepresented and large ones are somewhat over-represented in the sample. This is because in order to obtain large enough groups of holdings for some typical types of farming, it was sometimes necessary to give the requirement for a representative sample as regards size groups and regions lower priority.

## 1.4.2 Distribution of forestry holdings

In order to assess how representative the account statistics for farm forestry are, the figures have been compared with those in the 1989 Census of Agriculture and Forestry, see Table 1.5.

Most of the larger forests are in Eastern Norway, while the small and medium-sized forests are evenly distributed between regions.

## 1.5 Accounting principles

The Norwegian Agricultural Economics Research Institute converts tax accounts to management accounts for each of the holdings in the survey. The most important differences between tax accounts and management accounts are as follows:

All labour provided by previous owners or by members of the family other than those included in the definition of *family*, is classified as hired labour in the management accounts and is normally valued according to the agricultural wages scale. Only wage costs are included in the tax accounts.

In the management accounts, there is a clearer distinction between agriculture, forestry, other occupations and private finances than in the tax accounts. Certain items of income and expenditure may thus be wholly or partly transferred for instance from agriculture to forestry or the reverse.

Income and costs connected with farmhouses are transferred from agriculture to the family's private economy in the management accounts.

Output in agriculture is divided into three main categories, i.e. output from crop production, output from livestock production and a miscellaneous category including support, grants and other income. For farm forestry, output is divided into output from timber sales, grants and other income. Costs are divided into fixed and variable costs for both agriculture and forestry.

Each item of output and expenditure in the management accounts is corrected for changes in the balance sheet.

As a general rule, the value given for livestock in the management accounts is the slaughter value. Further details are given in «Definitions and explanations of terms», see *livestock*.

Linear depreciation is used in the management accounts, and reducing balance depreciation in the tax accounts. Profits or losses on sales of fixed assets are written down or depreciated. This is described in more detail in «Definitions and explanations of terms», see *depreciation*.

The values specified for stocks of farm products for sale in the management accounts are estimated sales values at the time of valuation. In the tax accounts, the standardized production costs are used.

The management accounts include an imputed value for family labour in connection with investments. This is capitalized together with the other investment costs, and is recorded as a separate item of income in the accounts.

The management accounts include figures for the supply and inputs of various resources. For agriculture, the area of agricultural land, use of farmland, labour in-

put and yields are registered. For forestry, the sustainable yield and some technical data on the year's operations are recorded.

In the tax accounts, the average result for the last five years is used to find the financial results for forestry, whereas for agriculture the actual result for each accounting year is used.

In the management accounts, payments to the Forest Trust Fund are treated as allocations to reserves, and are disregarded. This means that payments are not recorded as expenses in the year of payment, nor are refunds recorded as income in the year of payment.

The construction of forestry roads is charged directly as expenses in the tax accounts, but is capitalized in the management accounts.

## 1.6 Result measures and calculations

Various result measures are used in the survey of account statistics, and the most frequently used are shown in bold print in this section. The residual method is used to find figures for each performance measure; in other words, the amount left to cover each factor is calculated after the costs of other factors have been absorbed. Some of the performance measures are described further in 1.7, «Definitions and explanations of terms».

### 1.6.1 Calculation of results in agriculture

Output  
- Variable costs  
= **Gross margin**  
- Fixed costs excluding depreciation  
= Result before depreciation  
- Depreciation  
= **Net income, agriculture**

The net income from agriculture is the payment the family receives for its own labour and for own and borrowed capital. From 2002 on the value of unpaid hired labour no longer is added to hired labour costs. In other words, unpaid hired labour is given a zero value. There are several ways to split the net income from agriculture into returns on labour and capital:

1) Net income, agriculture  
- Required return on agricultural assets  
= Family labour income<sup>3</sup>  
+ Costs of hired labour  
= Capacity to pay

---

<sup>3</sup> Includes return on unpaid, hired labour

- 2) Net income, agriculture
  - Family payment for labour (imputed value)
  - = **Return on capital**
  
- 3) Net income, agriculture
  - + Cost of hired labour
  - Share of interest on debt and payments to previous owner assigned to agriculture
  - = **Return on labour and owner's capital**
  
- 4) Net income, agriculture
  - Share of interest on debt and payments to previous owner assigned to agriculture
  - = **Return on family labour and owner's capital**

Family labour income, return on labour and owner's capital and return on family labour and owner's capital are also calculated per man-year. One man-year is defined to be 1,845 hours of labour from 2002 on. Similar definitions for 2001 and 2000 were respectively 1,860 hours and 1,875 hours.

The required rate of return has been 7.0 per cent for 2002, like for the previous three years.

## 1.6.2 Result measures: The family's total income

Total net income is used as a measure of the family's total income:

- Net income, agriculture
- + Net income, forestry
- + Net income, other occupations
- + Wage income and pensions
- + Family labour in connection with investments, imputed value
- + Interest earnings
- = Total return on labour and capital
- Interest payments
- Payments to previous owner
- = Total net income

In order to find the family's private consumption, we must also take into account the taxes they have paid, changes in the balance sheet during the year and various private and public payments:

- Total net income
- Extraordinary items, debit (bad debts, advancement of inheritance, etc.)
- + Extraordinary items, credit (child benefit, inheritance/gifts received, etc.)
- Closing balance
- + Opening balance
- Taxes paid
- = **Private consumption** (excluding taxes)

### 1.6.3 Calculation of results in forestry

The result measures used for forestry are a little different from those for agriculture. Measures of profitability are calculated both excluding and including silviculture activities.

Changes in the growing stock are not taken into account in calculating result measures for forestry.

- Output
- Costs excluding silviculture
- = Result before silviculture
- Silviculture (net)
- = Net income, forestry

To allow comparison with figures for the costs of cutting and hauling from other forestry statistics, an imputed value for family labour input is included:

- Income from timber sales
- Variable costs including imputed value of own labour
- = Net conversion return
- + Other income
- = Result before depreciation
- Depreciation
- = Result before silviculture
- Silviculture (net) including value of own labour
- = Operating result, forestry
- +/-Forest Trust Fund
- = Adjusted operating result, forestry

## 1.7 Definitions and explanations of terms

**Agricultural land:** The areas of different crops are registered in decares to one decimal place. 1 decare = 0.1 hectare. Areas of uncultivated and surface-cultivated meadow are reduced by the area considered to be unproductive, so that the figures quoted are for the productive net area. A share of cultivated common pasture is

considered to form a part of the holding. The agricultural area includes both own and rented land, and the amount of rented land is registered.

**Assets** See *fixed assets* and *current assets*.

The **balance sheet** is a statement of the family's total assets, liabilities and own capital on 31 December.

**Capacity to pay** (calculated for agriculture only) shows how much the agricultural sector can pay for the total labour input. It is given in NOK per holding or per hour.

The percentage **capacity to pay** (calculated for agriculture only) shows the capacity to pay as a percentage of total labour costs (family payment for labour plus the cost of hired labour).

**Capitalization thresholds:** Fixed assets are capitalized if the cost price, including any investment tax, is at least NOK 15,000, which is the same threshold as in the tax accounts. For types of machinery and equipment that are used only a few hours per year, Capitalization may be appropriate even if the cost price is below NOK 15 000.

In the tax accounts, only the improvement in standard is capitalized in the case of major repairs and maintenance work. In the management accounts, a larger proportion of such work will often be capitalized and be subject to ordinary depreciation or cost allocation over a shorter period of time.

The **closing balance** is the balance at the end of the accounting year.

**Costs** are the value of the goods and services used in production during the accounting period.

**Crops** The figures recorded are for storable crops, i.e. cereals with a water content of 15 per cent, harvested root crops, potatoes and hay in kg, silage in m<sup>3</sup>, and fresh grass, green fodder and meadow in FUm per decaire. All crops are converted to FUm per decaire.

**Current assets** are assets that are not acquired for permanent ownership or use, and have an effective life on the holding of less than one year or are linked to short-term sales of goods and services. Examples of current assets are bank deposits, cash, other claims, animals for slaughter and stocks.

The **debt ratio** is the family's debts expressed as a percentage of their total capital, and shows the proportion of their assets financed using loan capital.



Tabell 1.1 Capitalization and depreciation in the tax and management accounts

<i>Assets</i>	<i>Tax accounts</i>	<i>Management accounts</i>
<i>Agricultural and forestry areas</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>
<i>Farm roads</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>
<i>Forestry roads</i>	<i>Direct charge-offs</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>
<i>Forestry tracks</i>	<i>Direct charge-offs</i>	<i>Linear depreciation, max. 10 years</i>
<i>Cultivation of new land</i>	<i>Direct charge-offs</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>
<i>Levelling agricultural land</i>	<i>Cost allocation over 10 years</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>
<i>Orchards</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>	<i>Direct charge offs</i>
<i>Ditches, piped</i>	<i>Direct charge-offs</i>	<i>Linear depreciation, 20 years</i>
<i>Ditches, open</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>
<i>Irrigation equipment, portable</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 20 %. Treated collectively.</i>	<i>Linear depreciation, 10 years</i>
<i>Irrigation equipment, permanent, including pumps</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 8 %. Treated individually.</i>	<i>Linear depreciation, 20 years</i>
<i>Water conduit</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 4 %. Treated individually</i>	<i>Linear depreciation, 20 years</i>
<i>Outbuildings</i>		
<i>Expected life &gt; 20 years</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 4 %. Treated individually</i>	<i>Linear depreciation, 30 years</i>
<i>Expected life &lt; 20 years (for farms and greenhouses)</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 8 %. Treated individually</i>	<i>Linear depreciation, 15 years</i>
<i>Fixtures in outbuildings</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 20 %. Treated collectively.</i>	<i>Linear depreciation, 10 years</i>
<i>Machinery and equipment</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 20 %. Treated collectively</i>	<i>Linear depreciation, 10 years</i>
<i>Vans and lorries</i>	<i>Reducing balance depreciation, max. 20 %. Treated collectively.</i>	<i>Linear depreciation, 10 years</i>
<i>Breeding livestock</i>	<i>Treated as current assets</i>	<i>Capitalized according to slaughter value</i>
<i>Stocks of farm products for sale</i>	<i>Production value, standard unit prices</i>	<i>Estimated sales value, prices at the end of the year</i>
<i>Stocks of purchased goods</i>	<i>Purchased price</i>	<i>Purchased price</i>
<i>Stocks of fodder grown on the holding</i>	<i>Production value, standard unit prices</i>	<i>Valued as fodder</i>
<i>Forestry plan</i>	<i>Linear depreciation, 10 years*</i>	<i>Linear depreciation, 10 years</i>
<i>Farmhouses</i>	<i>Capitalization without depreciation</i>	<i>Linear depreciation, 50 years</i>
<i>Private vehicle</i>	<i>Depreciation varies with age of vehicle</i>	<i>Linear depreciation, 10 years</i>

**Depreciation** is defined as the planned distribution of the reduction in the value of assets throughout their expected lifetime. This reduction may be a result of wear and tear, age or obsolescence.

In the tax accounts, the principle of reducing balance depreciation is followed for most depreciable assets, i.e. a certain percentage of their book value is depreciated each year. This means that the annual depreciation drops each year. Depreciable assets are divided into various groups; buildings and installations are treated individually, while fixtures, equipment and machinery are treated collectively.

In the management accounts, linear depreciation is used, i.e. depreciation by the same amount each year. Depreciable assets are treated individually, and the depreciation period is determined on their basis of the expected life, so that for example second-hand equipment is depreciated more quickly than new equipment. Farm cars, tractors and combine harvesters that are used for more than ten years are retained in the balance with a residual value of NOK 1,000. Machinery and equipment that is still in normal use is written down to a value of NOK 100.

The depreciation rates for various types of assets in the tax and management accounts are shown in Table 1.6.

The **family** consists of the farmer and spouse or partner, if any, and any children aged under 17.

**Family labour income** (calculated for agriculture only) is found by deducting the required rate of return on agricultural assets from the net income from agriculture, and shows what is left as payment for family labour input. The average of the opening and closing balances is used to calculate the value of agricultural assets.

**Family payment for labour** is the imputed value of family labour input. The calculations are based on what it would cost to hire corresponding labour at standard wages, holiday allowances and payment for public holidays included. Employers' national insurance contributions, which vary from one region to another, is also included in the calculations, so that the hourly pay varies from one region to another.

The **farmer** is the person administratively responsible for the holding. He or she is normally the owner of all or part of the real property, and generally the person who works the largest number of hours on the holding.

**Fixed assets** are assets for permanent ownership or use, i.e. all assets except current assets. Fixed assets have an effective life on the holding of more than one year. Agricultural land and forest, outbuildings, machinery and breeding livestock are examples of fixed assets.

**Fixed costs** are costs which, during a certain period, do not vary significantly with production. Examples are depreciation and maintenance of outbuildings.

The **gross margin** is defined as output minus variable costs.

A **holding** is an operating unit in agriculture. It may consist of own and/or rented land.

**Investment frequency** (calculated for forestry only) is the percentage of forests where investments have been made during the course of the year.

**Labour:** both hired labour and family labour are recorded as hours of labour. For persons aged under 18 or over 65, the hours worked are converted to standard hours in accordance with the table below:

Age	Multiplication factor
12-14 years	0.6
15-16 years	0.8
17 years	0.9
66-70 years	0.9
over 70 years	0.7

Agricultural or forestry labour provided by previous owners or by children of the family aged over 17 is recorded as hired labour in the management accounts. An imputed value for family labour in connection with investments is recorded separately since this is capitalized.

Family labour input in the various occupations is recorded weekly or annually during interviews with staff from the Norwegian Agricultural Economics Research Institute.

**Livestock:** in the tax accounts, all livestock are classified as current assets and are valued according to standardized unit prices for variable rearing and breeding costs (production value). In the management accounts, livestock are as a general rule valued at slaughter prices, except for laying hens, piglets and horses. In the management accounts, cattle for slaughter, piglets, pigs for slaughter and poultry for slaughter are classified as current assets, and the rest of the livestock as fixed assets (breeding animals). Both in the tax accounts and in the management accounts, adult animals keep their original value in the balance sheet.

**Long-term liabilities** are normally due for payment one year or more after the closing of accounts, and are not directly linked to the holding's short-term sales of goods and services.

A **man-year** is from 2002 on defined as 1,845 registered hours of labour.

**Net conversion return** is the output from timber sales minus variable costs, including the imputed value of own labour, but excluding the costs of silviculture. These costs include all labour (own and hired), rental and maintenance of equipment, fuel, selling costs etc. Depreciation of own equipment is not included in these costs.

**Net income, agriculture (forestry or other occupation)** is equal to output minus costs. The net income, agriculture (forestry or other occupation) is the payment the family receives for its own labour and for own and borrowed capital.

**Net investments** are gross investments minus depreciation, sales and investment grants.

**Net mechanization costs** include all costs related to machinery (tractors, combine harvester, farm cars and other machinery and equipment), including interest on the book value, but minus income from hiring out machinery:

	Depreciation and maintenance
+	Fuel costs
+	Cost of rented machinery and equipment
+	Required return on capital
=	Total mechanization costs
-	Income, rent of machinery
=	Net mechanization costs

**NOK** is the monetary unit in Norway. In 2002 NOK 1,000 were USD 125, or Euro 133.

The **opening balance** is the balance at the beginning of the accounting year.

**Output** is the value of the goods and services produced in the course of the year. Output therefore includes both sales and consumption during the year, and changes in stocks.

**Owner's capital** is the value of total assets minus total debt.

The **percentage cut** is the total roundwood cut expressed as a percentage of the sustainable yield.

**Productive forest:** All land where productivity corresponds at least to that required for the lowest class in a scale of site quality classes.

**Return on labour and owner's capital** (calculated for agriculture only) consists of net income from agriculture plus the costs of hired labour minus the share of interest on debt and payments to previous owners assigned to agriculture. This share is put at the value of agricultural assets as a percentage of total assets.

**Return on family labour and owner's capital** (calculated for agriculture only) consists of net income from agriculture minus the share of interest on debt and

payments to previous owners assigned to agriculture. This share is put at the value of agricultural assets as a percentage of total assets.

The **required return on agricultural assets** is the calculated interest on the average value of agricultural assets.

**Sales of capitalized fixed assets** is treated differently in the tax and management accounts. In the tax accounts, the profit or loss from the sale of non-depreciable fixed assets and assets which are depreciated individually is stated on an accruals basis in the profit and loss account. In the case of fixed assets which are depreciated collectively, it is not possible to determine the profit or loss, and the whole selling price is therefore written down in the appropriate asset group. In the management accounts, profits from sales are written down, and losses from sales are depreciated.

If agricultural land or forest is sold off, the book value of the area sold is written down to zero in the management accounts. If the sales income is taxable (sale for building sites), the remaining amount is included in income from other occupations. If the income is not taxable, it is recorded under extraordinary items.

**Savings** are any increase in own capital during the year.

**Short-term liabilities** are normally due for payment within one year from the closing of accounts, or are directly linked to the holding's short-term sales of goods and services.

The **sustainable yield** is the largest amount of timber, measured in m<sup>3</sup> without bark, that can be taken each year in a forest without reducing future yields.

**Total net income** is the net income from all occupations, together with wage income, pensions, an imputed value for family labour in connection with investments, and interest income, but with interest charges and payments to previous owners deducted.

**Unpaid labour:** In the management accounts, all labour in the agricultural sector carried out by close relations outside the farmer's immediate *family* is valued according to the agricultural wages scale. The difference between the imputed value of labour and the wages and employers' national insurance contributions actually paid is considered as a donation to the farmer.

**Valuation:** In both the management accounts and the tax accounts, the historical cost is used in valuing fixed assets. In both types of accounts, any government grants are deducted before the assets are included in the balance sheet. If the family has contributed labour in connection with investments, this is valued in the management accounts and added to the cost price. In the tax accounts, fixed assets in forestry are written down by the amount unpaid to the Forest Trust Fund, but this

is not done in the management accounts. The principles and amounts of annual depreciation are different in the two types of accounts (see *depreciation* and *sales*).

Stocks of purchased goods are carried in the balance sheet at the purchase price plus freight charges. The same principle is used for valuation of purchased goods in the management and tax accounts.

In the tax accounts, the production value is used for stocks of farm products. Standard unit prices are used for agricultural products, and actual production values for forestry products. In the management accounts, products for sale are allocated the estimated sales value as of 31 December in the accounting year. Fodder grown on the holding is valued on the basis of the price of barley at the end of the accounting year. Different types of fodder are valued differently. For example, silage and hay are valued at 80 per cent of the price of barley.

The valuation of animals for slaughter is described under the heading *livestock*.

**Variable costs** are costs that, during a given period, change proportionally with production, such as purchases of seed, fertiliser and fodder. Fuel costs are considered to be fixed.

**Working capital** is defined as current assets minus short-term liabilities. This is a measure of the family's liquidity.